

מאמר מערכת זריעה ואמונה - יסודות בחיי האנוש

**"והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת
ודעת יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לו, ג)**

כך הכריז ישעיה הנביא - נביא הנחמה. ודרשו חז"ל את מילות הפסוק על ששת סדרי התורה שבעל פה, וכאשר מילת "אמונת" - מתייחסת לסדר זרעים (שבת לו, א), ופירשו בירושלמי את הקשר בין "אמונת" לסדר זרעים: שמאמין בחי עולמים וזורע.

ואכן, שני יסודות, עמודי התווך בחיי אנוש, נמסרו לנו בשורות אלו. **הראשון** - הזריעה. **והשני** - האמונה. הזריעה - היא ביטוי לעשייה, ליצירה, לבניה ולראיית העתיד.

האמונה - היא המעמיד של העשייה. אילולי היא לא היה קיום לעולם, שהרי רוב ככל עשייתנו מתייחס אל העתיד, לעוד רגע, לעוד יום ולעוד שנה.

ומכאן הקשר המהותי בין העשייה לאמונה, ובין האמונה לסדר זרעים.

נמצאים אנו בין ט' באב לבין הימים הנוראים. בין העבר של עשייה במשך שנה, לבין האמונה שנחתם לחיים ארוכים, שיאפשרו לנו עשייה פוריה להגשמת משימתנו היהודית בעולם הזה, ולהכנת חלקנו בעולם הבא.

רק אמונה בחי עולמים, אמונה חזקה ואיתנה, יציבה ומוצקה באל עולם, תאפשר לנו להצליח בזריעתנו, בעשייתנו.

זכינו ובאים אנו בשורות אלו בראש החוברת הי"ג, חוברת הפותחת את המחזור השלישי. אילולי האמונה בתועלתה לבני תורה, חקלאים וכלל ישראל - לא היינו מגיעים עד כה.

יהי רצון מלפני שוכן רומה, שנזכה להמשיך לעסוק בסדר האמונה, ולהמשיך להגדיל תורה ולהאדירה.

גליון מס' 13 עוסק:

א. בעזה"ו זכינו שהצטברו אצלינו כתבים מרבתינו הקדמונים, ומלבד ההתעסקות בהוצאת הכתבים לאור עולם, בגודלם הטבעי, החלטנו שבנוסף אחת לתקופה נתחיל את החוברת במדור "גנזי ארץ ישראל". בחוברת זו הבאנו את תשובתו של מריה דארעא דישראל הראשון לציון הגאון הרבצ"ח עוזיאל זצ"ל בענין יו"ט שני של גלויות ביישובים הנמצאים בגבול הדרומי. עם תוספות מעטות להבהרה, שנכתבו ע"י העורך.

ב. הבאנו מעשה שהיה, בחקלאי שלטענתו ללא ידיעתו מכרו לו את החמורה המבכירה, ועתה לאחר שהמליטה פטר רחם, ברצונו לקיים מצוה חביבה זו. הבאנו בזה את תיאור

העובדות ותשובתו ההלכתית של הגאון הרב שמחה הכהן קוק שליט"א הרב וראב"ד רחובות. ואת תשובתו של מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בד"ז.

ג. תשובה נוספת של יו"ר המכון הרב ש.ז. רווח שליט"א בענין גבולות הארץ. והפעם עוסקת התשובה בגבול הדרומי של ארץ ישראל, כאשר להשלכות בירור זה נ"מ רבות בהלכה, אודות הגידולים שגדלים באיזור זה, לענין מצוות הארץ.

ד. מאמרים מרבני המכון, הרב אליהו אלחרר שליט"א רב העיר מודיעין, תשובה נוספת מסדרת המאמרים על איסור חדש. הרב יהודה אדרי שליט"א, המשך הסדרה של השולחן ערוך המבואר על סדר זרעים.

ה. מאמר תורני מהרב ראובן אוחנה שליט"א, עוד בענין חובת הנתינה ללוי בזה"ז. ומהרב יחזקאל מוצפי שליט"א, בענין חובת תרו"מ בשטחי עמון ומואב. וכאן המקום להתנצל לפני הרבנים, על שאחרנו בהדפסת המאמרים עד כעת, וכ"ז עקב בעיות טכניות בלבד.

ו. תוצאות ראשוניות וחלקיות של תצפית על הפלפל הסודני, מאת אגרונום המכון הר' יהורם דנינו הי"ו. בעזה"י לאחר אסיפת התוצאות וניתוחם, נביא הדברים בצורה מפורטת.

ז. מדור תגובות. תגובה מהגאון רבי שלמה שלוש אב"ד חיפה, ליו"ר המכון על הקנאת מ"ע ע"י קטן. וכיון שיש בשאלה זו התיחסות למה שכתב מורה דרכו של המכון הג"ר ש"מ עמאר שליט"א, העברנו את התגובה אליו, ומובא כאן דברי תשובתו.

ח. לתועלת הרבים, עשינו מפתח נושאים, על כל המאמרים שנידונו ב"ג חוברות. למען יקל על המחפש למצוא את המאמר שהוא מעונין בו. המפתח מחולק לפי נושאים הלכתיים.

ט. בסוף הבאנו את המדור "מהנעשה במכון".

ביקרא דאוריתא
המערכת

מידע הלכתי

א. בהמשך לנכתב במדור זה בגליון הקודם, בסעיף ב', אודות סוגי הפירות שאין במינם 0.5% ערלה, ומותר לכל הדיעות לקנותם גם במקומות שאינם עומדים תחת השגחה. וביניהם מניתי שם את הלימון. ראוי לציין שבשנת תשנ"ה ותשנ"ו ניטעו הרבה שטחים של עצי לימון, (ממידע שקבלתי מכמה משתלות העומדות בקשר הלכתי עם המכון) שאם הם יתנו את יבולם המלא ע"פ התחזיות, הרי שבחורף תשנ"ח הם יעלו את אחוזי הערלה, מעבר לחצי אחוז, וע"כ יש לעקוב בחוברת, אחר הפירסומים.

ב. בימים אלה (ר"ח אב) מזדרזים החקלאים ושאר אנשים פרטיים, לסיים את הנטיעות החדשות, ע"מ שיסיימו הכל עוד לפני ט"ו באב, שאז הם "מרויחים" שנה וכידוע. וברצוני להזכיר שדעת מרן השו"ע שצריך להשלים הכל עד ט"ו באב, והנוטע בט"ז אב הפסיד ולא אמרינן מקצת היום ככולו. ואף שיש חולקים ונוטים לפסוק כמקילים, מ"מ אין דעת מרן השו"ע כן, ויש להקפיד על כך.

ג. הנוטע בגוש, היינו שהשתיל כבר קלוט באדמה של הגוש, לכאורה, אינו צריך את הי"ד ימי קליטה, ודי שיסיים את נטיעתו עד ר"ח אלול. אמנם אין דבר זה רצוי, שכן גוש שיתפורר יפסיד החקלאי שנה, ועוד חששות נוספים, ע"כ יש להזדרז, ולסיים הכל עד ט"ו באב וכנ"ל. ומ"מ אם נותרו בידו כמה שתילים, בגוש, יכול לנוטעם, מתוך זהירות גדולה לבל יתפורר הגוש. ניתן לקבל במכון המלצות לאופן נטיעה בגוש בלי שיתפורר, לסוגי העציצים השונים. (שטח הניטע למסחר, ורוצה ליטוע בגוש לאחר ט"ו באב, מומלץ לחקלאי לעדכן את גורמי הכשרות שהוא עומד מולם, ע"מ שיתנו את אישורם, ויעמידו לו פיקוח על כך וכנדרש).

בברכה
שניאור ז. רווח
יו"ר המכון

גנזי ארץ ישראל

הקדמה

בשנת תש"ט, כשהחלו להקבץ אלפים ורבבות יהודים מכל קצוות תבל להתיישב באדמת הקודש, שוב עלו וצצו בעיות הלכתיות ישנות שהזמן גרמן.

אחת מן השאלות שהעסיקו את גדולי הדור היתה הקביעה כיצד לנהוג בישובים שחרגו מגבולות ארץ ישראל, באשר לימים טובים, האם לנהוג כבארץ ישראל - יום טוב אחד, או כבחוף לארץ - שני ימים טובים.

לפנינו חליפת מכתבים מכתב יד שטרם ראו אור, שיתפרסמו בע"ה בהמשכים בגליונות הבאים - בין הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל לבין הראשון לציון הרה"ג בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, בעיקר בקביעת ההלכה בעניין היישובים בדרומה של ארץ ישראל, שלא נכללו בתחום עולי בבל.

בשאלה זו הסתפק הרב טוקצינסקי זצ"ל, ושלח את השאלה וצדדיה לרבים מחכמי ארץ ישראל, ביניהם הגאון מוהרי"א הרצוג זצ"ל (נדפסה לאחר פטירתו בספרו "פסקים וכתבים" - שו"ת בדיני אורח חיים, כרך ב' עמודים שצ"ג-ת"א) והגאון בעל חזון איש זצ"ל (ראה: חזון איש אורח חיים, הלכות יום טוב, סימן קל"ב סוף אות ב').

(סקירה על כל העניין ראה בספרו "ספר ארץ ישראל" - הוצאת לוי אפשטיין, סימן ז', ובעיקר בעמודים לד-מג, וכן שם בעמודים צב-צד).

לפנינו תשובתו הראשונה של הגאון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל המצויים עדיין בכי"ק. [מסיבות טכניות השמטנו את דברי ההקדמה ואין בהם נ"מ להלכה]

וכאן המקום להודות למר **עזרא ברנע** הי"ו, יו"ר הוועדה להוצאת כתבי הרב עוזיאל זצ"ל, שהואיל בטובו לאפשר לנו להדפיס מתשובותיו בהלכה. יהי רצון שזכות הרב תעמוד לו בכל ענייניו, ישכיל ויצליח - אמן.

יהודה אדרי
העורך

[בעניין יו"ט שני של גלויות בישובים שבדרום א"י] *

ירושלים, ד' אייר תש"ט

לכבוד מע"כ רב נהוראי
הגאון המפורסם לתהלה וכו'
כמוהר"ר י.מ. טיקוצינסקי יצ"ו,
כאן.

שלום וברכה ברוב חבה,

בתשומת לב מיוחדת עיינתי בהרצאת הרה"ג יצ"ו על דבר יו"ט שני של גלויות, בהתפשטות ישובים חדשים בארץ ובנגב. מחזיקנא טיבותא ורבותא למעכת"ר יצ"ו שדן בשאלה זאת לעומקה והיקפה, יישר חיליה לאורייתא.

ולעצם השאלה אפריון נמטייהו לרבותינו ומאורינו הקדמונים ראשונים ואחרונים, ועד אחרון הרבנים הגדולים מרי ארעא דישראל - הגאון הגדול מרן הראש"ל יש"א ברכה, ואתו עמו הגאון הגדול כמהר"ש סלאנט זצוק"ל שהורו בשאלה זאת בעתם, כאשר נוסדו מושבות ישראל בארצנו בשטחים רחוקים שבארץ, והורו לנהוג בהן יום טוב ראשון לבד, ובזה פתחו לנו שערי אורה להורות כן גם לכבושים החדשים שבימינו, שרוח הקדש נצנצה בבית מדרשם למנוע חלוקי מנהגים בא"י, שלא יהיו אלה אשר הרחיקו לכת בחירוף נפש להקים ישובים בארץ נחשבים כבני חו"ל. וגם אני בעניי דנתי בשאלה זאת לענין עזה ורמלה, וסמכתי על הוראתם של קדמונינו מרנן ורבנן ז"ל שהתירו להם יו"ט שני של גלויות.

והנה מעכ"ת הוסיף וכתב: "הקושי הגדול שיש לנו הוא בנוגע לנגב הדרומי להלן, מרפיח, ולהלן מבאר-שבע, ששם השממון גדול שמעולם לא הגיעו שם שלוחים, יש לדעתי להנהיג שם שני ימים, ונופלת השאלה על המושבות החדשות וכו' מבאר שבע עד המרחק אילת שלא הגיעו שם השלוחים, והמרחק הוא גדול מעשרה ימים, צריכים לקבוע שם שני ימים" עכת"ד.

ועתה נסור לעיין ולדון על עצם השאלה מבחינת ההלכה: הספק הראשון שבדבר הוא, אם דין יו"ט שני חל בעיקרו בא"י. והנה מתשובת הגאונים נראה להדיא שאין יו"ט שני של גלויות נוהג בא"י, וכן כתב רס"ג: "הקב"ה ציוה את משה עבדו והוא אמר לישראל, כי בארץ יהיה להם יום אחד, ובחו"ל שני ימים, וכן היה מעולם, כל ישראל עושין בלא ספק על העיבור ועל החשבון, עד שיצאו המינים ובקשו חכמים להראות כי ראיית הירח והחשבון אחד הוא, והיו עושים כל אותם הדברים שעשה רבן גמליאל בטבלא [ראה ר"ה כד, א] ועשו השלוחים וכו', ולאחר כך חזרו לעמוד על עיקרם, כמו שאמר הקב"ה למשה שיהיו עושים בארץ יום אחד ובחו"ל שני ימים".

ורבינו האי גאון בתשובתו אל [אנשי] קאבת [=עיר בגבול תוניס] כתב: גזרה היא מימות הנביאים הראשונים, וכך הנהיגו הנביאים את ישראל וכו', ואשר אמרתם והיאך יבא המנהג בתוספת על מה שכתוב בתורה, והיאך יאמר הכתוב ז' [שבעת ימים תאכל מצות] ואתה תאמר ח', אין אלה דברי חכמים כמוכם, כי לא כתבנו מי גזר את הגזרה הזאת, מאחר שהנביאים כך צוו את ישראל לעשות, וכך היה יחזקאל, וכך היה דניאל עושה, היאך יאמרו כי יש בזו משום בל תוסיף, אילו היה בדבר טעות לא עשאוהו הנביאים, והיאך יחשב כי מה שעשו הנביאים טעות, ולא עוד אלא כי במצות הקב"ה עשו מה שעשו וכו', ולא נשאר לשואל אלא לומר: מאחר שבימים אלה אין לבי"ד של א"י לפחות ולא להוסיף אלא אוחזים הם כמונו מה שבסוד המועתק מפי משה רבינו מפי הגבורה, מפני

* כל המסומן בסוגרים מרובעות הם תוספת העורך.

מה אנו עושים שני ימים, ואין כאן ספק וכו', ויש לדבר שתי תשובות, אחת מהן, כי גם עכשיו פעמים שיהיה שמד שם ויצטרכו לשנות ויתקלקל הדבר, וזהו שאמרנו: (זימנין דגמרי וגזרי שמדא ויתקלקל הדבר) [זימנין דגזרו המלכות גזרה ואתי לאקלקולי - ביצה ד,ב]. ותשובה האחרת, כי כך הנביאים צוו את ישראל שבחוצה לארץ, ואין אנו יודעים אמתת עילת הדבר בודאי, ואף אין אנו יודעים כי בודאי סרה העילה וכו', והלכה מועתקת היא ממש רבינו מפי הגבורה: כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו וכו', ועל זאת אמרו רבותינו: שלחו מתם אל תשנו מנהג אבותיכם וכו' [ביצה שם], ומה שאמר גאון פיומי ז"ל [רס"ג] כי צוה הקב"ה לעשות בארץ יום אחד ובגולה שני ימים, כן אנו אומרים כי מצות אלקים היא, ואעפ"י כי עיקרה מחמת הספק (אוצר הגאונים להרב ד"ר מ. לוי. ביצה. חלק התשובות).

מכלל דבריהם למדנו: דין יו"ט שני של גלויות היא מצוה מקובלת מפי הגבורה ע"י משה רבינו ע"ה, שיהיו עושים בא"י יום אחד ובחו"ל שני ימים. הלכה מקובלת זאת קיימו אותה הנביאים שאחר חרבן בית ראשון - יחזקאל ודניאל, וכל ענין השלוחים היה מפני המינים, וכאשר בטלו השלוחים, חזרו לעמוד על עיקרם: בארץ - יום אחד, ובחו"ל - שני ימים.

ולפי"ז הלכה יוצאת מחוורת כשמלה, שכל מקום שבגבול א"י עושים יום טוב אחד, בין אם היו השלוחים מגיעים, או אפילו אם ידוע שלא היו השלוחים מגיעים, וכן מוכח מדברי רש"י ז"ל שכתב [ד"ה ועבדין תרי יומי]: חכמים קבעו לחובה על בני גולה לעשותם שני ימים טובים לדורות, והטילום עליהם כחומר יום ארוך (ביצה ד,ב). הא למדת שרש"י אעפ"י שחולק על דברי הגאונים שדין זה של יו"ט שני הוא מקובל מפי הגבורה, ולא מתקנת חכמים, מכל מקום מסכים לדברי הגאונים שלא קבעו חכמים חובת שני ימים טובים, אלא על בני הגלויות. ולפי"ז צ"ל שמ"ש: "חק קבוע הוא מתקנת חכמים על ישראל הרחוקים" (שם), היינו על בני הגולה הרחוקים, פרט לבני גולה הקרובים לא"י במדה שהשלוחים מגיעים, עושים יום אחד כבני א"י.

וכן מפורש בדברי הר"ן [על הרי"ף - ביצה] דכתב: שני ימים טובים של גלויות שאין עושים אותם אלא בני גלות ישראל הרחוקים, שאין השלוחים יכולים להגיע אצלם מר"ח ועד יו"ט. וכן מתפרשים דברי רש"י, שאם לא כן יהיו סתראי, דבתחלה כתב: בני גלויות ולבסוף כתב הרחוקים, וצ"ל דכוונתו היא על בני גולה הרחוקים, אבל בני א"י אפילו אם רחוקים מירושלים, באופן שאין השלוחים יכולים להגיע אליהם, עושים רק יו"ט אחד.

וכן מתפרשים דברי הרמב"ם ז"ל דכתב: "כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעים על פי הראייה, היו בני א"י וכל המקומות שמגיעים אליהם שלוחי תשרי עושים ימים טובים יום אחד בלבד, ושאר המקומות הרחוקים שאין שלוחי תשרי מגיעים אליהם היו עושים שני ימים מספק" (הלכות קדוש החודש פ"ה ה"ד).

דבריו אלה ברור מללו, שבני א"י עשו יום אחד גם במקומות הרחוקים, ולא נאמר דין השלוחים מגיעים אלא לכל המקומות, כלומר, מגורי ישראל שבגולה, וכן מוכח ממ"ש: "ובני א"י בזמן הזה עושים יום אחד כמנהגם שמעולם לא עשו שני ימים, נמצא יום טוב שני שאנו עושים בגלויות בזמן הזה מדברי סופרים שתקנו דבר זה" (שם ה"ו). הרי לך מפורש שא"י כולה שוה בדינה שאין עושין בה אלא יום אחד, ואין שני ימים טובים נוהג אלא בגלויות. וכן מפורשים דבריו בהלכות יו"ט: "זה שאנו עושים בחו"ל כל יו"ט מאלו שני ימים, מנהג הוא, ויו"ט שני מדברי סופרים, הוא ומדברים שנתחדשו בגלות, ואין עושים בני א"י שני ימים טובים, אלא בראש השנה בלבד" (הלכות יו"ט פ"א הכ"א). הרי לך מפורש דבני א"י שבכל גבולותיה אינם עושים שני ימים טובים אלא בראש השנה.

עומדים נגדנו דברי הרמב"ם עצמו שכתב: "נמצא עיקר דבר זה... כך הוא, כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יותר על עשרה ימים גמורים, עושים שני ימים לעולם, כמנהגם מקודם וכו', וכל מקום שבינו ובין ירושלים מהלך עשרה ימים בשוה, או פחות שאפשר שהיו שלוחים מגיעים אליו, רואים אם אותו המקום מא"י שהיו בה ישראל בשעת הראיה בכבוש שני כגון אושא וכו', עושים יום אחד בלבד" (ה' קדוש החדש פ"ה ה"א).

מכאן למדנו שגם בא"י אין עושים יום אחד אלא בשני תנאים, מהלך לא יותר מעשרה ימים, ושהיו בה ישראל בשעת הראיה. ולזה מכוונים דבריו בסמוך: "עיר שנתחדשה במדבר א"י, או מקום ששכנו בו ישראל עתה, עושים שני ימים כמנהג רוב העולם" (שם ה' י"ב). הא למדת שגם בארץ ובמקום שהשלוחים מגיעים היינו מהלך לא יותר מעשרה ימים, אם לא שכנו בו ישראל בשעת הראיה עושים שני ימים, ודבריו אלה נראים סתראי למ"ש בראשית דבריו, בהלכות קה"ח ובהלכות יו"ט הנ"ל וצל"ע.

ולפי מה שכתבתי אין לדברים מקור מפורש בתלמודין, ונראה לי לומר שהרמב"ם למד זה ממ"ש בגמרא: "הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד, ב), מזה למד הרמב"ם שכל דין יו"ט שני בחו"ל ובארץ תלוי במנהג שהיה נהוג בשעת הראיה. וכן כתב מפורש: "ואם אותו המקום מסוריה וכו' או מחו"ל וכו' עושים כמנהג אבותיהם שבידיהן, אם יום אחד - יום אחד, ואם שני ימים - שני ימים". ומזה למד גם לא"י אם היא עיר חדשה שנבנית במדבר, או ישוב חדש שלא היה מיושב בשעת הראיה, עושים כמנהג רוב העולם, והיינו משום שאין מנהג אבותיהם בידיהם. והרמב"ם אזיל לשיטתו שדין יום טוב שני של גלויות הוא תקנת חכמים, אחרי שבטל קדוש החדש עפ"י הראיה, ואז תקנו חכמים שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם (שם הלכה ה'). ותקנה זו חלה גם על א"י שלא היה מיושב בשעה זאת לנהוג כמנהג רוב העולם. ועוד יותר מזה כתב בתשובותיו: "כל מקום שלא יתבאר אצלנו ביאור שאין בו ספק שהיו השלוחים באים אליהם יתחייבו לעשות שני ימים וכו', ואין העיקר בזה זולתי המנהג" (תשובות הרמב"ם, הוצאת מקיצי נרדמים ירושלים תרצ"ד סי' ע"א דף 72), והיא תשובת "פאר הדור". [וב"פאר הדור" - הוצאת "מכון ירושלים", בעריכת הרה"ג דוד יוסף שליט"א - הנוסח: "כי האידנא כל מקום שיסופק אם היו באים השלוחים או לא, צריך לעשות שני ימים טובים, כי זה תלוי במה שהיה מנהג אבותיהם" (סימן ק"ו)].

אבל כבר כתבתי דברי הגאונים שדין זה עיקרו מדברי קבלה שאין אנו יודעים עילתה, ולפיכך אין בידינו לבטלה, מדין: אין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חברו, ועל זאת אמרו רבותינו: שלחו מתם אל תשנו מנהג אבותיכם (תשובת רה"ג שם), כלומר אין לכם לשנות מנהג הנביאים שנהגו בחו"ל, ומכאן נלמד שאין לשנות גם בא"י מקבלת הנביאים, א"י - יום אחד. ולפי"ז אין לחלק בא"י בין מקום ששלוחים מגיעים, למקום שאין השלוחים מגיעים, ולא בין ישוב ישן שהיה בשעת הראיה, לבין עיר חדשה במדבר או ישוב חדש במקום שלא היה ישוב א"י, אלא כל א"י בגבולותיה שבתורה ומן הסתם כוונת הרב לגבולות עולי מצרים, היא חטיבה אחת לענין זה, שאין עושים בה אלא יום אחד.

וכן כתב 'פאת השלחן': "בא"י אינם נוהגים ביו"ט רק יום אחד ולא יו"ט של גלויות" (פאת השלחן הלכות א"י סי' ב' סעיף ט"ו). וכן כתב ב"תבואות הארץ": "וכבר נהגו בכל א"י עד עזה ועד צור - לעשות יום אחד, וכן ברמלה נראה לי לעשות יום אחד, אעפ"י שכתבתי שיש שורש לדבר שרמלה היא חו"ל, עכ"ז לא ידענו שלא היה ישוב מבני עמנו בזמן הבית וכו', וא"כ יש לעשות דוקא יום אחד" (תבואות הארץ פ"ג). והואיל וברור הדבר שבאילת היה ישוב ישראל בזמן הבית הראשון, ומקרא מלא דבר הכתוב: 'ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אילת על שפת ים סוף' [מלכים א, ט, כו]. וגם בימי התנאים מצאנו שהיה ישוב ישראל בדרום שהיה קשור עם ירושלים, שכן מסופר ברבן גמליאל שאמר: "וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא" (סנהדרין יא, ב), וזה ודאי כולל כל שטח הדרום שבגבולי א"י. והיות ומדברי הגאונים שדבריהם דברי קבלה הם, מתברר בפירוש ובלי שום ספק, שכל א"י לא עשו אלא יום טוב אחד - לכן נראה לי שכל הישובים שהם בגבולות הארץ ועבר הירדן מערבה, ובצפון ודרום עד ים סוף - אינם עושים אלא יום אחד דוקא.

דברי אלה נאמרו רק להלכה ולא למעשה, עד אשר יסכים אתי הרב הגאון וכו' כמהריא"ה הרצוג הרב הראשי לא"י. [ותשובתו לו נדפסה ב"פסקים וכתבים", וכמצויין בהקדמה לתשובה לעיל].

והנלענ"ד כתבתי

חמורה מבכירה שמכרה הרב לגוי בשטר מכירת החמץ ללא ידיעת הבעלים

סיפור העובדות בתקציר כפי שנכתבו בשאלה למרן הראש"ל שליט"א

יום ה' י"ב תמוז

לכבוד

התשנ"ז

מו"ר ועט"ר

מרן הראשון לציון שליט"א

השלום והברכה!

ביום שישי עש"ק פר' חוקת בהיותי אצל מרן הראש"ל שליט"א, הגיעה שאלה למרן אודות פטר חמור, שבעליו המתין זמן רב להולדתו ע"מ לזכות במצוה חשובה זו, והנה נתברר לו על ידי הרב המקומי בישובו, שבשטרות של מכירת חמץ, שלקח הרב המקומי מהרה"ג ש. הכהן קוק שליט"א הרב הראשי לרחובות, מכרו עבורו גם את החמורה, וממילא הפטר שייך לגוי, ואין צריך לפדותו. ומרן שליט"א הורה, שכיון שהבעלים לא רצה למכור את החמורה, על כן המכירה אינה חלה, וחייב לפדותו עם ברכה.

ושאלתי את פי מרן שליט"א שהרי סוכ"ס החקלאי הנ"ל חתם על השטר מכירה, ובשטר כתוב מפורש שנותנים רשות להרב למכור את כל הבכורות? ואמר לי מרן שליט"א לברר הענין ולמצוא את השטרות.

ואמנם כהוראת מרן כן עשיתי, ובבירור שערכתי עם הרב שמחה הכהן קוק שליט"א נתברר לי, שאמנם בשטרות מוזכר ענין הבכורות, אך לא הוזכר במפורש גם חמורה, אך כוונתו בודאי גם על החמורות, ובאמת בשטר שהרב קוק עורך עם הגוי, נאמר במפורש שהוא מוכר לגוי גם את החמורות.

בשיחתי עם החקלאי נתברר, שאכן הוא יודע מזה שנים שבשטר מכירת חמץ כלול גם ענין הבכורות, אך ברור לו היה, שמדובר רק על בכור בהמה טהורה, ולא על החמורה, ואדרבה הוא ממתין שנים רבות, ואף טרח טירחות גדולות לקיים מצוה זו. עד כאן דבריהם.

ובאמת קיבלתי את נוסח השטר מהרב שמחה קוק שליט"א, ושם נאמר בזה"ל: "כמו"כ אנו עושים את וכו' שליח למכור את כל הבהמות הנמצאים ברשותינו, וכו' שלא להכשל באיסור בכור, ולהנצל מאיסור מוקצה בחליבה וכו' ע"כ. והנה מחד הזכיר שם את "כל" הבהמות. אך מאידך הזכיר ענין החליבה שאינו רלוונטי אלא בבהמה טהורה.

אך לכאורה בלא"ה י"ל שכאן הרי זה בלבד ובלב כל אדם, שהאדם הזה שטרח על קיום מצווה חשובה זו, שהוא אינו התכוין אלא לטהורה בלבד. והדרינן לפסק מרן שליט"א, שחייב לפדות עם ברכה, ואפי' שחתם, מלבד שהנוסח הכתוב שם אינו ברור.

מצו"ב מכתבו של הגר"ש קוק שליט"א. והטפסים הרלוונטיים.

ביקרא דאורייתא

שניאור ז. רווח

להלן תיאור העובדות
מאת הגאון רבי שמחה הכהן קוק שליט"א
הרב הראשי וראב"ד רחובות וכפי שביקש מרן הראש"ל שליט"א

אל מע"כ הגאון הגדול
 הרב הראשי והראשון לציון
 הגר"ע יוסף שליט"א
 בעמח"ס "יביע אומר" ו"יחיה דעת".

ברכת ה'!

כב' הרב רווח שליט"א בקשני בשם מעכת"ר להעביר את טופס הבהמות המבכירות. והריני מצרפם בזה.

דברי הבהרה: ברחובות מאז הווסדה היה נוהג שטר מכירת חמץ ומכירת הבהמות המבכירות מחמת היות האיזור חקלאי מובהק, אף בעיר רחובות. לימים, פסקה חקלאות בעיר ונשארו המושבים הממשיכים למכור חמצם על ידינו. לכן הנהגתי כי אנשי העיר יחתמו על טופס מכירת חמץ בלבד, ואילו במושבים חקלאיים המשיך הטופס שהנהיגו קודמי ברבנות, הרבנים הגאונים זצ"ל. ואמנם היתה תועלת בדבר בבקר צאן והן בחמורות. בבהמות ניצלו מאיסור בכורות, "איסור קדשים", ובחמורות ניצלו מאיסורי פדיון פטר חמור אשר רבים נכשלים באי קיום מצוה זו.

כאשר הגיעה השאלה ע"ד פדיון פטר חמור, שאלוני אם אכן חתימת בעל האתון פוטרת אותו ממצוה זו. השבתי, כי ראוי לקיים מצוות הפדיון כי יש לנו כמה וכמה ספיקות על דרכי הקנינים לנכרי אם יועיל בדרך זו שאנו עוסקים בה. ומחלוקת בין הפוסקים ר"ת וסיעתו, הסוברים דרך במשיכה קונים בעכו"ם, ולא מעות. ורש"י וסיעתו דס"ל דמעות קונות ולא משיכה. וכבר הכריע הש"ך בס"כ ש"כ ס"ק ח' דלצאת ידי ספק צריך לעשות שניהם, קנין משיכה וקנין מעות. והוסיף לומר דאם עשה רק אחד משני הקנינים או משיכה או מעות לא נפטר מבכורה. והוסיף הב"ח לומר שאם לא נתן הגוי מעות מיד, אין זה דין מעות קונות.

לכן אמרתי כי לא יפטור עצמו ממצוה חביבה זו, אלא יפדה את הפטר חמור, אך לגבי ברכה יש ספק כיון שיש שיטות שסוברות כי אכן החמורה קנויה לנכרי ופטור ממצות הפדיון. אך כב' הרב רווח שליט"א הוסיף לי בשם מעכת"ר דבר שלא ידעתי. כי המוכר לא רצה כלל למכור החמורה לנכרי כיוון שרצה בכל נפשו לקיים מצות פדיון פטר חמור. וכן הבין בעל הפטר חמור שטר השליחות שאינו עוסק בענין החמורות, אלא רק בבהמות החולבות. ולזאת ודאי השאלה שונה ולכן גם המסקנה משתנית, כי אכן יש גם לברך על המצוה. אך מכיון שזכה השואל להניח שאלתו על שולחן גדולים של מעכת"ר יפסוק מעכת"ר בשאלה זו. ובעה"ת כל אשר יחליט נשמח לקבל תשובתו ומסקנתו.

המברך
בברכת כהנים באהבה,
הרב שמחה הכהן קוק

רצו"ב ע"י ידידנו הרה"ג רווח שליט"א
 טופס השליחות וטופס המכירה שלי לנכרי
 הנהוג ברחובות עשרות שנים.

**ע"פ הוראת מרן הראש"ל
הפנינו את השאלה למור"ר הגאון רבי שלמה מ. עמאר שליט"א
אב בית הדין הרבני פ"ת ומורה דרכו של המכון.
ולהלן תשובתו.**

בעהית"ש, צום י"ז בתמוז יה"ל התשנ"ז.

לידידי וחביבי ליש ולביא,
הרה"ג רש"ז רווח שליט"א
הרב דבית עוזיאל
ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
החיים והשלום וכט"ס

קיבלתי מכתבו בדבר השאלה שעלתה על שלחנו של מרן הראש"ל מופת דורנו שליט"א, בחקלאי שקנה אתון וממתין זה זמן רב לקיים מצות פדיון פטר חמור. ועתה אמר לו רב היישוב שהוא פטור מהפדיון, משום שבזמן שמכר החמץ לגוי ע"י הרב, מכרו גם הבהמות לגוי כולל החמורות. שכן נהגו ברבנות רחובות מקדמת דנא, למכור הבהמות המבכירות לגוי ביחד עם מכירת החמץ. והאיש הזה טוען שמעולם לא עלה על לבו למכור אתונו לגוי, אלא היה מצפה מזה זמן רב לקיים מצות הפדיון בשמחה גדולה. עוד אמר שאכן הוא יודע מזה כמה שנים שמוכרים הבהמות לגוי יחד עם החמץ, ואולם חשב בדעתו שמוכרים רק הטהורות בלבד. והנה כב' הביא לפני מרן נר"ו את הטפסים למכירת החמץ וכן למכירת הבהמות הנהוגים ברבנות של רחובות, וכן הביא עמו תשובתו של הרה"ר לרחובות הגר"ש קוק שליט"א בענין זה. ומרן נר"ו מפאת העומס הרב של הכלל והפרט שלפניו, הפנה הדברים אלו לחוות דעתי העניה בענין זה.

וכמצווה ועושה הנחתי כל מלאכתי והקדמתי לזה משום כבודה של תורה, והנה מהעיון בטפסים התברר שבשטר הקנין שעשה הרב עם הקונה הגוי, פירשו להדיא שמוכר לו גם החמורות המבכירות, אך בשטר ההשראה שממנים את הרב להיות שלוחם ולמכור עבורם לגוי, מוזכר החמץ לסוגיו, ואח"כ כתוב שם, כמו"כ אנחנו וכו', למכור את כל הבהמות אשר נמצאים ברשותנו וכו', בכדי שלא להכשל באיסור בכור, ולהנצל מאיסור מוקצה, ולהשכיר את כל המקומות וכו'. עכ"ל. וכבר עמדת ע"ז במכתבך. והנה המוכרים לא ראו מעולם את שטר הקנין הנעשה בין כב' הרב ובין הקונה הגוי, כי הם חותמים על שטר ההרשאה ורק אותו הם רואים. ולפ"ז עולה דלא מבעיא שלא התכוון למכור את אתונו וכנ"ל, אלא גם בהרשאה שעליה חתם לא הרשה את הרב ע"ז.

אלא דשם כתוב "כל הבהמות", ולכאורה לשון זה כולל גם הטמאות, ואולם יש לדחות ולומר בכל דקאמר הוא משום שיש בהמות רבות לכל אחד, ולכן כתבו שמרשים את הרב למכור את כל בהמותיהם, ועוד דיש כמה סוגי בהמות טהורות יש בהמה גסה ויש דקה, וגם בזה יש עזים ויש רחלים, וע"כ כותבים כל הבהמות, ואע"ג דאפשר לכלול בזה גם הטמאות, מ"מ נראה דיותר מכוון לטהורות בלבד. משום דבכל המקומות מוכרים רק הטהורות, כמעט שלא שמענו שימכרו הבהמות הטמאות.

תדע שבש"ע יו"ד לא נזכרה המכירה לגוי אלא בבהמה הטהורה, והוא בסימן ש"ך ס"ו וז"ל: בזמן הזה מצוה לשתף עם העכו"ם קודם שיצא לאויר העולם כדי לפוטרו מן הבכורה, אע"פ שמפקיע קדושתו, הרי עדיף טפי, כדי שלא יבוא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ועבודה וכו'. עכ"ל. אך בדין בהמה טמאה לא נתנו עצה זו, להשתתף לכתחילה עם הגוי, ולא עוד אלא אסרו לעשות כן

כמבואר שם (סימן שכ"א סעיף כ') וז"ל: שותפות הגוי פוטר בו, וכל דיני שותפות הגוי בטהורה כן דינו בטמאה. אלא שאסור להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו כיון שאפשר בפדיה או בעריפה, עכ"ל. והוא מדברי התוס' והראש ז"ל בבכורות (ג' ע"ב) ויע"ש בביאור הגר"א ז"ל אות ל"ד.

ובאמת שמעולם לא שמענו ולא ראינו מכירת בהמות כדי להנצל מאיסור בכור אלא בבהמות הטהורות בלבד, ולא בטמאות. והטעם פשוט דבטהורה אם נולד כבר הבכור אין לו שום תקנה עוד עד שיפול מום, כמבואר בכמה וכמה מקומות, וביניהם בסימן ש"ח וסימן ש"ט שם, ועוד. ומפני החשש שיתקלו בו התיירו להפקיעו מקדושתו ע"י השתתפות עם הגוי, משא"כ בפטר חמור שיש לו תקנה גם אם כבר נולד וכנ"ל. וע"כ גם האיש הזה צדק במחשבתו שאמר שהוא יודע שהוא מוכר הבהמות לגוי אך היה בדעתו תמיד רק על הטהורות לבדנה.

ועוד שכתבו בשטר ההרשאה הנז', כדי לא להיכשל באיסור בכור, ומשמע מלשון זה דקאי על הטהורות בלבד, דבטמאה יכול לפדותו בשווי או בשה ולא יכשל באיסור, ואע"ג דאפשר לומר דר"ל שלא ישלם באיסור בכור, דהיינו שיניחוהו כך בלא פדיון כלל, הוא רחוק. ועוד דהוסיפו וכתבו שם, ולהנצל מאיסור מוקצה ר"ל בחליבה, וזה ודאי קאי רק על הטהורה בלבד, דמי יחלוב הטמאה.

והנה אם באמת היו מפרטים וכותבים בהרשאה (שבה חתם גם האיש הזה) שנותן לרב נר"ו רשות למכור לגוי גם החמורות, וכדרך שפירשו בשטר הקנין, לכאורה בכה"ג לא יועיל מה שטוען לאחר מכן שלא התכוין אלא על הבהמות הטהורות, דאחר שחתם על השטר והתחייב שוב אינו נאמן לומר שלא ידע על מה חתם, וכמו שפסק הרשב"א ז"ל בתשובתו הידועה, במי שטוען על כתובת אישתו שלא הביין כשקרא החזן הכתובה והתנאים, משום שהוא עם הארץ ואינו מבין, שאין שומעין לו. ופסקה מרן ז"ל בשלחנו הטהור בח"מ (סימן ס"ח סעיף י"ג). עוד פסק שם (סימן ס"א סעיף ט"ו) לתשובת הריב"ש ז"ל, שמדקדקין לשון השטר ודנין ע"פ אותו דקדוק, ולא אמרינן האי גברא לא גמיר כולי האי, והיה סבור שהדין היה בענין כך ומפני כך כתב אותו לשון, עכ"ל. וגם הרמ"א כתב דברים אלו לעיל בהגה' לסעיף י"ג שם, והסמ"ע שם (ס"ק כ"ד) כתב דהרמ"א ז"ל כתב דין זה בסעיף י"ג לומר, דאפילו טוען כן שלא ידע ולא חשב על דקדוק זה וכו', אין שומעין לו, וכמו זה שטוען על כתובת אשתו שמבואר שם בסעיף י"ג.

ועיין עוד במ"ש מרן ז"ל שם (סימן מ"ה ס"ג) דאפילו ברור לנו שאינו יודע לקרוא, והעדים מעידים שחתם עד שלא קראו לפניו, מ"מ מתחייב בכל מה שכתוב בו. ועיין עוד בהגה' שבסוף סימן ס"ח שחזר וכתב כעין זה. ונתן טעם בדבר בזה"ל: שהרי גמר בדעתו להתחייב, ולכן חתם עצמו, ובודאי קראוהו בפניו והאמין לקורא ההוא, (תשובת הרשב"א סימן תקפ"ה), עכ"ל. וגם בסמ"ע (סימן ס"א ס"ק כ"ג) כתב, דהו"ל מתחילה לומר שיפרשו לו, וכל שתיקה בענינים אלו הוא כקבלה שקיבל עליו וקיים מה מה שהסופרים נוהגים לכתוב בשטרות ובכתובות ובדקדוקיהם. עכ"ל.

וע"ש בדברי האחרונים שנשאו ונתנו בכמה חילוקי דינים בזה. ולא עת האסף. ועל כן אם היה מפורש בהרשאה שמרשהו למכור עבורו גם הבהמות הטמאות, שוב אינו יכול לטעון שלא התכוין לכך דכבר חתם, ולא כל כמיניה לטעון טענות אלו לאחר מעשה. משא"כ בנידון זה דכאמור הדבר לא פורש בהרשאה, ואדרבה הלשון מורה שמדובר בטהורות בלבד. ובודאי דבכה"ג נאמן בטענתו שלא התכוין מעולם למכור הבהמות הטמאות, ומאחר ולא התכוין וגם לא הרשה בזה להרב למכור עבורו את הטמאות, ואע"פ שהרב מכר לגוי גם הטמאות וכמו שמפורש להדיא בשטר הקנין שערך עם הגוי, אינו כלום דלגבי הטמאות הוא מכר את שאינו שלו ואינו מורשה עליהם ואינה מכירה כלל ועיקר, לגבי זה שלא התכוין למכור ואינו חפץ במכירה זו כלל, כי אם בקיום המצוה של הפדיון.

ועוד נלע"ד לחדש בזה דאפילו אם היה כתוב בשטר ההרשאה הנז', גם הבהמות הטמאות בפירושו

כמו שכתבו בשטר הקנין, גם בזה יהיה נאמן האיש הזה לומר שלא ידע ולא שם לכו למכור גם הטמאות, דמאחר ומכירת הטמאות היא אסורה לכתחילה וכנ"ל, וגם שלא שמענו בשום מקום שימכרו האתונות לגוי כדי להפקיע מהם קדושת בכור, אע"פ שכונתם של הרבנים ברחובות ודאי לטובה, שכפי הנראה עשו כן בזמנו אחר שהתברר להם היטב שרבים לא הקפידו בקיומה של מצות פדיה והניחו את בכורי החמורים בלא פדיון, והשתמשו בהם ונכשלים בהם. מ"מ בשאר המקומות לא שמענו שעשו כן. ועוד דבימנו אלה היא מילתא דלא שכיחא, דכמעט אין החמורים מצויים אצל יהודים כלל, ובדאי שלא מגדלים אתונות, ואם המצא ימצא אצל איזה יהודי אתון הוא רק כדי לקיים בה המצוה היקרה הזו וכמו ביהודי זה, וכל כה"ג שהוא מילתא דלא שכיחא כלל, נלע"ד דיכול לטעון שלא ידע ולא קרא, שהוא בבחינת מילתא דלא רמיה עליה ולא אשגח בה. דהנה רוב העולם לא מדקדקים לקרות כל הכתוב בשטר לפני החתימה, אלא דעם כל זאת לא מצי לטעון שלא ידע, שהיה לו לדרוש שיקראו לו לפני שחתם, וכנ"ל, אך זה שייך בדבר שאדם מעלה בדעתו, כגון זה שטען שלא ידע הסכום שכתבו בכתובה, דזו ודאי אינה טענה, דהיה לו לדרוש אז שיבררו לו מה התחייב, שזה כל מהות השטר להתחייב לאשתו לכתובתה, ובזה לא יועילו לו שום טענות, ואמרינן דרק אשתמוטי משתמיט. משא"כ בדבר כמו זה שהוא לא שכיח כלל ולא נעשה בשאר המקומות, וגם בודאי אינו מגוף השטר ועיקרו, שהרי הוא בא בעיקר על ענין החמץ, ואגב זה אמרו לו למכור הבהמות, ודעתו היתה על הטהורות, וכמו שמקובל בעולם (ומפורש בשו"ע וכנ"ל) בזה נלע"ד שהוא נאמן.

ואמינא לה מדברי השו"ע עצמו שם (סימן ס"א סעיף ט"ז) וז"ל: יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חבירו, אין הולכין אחר הלשון הכתוב בו, אלא אחר הכוונה. עכ"ל. ואע"ג דכתבו בלשון יש מי שאומר, הוא מוסכם מכל הפוסקים. וע"ש בצדק ומשפט להגר"ד פארדו ז"ל מ"ש בזה שהוא מוסכם, אלא שכן דרכו של מרן לכתוב בשם יש מי שאומר דבר שמפורש רק בפוסק א' אע"פ שאין בו חולק, וכמ"ש הסמ"ע והכנה"ג ועוד יע"ש. ולכאורה הוא סותר מ"ש מרן לפני כן בסעיף ט"ו, שמדקדקין לשון השטר ודנין ע"פ דקדוק זה וכו'.

אלא נלע"ד דמחלק כאן בין גוף השטר שהם הדברים העיקריים והנוסחאות הנהוגות ע"י הסופרים שבזה לאו כל כמיניה לומר לא הבנתי ולא ידעתי וכו', ואפילו שהוא ע"ה וידעינן ביה דאינו יודע לא מהני ליה, וכנ"ל. ובין תנאים נוספים שכל אחד מוסיף לפי ענינו, ואין בהם כללים ומנהגות, שבזה דנים לפי הכוונה, ולא לפי הלשון שבו כתבו אותו תנאי. וע"כ כתב מר"ן ז"ל כאן (משם רבינו ירוהם ועוד) שאדם שמתנה עם חבירו וכו'. ויש סעד לזה מלשון הסמ"ע שם (ס"ק כ"ג) שכתב, שקבל עליו לקיים מה שהסופרים נוהגים לכתוב בשטרות ובכתובות ובדקדוקיהם. יע"ש. ואולי רמז בזה בלשון הצח למעט התנאים שאדם מתנה עם חבירו. ז"א שיש לחלק בין דבר שהוא מעיקר השטר ובין דבר טפל שנוסף אגב גררא וכנ"ל, דבכה"ג אזלינן בתר הכוונה ולא בתר דקדוק הלשון.

והדברים ק"ו לנ"ד שמכירת הבהמות היא באה בזה רק באגב, אך אינה כסתם תוספת אלא היא ענין בפני עצמו שמצריך קנין וגמירות דעת ממש, וכל שלא פירשו בהדיא הוא יכול לטעון ששם לכו רק לעיקר שהוא החמץ, אבל הבהמות שבאו באגב לא נתן דעתו לדקדק בדבר, וחשב שמדובר רק בטהורות בלבד, אפילו אם היה מפורש ומפורט שם שגם הטמאות בכלל, מ"מ נאמן הוא בזה, דבכה"ג אזלי בתר הכוונה. [ועייין שם בחכמת שלמה להגר"ש"ק ז"ל שבגליון השו"ע מה שחילק בין מוסיף בסניפין ולא בעיקר ובין תנאי וחיוב חדש כיע"ש, ונמצא דיש מקום לחלק בטעם ובסברא בדברים אלו, וע"ע בדברי החת"ס חח"מ (ס"ה) והוב"ד בפתחי תשובה שם סק"ו יע"ש].

ומצאתי חיזוק לדברי מדברי הרב פנים במשפט ז"ל שם (אות ז"ך, דף ע"ה ע"ב) שכתב, נראה פשוט דהא דדייקינן לישנא ולא אזלינן בתר אומדנא לומר דהאי גברא לא כיוון לכך, היינו דוקא בדליכא אומדנא דמוכחא מצד הענין עצמו נגד משמעות הלשון, וליכא אלא הך אומדנא דהאי גברא לא גמיר, וא"א שיתכוין לדקדוק זה שאנו מדקדקין בדבריו, ויש מקום לתלות כונתו בהבנה אחרת,

בהא קאמר דלא אמרינן הכי, ודייקנן שפיר לישנא דשטרא. אבל בדאיכא אומדנא בעיקר הדבר עצמו, שא"א שיתחייב בדרך זו שאנו באים לדקדק מצד הלשון, בזה הדבר ברור דלא דייקנן הלשון הכתוב בשטר, ואזלינן בתר הכונה לפי האומדנא. וכמ"ש להדיא מרן ז"ל בב"י כאן בסמוך לסוף הסימן, וז"ל: כלל גדול בידינו בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו, אין להלך אחר הלשון הכתוב אלא אחר הכוונה. מישרים (נתיב כ"ג חיו"ד) עכ"ל. והביאו בשו"ע סעיף ט"ז והוא משם תשובת הרשב"א ז"ל, והביא ראייה מההיא, דע"מ שאראך ק"ק וזו דפרק האיש מקדש, דאמרו לא התכונה אלא לראות משלו, הרי דכל שיש אומדנא דמוכח שלא היתה כוונתם כפי משפט הלשון, אזילנן בתר האומדנא, עכ"ל. (וע"ש שמיישב בזה איזה ענינים). עוד הוסיף שם דלא אזלינן אחר הכוונה אלא כשמוכרח הדבר שהתכוין לזה, כההיא דע"מ שאראך ק"ק וזו, דאנן סהדי שלא התכונה אלא משלו, משא"כ היכא דליכא אומדנא דמוכח היפך הלשון, בזה אין לנו אלא לשון הכתוב בשטר. עכ"ד וע"ש עוד מזה.

הרי שאפילו שקבעו רבותינו לדקדק לשון השטר ושאינו נאמן לבא אחר מעשה ולומר לא ידעתי ולא קראתי וכל כיוצ"ב, מ"מ במקרה שיש אומדנות אחרות מקבלים טענתו, וה"נ בנ"ד שיש כמה סיבות לומר שלא ידע ולא עלה על דעתו שמוכרים את אתונו שהוא נאמן, ובפרט דיש בזה גם אומדן גדול בגוף הענין, שהוא קנה האתון בשביל המצוה הנדירה החביבה הזו, ואיך יפסידנה בידים, וימכור אותה לגוי ויפסיד המצוה שבה חפץ מאד, נראה דבכה"ג יהיה נאמן לומר שלא שם לבו שכללו בשטר גם הבהמות הטמאות.

ועוד אפשר להוסיף בזה סברא חדשה בס"ד, דרק בשטר מכר או התחייבות שמתחייב לאחר, כמו בכתובה שהתחייב לאשתו בסכום מסויים, ועתה טוען שלא ידע ולא הבין ורוצה להפחית מזה, וכן אם מכר בית לחבירו ועתה טוען שלא התכוין למכור גם החצר וכדו'. דבכל אלו הוא בא למעט ולהחסיר מהשני, בזה אמרו דלאו כל כמיניה לומר שלא ידע, כדי להפסיד את חבירו. אבל בנ"ד שאין הפסד לקונה כלל, וגם לו אין רוח אם ימכור גם החמורות או לא, והענין הוא רק בינו לבין קונו, ואומר בברי שלא התכוין מעולם למכור את אתונו, ובדאי דהוא נאמן בזה, וחייב בפדיון הפטר החמור.

וכל זה הוא גם אם היה כתוב בשטר ההרשאה גם המבכירות החמורות, שגם בזה נראה, דנאמן לומר שלא התכוין למכרה ולא ידע שכן כתוב בשטר, וזאת מכוח כל הסברות האמורות, ובפרט מכוח האומדנא דהוא חפץ מאד במצות הפדיון ואיך יפסידנה בידים וכנ"ל. אך למעשה בשטר ההרשאה לא נכתבו הבהמות הטמאות, והלשון מורה דבטהורות לבד מיירי.

וע"כ בזה נראה פשוט וברור בעהית"ש, דהבהמה הטמאה היא עדיין שלו לגמרי והבכור שילדה חייב בפדיון, ויקיים בו המצוה של פדיון בכרחה בלא פקפוק. וכל זה כתבתי לפי עניות דעתי, ואנא תראה הדברים למרן שליט"א והוא בדעתו הרחבה והגדולה יכריע בדבר כיד ה' הטובה עליו, כי מי כמוהו מורה ולאורו נראה אור, א-ל ה' ויאיר לו באורו הגדול הולך ואור עד נכון היום, שבו אור חדש יאיר בציון בביאת משיחנו בב"א.

ברכת התורה ובידידות
ע"ה שלמה משה עמאר

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל וי"ר המכון

הפרשת תרו"מ מיבולים הגדלים בעיירות הדרומיות ונ"מ לנתיבות, אופקים ועוד

לכבוד
ידידי מזכה הרבים
כה"ר יעקב תורג'מן שליט"א
מעיה"ק נתיבות
השלום והברכה!

אודות מה שנדברנו כבר כמה פעמים, על יכולים הגדלים באיזור נתיבות עיר מגוריק, ובסביבה, האם יפריש תרומות ומעשרות עם ברכה, או דילמא שאיזור זה, הוא מהמקומות המסופקים ויפריש בלי ברכה.

והנה כב' יודע היטב את עמדתו, שמעולם לא רציתי לתקוע את עצמי בין גאוני עולם, ובפרט בסוגיא מסובכת וקשה זו, שחביות דיו כבר נשכפכו ע"י פוסקי כל הדורות בהגדרת גבולות ארץ ישראל באיזור זה. וגם בשיעורים הרבים שזכיתי למסור לפני חברי האברכים שיחיו, בנתיבות ובאופקים, תמיד נמנעתי מלהשיב על שאלה זו, ואמרתי שזה מסור לפני גדולי הדור שיורו בזה.

ואמנם, לאחר מה שהעלתי בגליון מס' 12. אודות העיר רמלה שחייב להפריש שם עם ברכה, והכל ברשות ובהסכמת מרן הראש"ל שליט"א. שהסכים להלכה בקביעה הלכתית זו. ועוד הוספתי שם, שלענ"ד נראה עיקר שכל המקומות שנכבשו ע"י עולי מצרים הגם שלא נכבשו ע"י עולי בבל. יש להפריש שם תרו"מ עם ברכה, וכמו שכותב הרמב"ם להדיא בהל' תרומות פ"א ה"ה. (מלבד מקומות מסוימים שחכמים פטרום. ועיי"ש). והבאתי שם את דעתם של רבים מהפוסקים שהכי ס"ל בדעת הר"מ וכך הורו להלכה, שבמקומות אלו משום תקנת חכמים, יש להפריש תרו"מ. ועוד הוספתי שם שפשיטא שאם מעשרין ע"פ תקנת חכמים, ברור שחייבים גם לברך שם. וכמו ביתר מצוות מדרבנן. וכדין עמוך, מואב וסוריה. ועפ"י כ"ז אמרתי לכב' שאכתוב את דעתי [ורק את דעתי] על אותם עיירות דרומיות. ואמנם כ"ז בע"ה להלכה, אך למעשה יש לשאול את דעת פוסקי דורינו ובראשם מרן הראש"ל שליט"א. ובזה החילותי.

א. הגבול הדרומי הנזכר בתורה:

נאמר בתורה "והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה: ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיו תוצאותיו מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה: ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה: [במדבר פל"ד פס' ג ה-].

ב. הגבול הדרומי מזרחי:

הנה בתוה"ק הוזכרו בענין הגבול הדרומי שני קצות הגבול, היינו, את הדרומי מזרחי. והדרומי מערבי. כאשר בגבול הדרומי מזרחי, הזכירה התורה נקודה המזוהה לכלי חולק. והיא ים המלח, שאין עליה עוררין. [רק ששפתו של הים אינה ברורה שלדעת הרבה חוקרים (עי' תחומין ח"ה במאמרו של ד"ר רונסון. ועוד באחרונים). גבולות הים לפני מאות שנים חרגו הרבה יותר מגבולותיו היום]. ואמנם מה שנאמר בתורה "מקצה ים המלח קדמה", כאן אין הדברים ברורים. דהיינו לא הוברר כיצד ירד הגבול לכיון מעלה עקרבים. וכמו"כ לא ברור זיהוי של מעלה עקרבים. וכבר האריכו בזה גדולי האחרונים שעסקו בענין זה, ועי' בספר אדמת קודש (פרק א') ובתבואות הארץ (פרק א') ועי' באריכות בספר משנת יוסף (קונטרס גבולות הארץ עמ' קי"ב ויאלך). ובידיעון "הליכות שדה" (גליון 87) במאמרו של הרב יוסף אפרתי שליט"א, ובספר מנחת ירושלים (במבוא לפרק י').

והנה לכל זה ישנם נ"מ רבות לענין כל הישובים הנמצאים בדרום מזרח ארץ ישראל, החל מנאות הכיכר דרך חצבה ועין יהב עד קטורה יטבתה, ועד אילת. שלחלק מהדעות, מהצד המזרחי של נאות הכיכר ואילך עד אילת, לא נכבש ע"י עולי מצרים, וממילא אפשר לקחת משם יבולים בשנת השמיטה, וכמו"כ הגדל שם פטור מתרו"מ [א"כ דינם כמקומות הסמוכים שיש להחמיר בגידולים החייבים מהתורה]. וכך נוהגים בפועל, בוועדת הכשרות של הבר"ץ העדה החרדית בי-ם. (עי' מנחת ירושלים עמ' ק"ע מה שהעידו ע"כ בשם בעל המנחת יצחק ורבני הבר"ץ). ולגבי נאות הכיכר כ"כ להלכה גם בספר אור לציון (שביעית עמ' עט בד"ה והנה).

ולדעה האחרת ס"ל, כפי שכתב בהליכות שדה שם ע"פ עדויות נאמנות בשם מרן החזו"א זצ"ל, שאילת וגם בשטחים צפונה לה, כגון יטבתה, הם כדין חו"ל היינו שלא נכבשו ע"י עולי מצרים, ואין לגבי היבולים הגדלים שם דיני שביעית. והוסיף שם שיתכן שכל שהוא דרומית למצלה השלשים (עי' רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ח הל' ט"ז) אינו בכלל המקומות המסופקים. והיינו מקטורה ואילך עד אילת. עכת"ד עיי"ש. ודע שיש מי שכתב שמעלה עקרבים, היינו עקבה הסמוכה לאילת, ולדעתו א"י נמשכת עד אילת, כ"כ הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל בספרו ארץ ישראל, ועי' מש"כ בנו הגר"ט בספרו הארץ וגבולותיה (עמ' ד').

אמנם כידוע רוב ככל הפוסקים חולקים עליו בדבר זה לענין אילת. וכאן ובהזדמנות זו אציין את דעתו של מרן הראש"ל שליט"א שאמר לי בכמה הזדמנויות שדעתו היא, שאילת וסביבתה [ולא ביאר לי עד היכן חו"ל גמור היא לענין מצוות הארץ. עכ"ד. ובענין יו"ט שני באילת וסביבתה. עי' בתשובתו של הראש"ל הגאון הרבצ"ח עוזיאל זצ"ל. שנדפסה בראש חוברת זו. ואמנם דעתו שם שגם אילת וסביבתה נכבשה בידי עולי מצרים, וכ"כ בתשובה נוספת הנמצאת תח"י, כשהשיב להגרי"מ טוקצינסקי שכתב לו שם שאילת לא נכבשה ע"י עו"מ, ושב וחיזק את דבריו שכן נכבשה ע"י עו"מ. ומ"מ להלכה אין נוהגין כן וכמו שפסק מרן הראש"ל שליט"א.

והנה עד כאן הבאנו בקיצור את הדעות השונות של הפוסקים להלכה, בענין הגבול הדרומי מזרחי של ארץ ישראל. וכיון שאין גבול חבל ארץ זה קשור לנידו"ד ע"כ לא הארכתי בזה וכתבתי רק הדברים להלכה.

ג. הגבול הדרומי מערבי:

התורה בפסוקים הנ"ל ציינה את המקומות מעבר הגבול מים המלח עד קצהו השני, ואלו הן: ים המלח, נגב למעלה עקרבם, נגב לקדש ברנע, חצר אדר, עצמונה, נחל מצרים שסופו ביים. הרי למדנו שנחל מצרים הוא הקצה הדרומי מערבי של ארץ ישראל כפי שהוזכר בתורה. והנה מהו נחל מצרים לא איברר לך. ומצינו דעות שונות בראשונים, וראשון שבהם הוא רש"י שכתב בפ"י לספר יהושע (פ"ג פס' ג') מן השיחור, הוא נילוס הוא נחל מצרים וכו'. וכן פירש הרד"ק שם, שנחל מצרים היינו הנילוס. ומ"מ בספר מדבר שזה עיקר המקום אודות הגבולות לא פירש רש"י שנחל מצרים הוא הנילוס ועי' לקמן. אמנם בתרגום יונתן בן עוזיאל שם כתב (במדבר שם פס' ה'), שהיינו נילוס דמצרים. וכך תירגם הירושלמי שם. וכ"כ הר"ש סיריליאו בפ"י למסכת שביעית (פ"ו מ"א ד"ה ועד הנהר, ועי' מש"כ עור הר"ש סיריליאו בהמשך שם בגמ' בד"ה לית) וכ"מ הגר"א (בביאורו לנ"ך יהושע ט"ו פס' ד'). ועי' בספר ערך לחם (למהריק"ש והב"ד בספר משנ"י עמ' קי"ד הערה ה'), שכתב שדעת רש"י ותוס' ורוב הפוסקים שראיתי דבריהם, שנחל מצרים הוא הנילוס, עכ"ד. (ועי' בתוס' ערכין ט"ו ע"א ד"ה כשם, שהזכירו שהנילוס הוא המבדיל בין א"י למצרים. ומ"מ אפשר דלא מוכרח ודו"ק).

ומאידך מצינו לראשונים אחרים שכתבו שנחל מצרים היינו ואדי אל עריש ולא הנילוס, וראשון שבהם הוא רבינו סעדיה גאון בתרגומו לתנ"ך (במדבר שם, ובישעיהו פכ"ז פס' יב). וכ"כ בספר כפתור ופרח (פ"א בד"ה הרי שנחל מצרים. וע"ע שם שכתב שכ"ה דעת רש"י, וקשה שרש"י מפורש לא כתב כן, ועי' במשנ"י עמ' קי"ד מש"כ בזה. וע"ע בהערת המהדיר לכפ"פ הוצ' ביהמ"ד להלכה, הערה 19. ועי' לקמן). וכ"כ הרדב"ז (בשו"ת ח"ו שני אלפים ר"ו) שהוא ואדי אל עריש. והביא שם מה שפ"י הרא"ם שהיינו הנילוס, וכתב ע"ד שאין לתפוס עליו שהוא צייר מה שהוא לא ראה, וכתב על האומרים שזה נילוס "ובלי ספק שזה טעות מפורסם" והוסיף שם שכן אומרים עד היום העכו"ם כי עד שם הוא גבול מצרים, וסיים, "ולמפורסמות אין צריך ראייה". עכת"ד.

ובתו"ד שם ג"כ כתב שלא הזכיר רש"י בכל הגבולים נילוס, אלא נחל מצרים, משמע שהוא סובר דנחל מצרים לחוד ונילוס לחוד עכ"ד. ובאמת יש להעיר עליו כנ"ל על הכפ"פ, שרש"י להדיא ביהושע יג' כתב הוא נילוס והוא נחל מצרים? ואמנם י"ל שמהא שרש"י ז"ל במקומות העיקריים היינו בפר' מסעי, וביהושע ט"ו, ששם הוזכר נחל מצרים, לגבי הגבול הדרומי, לא ביאר רש"י שהיינו הנילוס. ואולי זה מ"ש הרדב"ז, "תדע שלא הזכיר רש"י בכל הגבולים נילוס". היינו במקום המוזכר גבול לא הזכיר נילוס, וזה מחזק את דברי הכפתור ופרח, ואת דברי הרדב"ז. וכ"כ הרדב"ז בפ"י על הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ז), שהיינו אל עריש. וכל האומר שזה הנילוס אינו אלא טועה. (ועי' מש"כ בשמו בארץ חיים - סיתהון, ביו"ד של"א בד"ה וכתב הכפתור ופרח). ועו"ע בביאור האבן עזרא לספ' במדבר (שם) שכתב, נחל מצרים, ואיננו היאור. וכ"כ באברבנאל שם וכ"כ עוד מפרשים עה"ת עי"ש. וכ"כ בס' תבוא"ה (שם) והאדמ"ק (שם). וכ"כ הגרי"מ טוקצינסקי בספרו א"י והוב"ד גם בספר "הארץ לגבולתיה". והוסיף שם, שבמפת הפסיפס שנמצאה בעיירה מידבא, וכמשוער משנת ד"א ש"כ, מצוין נחל מצרים - ואדי אל עריש. וכסיכום לדברים נביא מש"כ הגרמ"נ כהניו בהקדמתו לספר "ארץ חפץ" וז"ל: ודע דהגבול המבואר בתוה"ק עד נחל מצרים. מיצר הגבול הדרומי, הסכימו כל הראשונים והאחרונים, שזה הנחל אין זה נהר הנילוס רק שהוא השיחור וכו'. ונקרא בלע"ז ואדי אל עריש, עכ"ד.

והנה אמת כי יש לדון, לאותם האומרים שנחל מצרים הוא הנילוס, וכי לדעתם חלק ניכר ממצרים הוא בתוך גבולות א"י. ועי' להרש סירילאו שם שכתב, וצ"ל דעד הנהר דקתני דהיינו ארץ מצרים היושבת על הנהר, דעד ולא עד בכלל, דמבואר שם דארץ מצרים היושבת על שפת הנילוס לא כבשה ואפי' במס וכו'. עכ"ד. וע"ע ברדב"ז (בשו"ת הנז') שכתב, וכבר ראיתי אחד מגדולי הדור שהיה במצרים, ואומר שהיה דר בא"י כיון דמצרים מצד הנילוס לצד א"י, ובשעת פטירתו צונו להעלות עצמותיו לירושלים, כנראה שחזר בו. ע"כ. וע"ע במ"ש המהריק"ש בספר הנז', שאם הנילוס הוא המפסיק. הרי שאל קהרא (קהיר) נמצאת בא"י. ועי' עוד מש"כ במשנ"י שם ובמלואים עמ' קפ"ז. ועי"ש מה שהביא שם חידוש שראה ברש"ס למס' חלה שאלכסנדריה לפניו מנחל מצרים היא. אלא שלא כבשה עו"מ. ועי' מש"כ ע"ז. ע"כ. ועי' לקמן מה שמצאתי להרב לחם שמים שכתב שאלכסנדריה אחרת היא ונכבשה בכיבוש ראשון. ואינה אלכסנדריה של מצרים, ונפלה תמיהתו של הרב משנ"י. וע"ע במשנ"י (אותו) מש"כ על דברי הרדב"ז אודות אותו גדול שביקש להעלות עצמותיו לירושלים.

ומ"מ כפי הנראה מביאור האחרונים. גם אותם הסוברים שנחל מצרים היינו הנילוס, כנראה שהפי' על הקצה של הנילוס שנשפך לים הגדול (שהרי כך מוכרח מהפסק "והיו תוצאותיו הימה"). (ועי' מש"כ הגר"א ביהושע ט"ו שם, שהגבול היה מתרחב עד קצה הנחל, ומשם הולך הקו במישור עד הים הגדול). ובספר הארץ לגבולתיה כתב וז"ל: ומוצאו לדבריהם בדלתת הנילוס. כנראה בזרוע הימנית קיצונית, וכפי ההשערה היא זרוע פילוסין המסומנת במפה. עכ"ד. ועו"ע בספר מרכבת המשנה על הרמ' (הלכות תרומות פ"א ה"ז) שכתב, עד סוף נחל מצרים בעזה. ודו"ק. ועו"ע מש"כ בספרו חוג הארץ, (אותו) ס"ק ט"ו) נחל הבשור הוא נחל מצרים. עיי"ש. וא"כ עפי"ז עיקר הנ"מ בין שני הפירושים הנ"ל, הם אותם הערים השוכנים על שפתו של הים. ועי' עוד לקמן.

וא"כ עד כאן ראינו, שהגבול הדרומי מזרחי יורד מים המלח עפ"י הדיעות השונות וכפי שביארנו לעיל, וסופו בגבול הדרומי מערבי הוא נחל מצרים שנשפך לים הגדול (ע"פ הדיעות השונות כפי שהובאו לעיל). והנה ברור מהכתוב בתורה, שהגבול הוא אינו ישר מים המלח עד נחל מצרים, אלא יורד לעומק מתעקם ומתרחב. ע"פ המסלול שכתבה התורה היינו, מעלה עקרבים, קדש ברנע וכו'. ובאמת שכל אלו אותם מקומות אינם ברורים ממש, והרוצה לעמוד על כך, יעי' באריכות בכל אותם פוסקים ראשונים ואחרונים שהזכרנו לעיל, וביאור לחלק מהמקומות כבר רמזנו לעיל. אמנם כפי שנראה לקמן לנידון השאלה שלפנינו אין נפ"מ כ"כ, וע"כ לא נכנסתי לבאר ענין מקומות אלו, אלא ע"פ הצורך.

ד. גבולות עולי מצרים:

אחר שראינו הגבולות כפיי שנכתבו בתורה הקד', עלינו לראות, אם בכיבוש עולי מצרים באמת כבשו כנזכר בתורה. שנינו במשנה (שביעית פ"ו מ"א) שלש ארצות לשביעית וכו' כל שהחזיקו עולי בבל וכו', וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד וכו' עכ"ד. והנה על כל תיאור של מיקום הנזכר במשנה נחלקו המפרשים. אך לא נעסוק כאן אלא במה שנצרך לנידון דידן. היינו הגבול הדרומי מערבי של א"י.

בירושלמי שם סוף הלכה א' הביא, תני איזו היא ארץ ואיזו היא חו"ל, כל ששופע וכו'. הנסים

שבים אתה רואה אותך כאילו חוט מתוח מטורי אמנה עד נחל מצרים וכו', וכתבו המפרשים שם על הירושלמי, שהיינו הנהר שהזכירה המשנה. היינו נחל מצרים. ועיש בפ"י הריבמ"ץ. ובספר הניר ד"ה מעתה, וכ"מ הר"ש סיריליאן בד"ה עוד הנהר, והזכיר סברא זו הרא"ש על המשנה, וכן הר"ש על המשנה. וכ"מ הגר"י בנבנשתי בספר שדה יהושע עמ"ס חלה (פ"ד משנה ג' ארצות).

וכפירוש זה פי' הרמב"ם בשו"ת (פאר הדור סי' ד') וז"ל: "הנחל המוזכר במשנה הוא נחל מצרים בלי ספק". עכ"ל. וכ"מ בתפא"י על המשנה, ובמלאכת שלמה (עדני) על המשנה שם, וכ"ה בשנות אליהו להגר"א שם. אולם הר"ש והרא"ש הנז' למרות שהביאו כפי' הקודם לא קיבלו הדברים ופירשו שהוא נהר אחר הנמצא בצד צפון למזרחה של כזיב. וכ"מ הרע"ב. אך כפי' הנז' רוב המפרשים לא ביארו כך, אלא שהוא נחל מצרים. וכ"כ הרמב"ם בתשובה הנ"ל. וכך פסק בהל' תרומות (פ"א הל' ז-ח). ועו"ע בהל' שמיטה ויובל (פ"ד הל' כ"ד). וכ"מ בפני משה על הירושלמי במשנה שם.

וא"כ מהרמב"ם הנ"ל נראה שעכ"פ בגבול הדרומי מערבי, גבול עולי מצרים, הוא נחל מצרים והיינו כפי' שכתבה התורה בגבולות הארץ. וכ"ה ע"פ הרש"ס הנ"ל, וכמו שכתב מפורש שם סדר שכבש יהושע התואם למה שכתבה התורה בגבולות הארץ, ועי' עוד לקמן מש"כ לענין עזה. וכן מצאתי שכתב בשו"ת הרי"ד (סי' קכ"ג) וז"ל: נמצא שאשקלון היא תחום מקצוע דרומית מערבית לכיבוש עזרא ונחל מצרים לכיבוש עולי מצרים וכו'. עכ"ד. וכ"כ בספר כפתור ופרח (פ"א ד"ה נמצא) וז"ל: נמצא שעולי מצרים החזיקו כל גבולי ארץ ישראל הנזכרים בתורה פרשת אלה מסעי, באורך כלומר מדרום לצפון וכו'. ועי' מה שכתב להלן לענין הגבול ממערב למזרח בצד צפון, עכ"פ מפורש שבצד הדרומי כבשו עו"מ כגבולות המוזכרים בתורה. וכ"כ הגר"י בנבנשתי (אחיו של בעל הכנה"ג) בספרו שדה יהושע עמ"ס חלה שם, שעולי מצרים כבשו עד הנהר שהוא נחל מצרים.

וכ"כ הגר"א בשנות אליהו על המשנה בשביעית שם, שעולי מצרים כבשו עד נחל מצרים והיינו גבולות הת'. וכ"ה בספר הניר הנז'. והנה מצאנו שכ"כ ג"כ הרדב"ז בשו"ת (ח"ד תשו' אלף קה) לשאלה שהגיעה מעזה, מה דינה למצוות הארץ, וכתב שם הרדב"ז, שעו"מ פשוט שכבשוה, וממילא חייבת בכל המצוות. ואפשר שגם עו"ב ככשוה. וגם אם לא מ"מ עו"מ ודאי ככשוה. עכ"ד. הרי לך שהוא ז"ל ס"ל שגם בגבול הדרומי מערבי כבשו הכל כפי' הגבולות המוזכרים בתורה.

ואמנם הרב מהרי"ט ז"ל (בשו"ת ח"א שאלה מ"ז) בתשובה שהשיב בשנת שני"ז לעזתה לאיש שרצה לכופף על אשתו לעלות ממצרים לעזה, השיב לו המהרי"ט שאינו יכול לכופפה. כיון שעזה אינה חייבת במצות הארץ וטמאה היא. אך במפורש כתב שם שמ"מ ברור לו שעו"מ כן כבשו את עזה. רק שבטלה קדושה ראשונה. ואדרבה הביא שרבותינו הקדמונים שבירושלים החזיקוה כחור"ל לענין תרו"מ ושביעית, וכל הלכה שהיא רופפת ראה מה הציבור נוהג בה. עכת"ד. הרי לך שלדעתו ג"כ, עו"מ כבשו את עזה והרי"ז הגבול הדרומי מערבי כפי' שנזכר בתורה. [ומש"כ שלמרות שזה כיבוש עו"מ פטר מתרו"מ, ופליג ארדב"ז הנ"ל בזה, בע"כ צ"ל שס"ל כהתוס' ולא כהרמב"ם שגם מה שנכבש ע"י עו"מ, מתקנת חכמים שצריך לעשר שם. והרדב"ז ס"ל כהרמב"ם. ועי' מש"כ בזה בארוכה במאמרי בתנבנות שדה בגליון 12].

וכן נראה להדיא, מהראשונים בריש גיטין. שהנה התוס' (ב' ע"א ד"ה ואשקלון) הקשה שאיך אפשר שאשקלון לא כבשוה, והרי מפורש בפס' וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון? ואומר ר"ת, דעולי בכל לא כבשוה עכ"ד, הרי לך שס"ל שעו"מ כבשוה לעזה ואשקלון, וא"כ שכבשו גם את שפת הים, וכבשו את עזה, הרי שהגיעו לנחל מצרים. ובחלק זה נכבש כפי הנזכר בתורה. וכן י"ל בדעת הריטב"א (למס' גיטין שם בד"ה ה"ג). שכתב, שעזה נכבשה בכיבוש ראשון, וכנ"ל. וכן כתבו הנ"כ על התוספא (שביעית פ"ד ה"ד). וז"ל המנחת ביכורים שם: וכל שהחזיקו עולי מצרים וכו' ומפרש כאן דא"י הנאכל ולא נעבד, הוא מנהר דרומה הוא נחל מצרים עד כזיב עכ"ד. הרי שהוא ג"כ ס"ל שעו"מ כבשו עד נחל מצרים וכנז' בתורה. ומש"כ מנהר דרומה צ"ל מהנהר שבצד דרום שהרי הוא הולך לכזיב שבצפון ולא לדרום, וכצ"ל בתוספתא שם. וכבר ביאר כך הגר"ד פארדו זצ"ל בפירושו חסדי דוד לתוספתא שם. והוא ז"ל עוד הגדיל לעשות וכתב שם שגם עו"ב כבשו בצד זה הכל עד נחל מצרים וככיבוש עו"מ והכל כנזכר בתורה ועי' עוד לקמן.

ועוד מצאתי להרב היעב"ץ בספרו לחם שמים עמ"ס חלה (פ"ד י') שכתב שאלכסנדריה הנז' שם, אינה של מצרים, אלא אחרת היא שהיתה בא"י על שפת הים ומכיבוש ראשון היה. הרי לך שס"ל שכבשו את שפת הים הדרומית. וראיתי להרה"ג יעקב אריאל שליט"א (במאמר שלו שהתפרסם בתחומין. ויישר כח לבנו ידידי הרב עזריאל נר"ו ששלח לי צילום מהתשובה). שהביא בשם היעב"ץ (מור קציעה אר"ח סי' ש"ו) שכתב, שעזה נכבשה בכיבוש ראשון, ויתכן אפילו בקדושה שניה. עכ"ד. ועו"כ בשם הר"י מקוטנא (ישועות מלכו יו"ד ס"ו - ס"ז) שלדעת הפוסקים שהובאו בתוס' בריש גיטין, עזה נתקדשה בקדו"ר. [ואין הספר כרגע תח"י לעי' בו, אך נראה שכוונתו לתוס' והריטב"א הנ"ל שכתבתי וכו"ה שכוונתי].

הרי לך שכל גאוני עולם עולים ראשונים ואחרונים. ופוסקי כל הדורות. ס"ל שבגבול הדרומי מערבי כבשו עו"מ הכל וכנזכר בתורה, ויש שהגדילו לעשות וכתבו שגם עו"ב כבשו הכל בדרום שם. ואמנם מצינו להר"ש סירילאו (על המשנה בשביעית, והוב"ד לעיל). שכתב את סדר המקומות שכבש יהושע מאשקלון דרומה וכלל בתוכן את עזה, אך יונס וכו' עד נחל מצרים (נילוס לדעתו). וס"ל לתנא דמתני' דכיון דישראל דרים שם ומעלים מסים ממילא הם קדושים בקדו"ש וחייבים בתרו"מ. ופליגא על רבי דס"ל, שהעלאת מס לא אהני, אא"כ הרגום או גרשום. ואע"ג שכתוב וילכוד יהודה, את עזה ואת גבולה את אשקלון ואת גבולה, מ"מ וילכוד כתיב ולא ויוריש דהיינו העלאת מס. וצ"ל דעד הנהר דקתני, עד ולא עד בכלל, ועי"ש שהאריך לבאר מחלוקת רבי ורבנן, האם עד הגבול כיבוש חשיב או לא. עכ"ד. ובאמת בגמ' ירושלמי (שביעית שם בהמשך) נאמר, ר' סימון ורבי אבהו יתיבון אמרי, הא כתיב וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה, ליתי עזה, את אשקלון ואת גבולה, ליתי אשקלון, מעתה ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים. עכ"ל הירושלמי. והנה במהרי"ט הנז' לעיל פי' את הגמ' שבודאי עזה ואשקלון הם הקיימים היום ואלו שנכבשו בכיבוש ראשון, רק כיון שבכיבוש שני לא נכבשו לכן פטור. אך הרש"ס ביאר בגמ' שם עפ"י דרכו הנ"ל במשנה, היינו, שעזה ואשקלון אמנם נלכדו אך לא חשיבי ככבושין, שלא נלכדו אלא להעלאת מס שאינה חשיבה כיבוש. וא"כ לכאורה, לדבריו עזה לא נכבשה גם בכיבוש ראשון, אלא לענין מס.

ועו"ע בפי' הפ"מ על הירושלמי שם, שביאר שהגמ' שאלה, שהרי נאמר וילכוד יהודה וא"כ מדוע פטורה מן המעשרות? והשיבה, שאין זה עזה ואשקלון שבכתוב. וע"כ שאלה הגמ', וכי א"כ גם נחל מצרים אינו שבכתוב? ונשארה הגמ' בקושיא. ע"כ. נראה א"כ שהגמ' לא קיבלה תי' זה. ומכאן

שאלה למה שכתב הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו ארץ חמדה (עמ' ק), שהסיק מפ"י הפ"מ, שדעתו שעו"מ לא כבשו רק עד אשקלון. ואחמה"ר, אה"נ שבגמ' הוא ביאר כך, אך הגמ' הרי לא קבלה תי' זה. ובפרט שהפ"מ הזכיר כמה פעמים שעו"מ כבשו עד נחל מצרים, לדוגמא, ע"י מה שכתב על המשנה בשביעית שם, ובמראה פנים בד"ה קשיתה ועוד. וצל"ע.

ואמנם הרש"ס באמת כך ביאר למסקנת הירושלמי שאיזור זה לא נכבש ע"י עו"מ כיבוש גמור רק למיסים. אך ע"י בתוס' ובראשונים לעיל שביארו את הפסק וילכוד יהודה הנז', שזה עו"מ וכן כבשו רק שעו"ב לא כבשו. ושור"ר בס' משנ"י (עמ' ק"כ סוף הערה כ') שהביא מס' מלבושי יו"ט שפ"י ליתי עזה, שלא כבשו עזה עצמה אלא רק את גבולה, וכתב שזה כפי' המהר"א פולדא עכ"ד. [ובאמת המעין במהר"א פולדא יראה שאה"נ שכתב שעזה תחומה ולא היא, אך בהמשך ביאר שהגמ' שאלה מנחל מצרים, שהרי שם אין תחום אלא הוא התחום, ונשארה בתמיהה. וא"כ ס"ל שלא קיבלה הגמ' תי' זה אלא הו"א הוא].

והנה עמש"כ הר"ש סיריליאו לדייק שכתוב וילכוד שאין זה כיבוש, יש להעיר מפ"י התרגום שם עה"פ (שופטים א' יח') וילכוד - וכבש יהודה וגו'. הרי שהתרגום פ"י וילכוד שהוא כיבוש, ולא לכידה בעלמא. ומה שי"מ שכבשו את תחומיהם של עזה ואשקלון אך לא את העיר עצמה, ע"י בפ"י הרד"ק ליהושע (פ"א פס' כ"ב) עה"פ "לא נותר ענקים בארץ בני ישראל, רק בעזה, בגת ובאשדוד נשארו" והקשה שם הרד"ק, ומה שאמר בספר שפטים וילכוד יהושע [צ"ל יהודה] עזה ואת גבולה וגו', אחרי מות יהושע היה זה, וכו' ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה, עד שלכדם יהודה וכו' עכ"ד. הרי לך בהכרח שס"ל שיהודה לכד את עזה ממש ולא רק את גבולה.

והנה א"כ דעת כולם מלבד הרש"ס (שהכי ס"ל להלכה) הגבול הדרומי מערבי נכבש ע"י עו"מ כפי הגבולות שנזכרו בתורה. ואף אשקלון ועזה בכלל וכו"ל. והרב תבואות הארץ (פ"א) כתב אמנם שבצד צפון לא כבשו עו"מ את כל הנזכר בגבולות התורה. ומשמע מדבריו שבצד דרום כן כבשו הכל עד נחל מצרים. וכך דייק מדבריו גם במשנ"י (סוף עמוד ק"יח). ואמנם מציינו להר"ג בספרו אדמת קודש שכתב, חידוש גדול, שעו"מ לא כבשו עד נחל מצרים כלל, אלא כבשו עד אשקלון ומשם בקו ישר עד קדש ברנע. כך שאת כל הפינה המערבית דרומית, מנחל מצרים עד אשקלון הם לא כבשו כלל. ולענ"ד דבריו הם חידוש גדול והוא יחיד נגד כל אותם ראשונים ואחרונים שהבאנו לעיל שלדעתם עו"מ כבשו עד נחל מצרים. (וכ"כ במילואים לספר משנ"י עמ' קפ"ז, שדעת האדמ"ק היא דעה יחידית נגד כל הראשונים והאחרונים ואינה להלכה).

וא"כ עד כען כבר נראה ברור, שכיון שבאיזור הדרומי מערבי של א"י נכבש ע"י עו"מ הכל עד נחל מצרים, הרי שנתיבות, אופקים, תפרח והסביבה. נכבש מקומם ע"י עו"מ, וחיבים שם בהפרשת תרו"מ כדין מקומות שכבשום עו"מ, וכמו שהארכתי במאמרי הקודם בגליון מס' 12, שהכי ס"ל להרמב"ם בהל' תרומות. שמקום שנכבש ע"י עו"מ לא פטרום מן התרו"מ. וממילא חייבים להפריש תרו"מ, וודאי שיפריש עם ברכה, וכמ"ש במאמרי הנ"ל. והנה כל זה הוא לדעת הראשונים והאחרונים, אך ברמב"ם ז"ל אין הדברים כ"כ ברורים, וע"כ נביא דבריו ונשתדל לעמוד ולהבין את דבריו הקד'.

ה. שיטת הרמב"ם בגבולות עולי מצרים:

הנה כפי הנז' לעיל דעת הרמב"ם בתשובותיו, ובספרו, שמה שנאמר במשנה נהר, היינו נחל מצרים, וכתב ע"ז הרמב"ם שזה בלי ספק. והנה בהל' תרומות כתב הרמב"ם (פ"א ה"ז) איזו היא הארץ שהחזיקו עולי מצרים, מרקם שהיא במזרח ארץ ישראל עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום ארץ ישראל, עד עכו שהיא בצפון. עכ"ל. הרי לכאורה מפורש ברמב"ם שהגבול הדרומי מערבי הוא מסתיים באשקלון. והנה לומר את הדברים כפשוטם ודאי שא"א, שהרי מפורש גם בתשו' הרמב"ם הנז', שגבול עו"מ הוא נחל מצרים ולא אשקלון. וכ"כ גם מפורש לקמן בהמשך הסעיף וז"ל: והננסים שבים [איים] רואים אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי סמנום ועד נחל מצרים וכו'. וכן הוא בסעי' ח' שם שכתב: מהיכן החזיקו עולי בבל מכזיב ולפנים כנגד המזרח ומכזיב לחוץ עד אמנה והיא סמנום, ועד הנהר והוא נחל מצרים לא החזיקו בו, וכזיב עצמה לא החזיקו בה. עכ"ל. הרי מפורש שרק עו"ב לא החזיקו עד הנהר, אך עו"מ כן כבשו עד שם. וכ"כ בהל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ו, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה וכו'. ע"כ. הרי לך בהדיא שסובר הרמב"ם שעולי מצרים כבשו עד נחל מצרים. ועו"ב הם שלא כבשו עד שם.

אלא שמ"מ יש לבאר כוונת הרמב"ם שכתב עד אשקלון. ובאמת שאלה זו הוזכרה בהרבה אחרונים. ואין אחד שחשב לומר בדעת הרמב"ם שעד אשקלון בלבד זה כיבוש עו"מ, ומשם נמשך הגבול לים המלח, שהרי לפי"ז כל דרום א"י הוא חו"ל גמור וזה א"א, שהרי מודים כולם שחברון וכאר שבע ועוד נכבש אפילו ע"י עולי בבל, וכמו שמפורש בנחמיה (יא' כה-כו), והזכיר ד"ז בביאה"ל ה' תרומות שם, ובעוד מפרשים. ובע"כ שאפי' עולי בבל כבשו במקומות שאחרי אשקלון, וק"ו עולי מצרים. ועי' במראה פנים בשביעית שם, שהזכיר שעו"מ כבשו עד נחל מצרים וכתב בפשיטות, וכ"פ הרמב"ם בהל' תרומות ועי' עוד ברש"ס שם מש"כ בשם הר"מ.

והנה כמה פירושים ראיתי שאמרו בזה, י"מ שהרמב"ם נקט ריבוע בשטח ארץ ישראל שבתוכו כולו נכבש ע"י עו"מ ואין ע"ז עוררין. אך מצד דרומו ואילך יש מקומות שנכבשו ויש מקומות שלא, וכך פ"י בדרך אמנה (על הר"מ שם בביאה"ל בד"ה אי זו וכו'). וכפירוש זה ראיתי שכתב הרה"ג יעקב אריאל במאמרו הנ"ל. ועוד עי' באנציקלופדיה התלמודית (ציון 336) שכתבו לתרץ, שהרמב"ם מסמן רק את הגבולות של עולי מצרים העודפים ברוחב לצד מערב על השטח שהיה גם של עולי בבל, אבל להלן באורך היה הגבול של עולי מצרים בלבד על פני כל הרוחב. (ותי' זה הביא גם במשנ"י שם הערה כ"ב ע"ש). ועי' עוד במעדני ארץ להגרש"ז אויערבך זצ"ל שהביא את התבוא"ה שס"ל שטעות המעתיק כאן ויש ט"ס. ומגיה, איזו ארץ שהחזיקו עו"מ, כל ששופע ויורד מטורי אומנום עד נחל מצרים, ועי' שם מה שהקשה ע"ד.

והנה הרמב"ם שם בהל' ה' כתב שרבינו הקדוש התיר את בית שאן מאותן מקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות. עכ"ל. הרי שס"ל להרמב"ם שאשקלון נכבשה ע"י עו"מ, ורק ע"י עו"ב לא נכבשה ופטרה רבי לגמרי מן המעשרות. אך הנה לקמן בהלכה ט' כתב הרמב"ם, אבל עכו חו"ל כאשקלון והם תחומי ארץ ישראל. וכתב הרדב"ז שלא דוקא חו"ל גמור, אלא שלא כבשו עולי בבל, אלא רק עולי מצרים בלבד. ואם דברי הר"מ כפשוטן, צ"ל שתרי אשקלון הוו וכו' ע"ש. וגם מרן בכ"מ הקשה שתירה בר"מ בין ההלכות הנ"ל, וכתב, וא"ל שיש בה ארץ ישראל ויש בה חו"ל.

והנה עפ"י יש לפרש בר"מ כך שאה"נ גבול עו"מ מגיע עד נחל מצרים וכמש"כ בכמה מקומות להדיא, רק כיון שבאשקלון ובעכו יש חלק שהוא א"י וחלק שהוא חו"ל, קטע הרמב"ם את רצף הגבולות ואמר שעד אשקלון זה א"י, שנכבש ע"י עו"מ. ושוב לאחר אשקלון או חצי ממנו, עד נחל מצרים הכל נכבש ע"י עו"מ. וממילא אין צורך להגיע לגבולות שונים מזה שהזכירה התורה, ובאמת הגבול הדרומי נכבש כולו מים המלח דרך כל המסלול שהזכירה התורה, והגיע עד נחל מצרים. ושוב המשיכו עד אשקלון, והשאירו חציו חו"ל, וכבשו את חציו השני ועלו צפונה.

ועכ"פ לענין עולי מצרים נכבש כל הגבול הדרומי כפי המוזכר בתורה. וכדעת הראשונים שהבאנו לעיל. ושו"ר בספר מרכבת המשנה על הרמב"ם (בהל' תרומות שם) שכתב, ומש"כ מאשקלון מתפרש כפשוטו, דתחלה מסיים ומציין גבול הדרומי של א"י שהוא מן רקם שנגד ים המלח במזרח א"י, עד הים הגדול גבול המערב. וכו'. וחוזר ומציין אורך א"י הגבול המערבי ואומר, מאשקלון שהוא על שפת הים הגדול לדרום, וכל הגליל עד עכו וכו'. הרי שהוא ז"ל ביאר בפשטות את הרמב"ם שבדאי דעתו שעד נחל מצרים כבשו, רק שהזכיר הרמב"ם ראשית את הקו ים המלח עד הים הגדול שזה קו הרוחב, ושוב מציין את קו האורך מהמקום שהוא הפסיק בקו הרוחב דהיינו אשקלון ודרומה, אשקלון וצפונה. והדברים כנ"ל. (ובהמשך שם, הביא את התוס' שהקשה על אשקלון מהפס' בשופטים, וכתב ע"ז שהביאור שם שלא כבש את אשקלון אלא את גבולה. ועי' לעיל מה שכתבנו בזה).

וא"כ היוצא לנו, שדעת הרמב"ם ז"ל היא כדעת כל הראשונים שבגבול הדרומי כבשו עו"מ את כל הגבולות שבפר' אלה מסעי. וממילא ה"ה גם בגבול הדרומי מערבי. ולפי"ז הדין לנידוד שאיזור נתיבות אופקים והסביבה, הרי הוא מקום שנכבש ע"י עו"מ, והגדל בו חייב בהפרשת תרו"מ עם ברכה.

ו. גבולות עולי בבל בגבול הדרומי לשיטת הרמב"ם:

הנה בענין עולי בבל האריכו הרבה הפוסקים שהבאנו לעיל, ואם תרצה לעמוד על הדברים עיי"ש, ולא באתי כאן אלא לראות את דעת הרמב"ם בזה, וגם זה בקיצור נמרץ.

הנה לכאורה בזה כתב הרמב"ם מפורש (הל' ח'), שעולי בבל לא החזיקו עד הנהר והוא נחל מצרים. אמנם לאידך גיסא ברור שא"א לומר שאשקלון זה הגבול הדרומי של עולי מצרים, שהרי הרבה יותר דרומה נמצאים ישובים שודאי כבשום עולי בבל, וכגון באר שבע וחברון, וכנ"ל. ומאידך כתב הרמב"ם שאשקלון לא כבשוה עולי בבל. וכמו"כ לא כבשו עולי בבל עד נחל מצרים. הרי שישנו איזה איזור בדרום מערב ואולי הוא מאשקלון לנחל מצרים שלא נכבש ע"י עולי בבל. והנה לעיל גם הבאנו את דעות האחרונים לענין עזה, והסכימו לענין גבולות עו"מ, וגם הרדב"ז והיעב"ץ כתבו רק בדרך אפשר לענין עולי בבל. ועוד הבאנו שם את דעתו של הגאון רבי דוד פארדו בפ"י חסדי דוד על התוספתא שהגדיל לעשות וכתב, שבגבול הדרומי אין חילוק בין עו"מ לעו"ב, שכל מה שכבשו עו"מ כבשו עו"ב. ומ"מ לכאורה בדעת הרמב"ם ז"ל נראה שס"ל שיש מקומות בדרום שכבשום עו"מ ולא כבשום עו"ב. ועכ"פ מפורשים הדברים לענין הגבול הדרום מערבי.

והנה מרן החזו"א זצ"ל כתב (שביעית סימן ג' ס"ק ל"ב אות ג'), שדעת הרמב"ם היא, שעו"מ ועו"ב כבשו בכל ארץ ישראל אותו דבר, מלבד רצועת חוף שהולכת מצפון - טורי אמנום, עד לדרום -

נחל מצרים. ומלבד כמה כרכים בודדים שלא כבשום עולי בבל. והוסיף שם החזו"א שהכי ס"ל להגר"א.

ובאמת לאחר עיון בתשובת הרמב"ם ראיתי מעין דברים אלו. שהנה הרמב"ם כתב (סי' קכ"ח ובפאה"ד סי' ט"ו בקצת שינויים) וז"ל: וכל מה שהחזיקו עו"מ בקדושה ראשונה ממה שלא החזיקו עולי בבל והוא מן אמנה עד נחל מצרים באורך, וברוחב עד הגבול שקידש עזרא והוא עד כזיב, כל זה נופל מזאת המעלה שבקדושה וכו' עכ"ד. נראה א"כ מפורש בתשו' הרמב"ם (שכתבה כידוע לאחר ספרו היד החזקה וכמו שציין שם לספרו) שס"ל, שמאמנה עד הנהר, ישנה רציפות של רצועה כנראה, שלא נכבשה ע"י עולי בבל. (ובצד צפון א"י יש רצועה ברוחב). ושור"ר שמרן הגרשו"א בספרו מעדנ"א על הרמ"ב בהל' תרומות שם הביא את דברי הרמב"ם בתשובה זו והסיק ממנה, כביאור הזה ברמב"ם.

וא"כ נמצא לפי"ז, שמלבד רצועת חוף זו, עו"מ ועו"ב כבשו הכל אותו דבר, וכמובן מלבד אותם כרכים בודדים. והשתא נותר לנו לברר היכן מסתיימת רצועה זו שלא נכבשה ע"י עו"ב, שהנה ודאי שכפי שכתב הרמב"ם שם הרצועה מסתיימת בנחל מצרים, ולכאורה זה במקום החיבור של נחל מצרים עם הים הגדול שעל שפתו הולכת הרצועה, ומשו"ז אשקלון אינה בכלל כיבוש עו"ב. ולפי"ז היינו אשקלון שהיא על שפת הים והיא תל אשקלון של היום, ובאמת כ"כ הרב משנ"י בעמ' קכ"ז, והוסיף שם, שאשקלון החדשה שרחוקה כמה ק"מ מהים היא בכלל כיבוש עו"ב (ואמנם מהר"מ סוף הל' ה' משמע שפטרוה כדן הכרכים הבודדים, ולא משום הרצועה הכללית ודו"ק), ואולי עפ"י"ז גם עזה השוכנת לשפת הים, לא נכבשה ע"י עו"ב, או שאפשר שהרצועה הולכת סמוך ממש לשפת הים, ואין עזה בכלל, שהיא מעט דרומית יותר, והדברים צריכים לי הקטן בירור ולימוד נוסף. ועי' בזה בכל ספרי האחרונים שהזכרתי לעיל, וע"ע במאמרו של הגר"י אריאל הנ"ל העוסק בדין עזה.

ואמנם זה כן נראה בבירור, שמה שכתב האדמת קודש הנ"ל, שאשקלון הוא הגבול גם בעו"מ וגם בעו"ב, ומאשקלון יורד הגבול בקו ישר עד קדש ברנע. זה ודאי לא ס"ל לכל הראשונים והאחרונים הנ"ל, שפליגי עליה לענין עו"מ וכנ"ל, וגם לא לגבולות עו"ב אליבא דהרמב"ם, דס"ל שנחל מצרים הוא סוף אותה רצועה שלא נכבשה ע"י עו"ב, ומכאן ואילך נכבש ע"י עו"ב. ולדברי האדמ"ק שמגיע עד קדש ברנע, מעולם לא תגיע לנחל מצרים. וכבר כתבנו לעיל שדעתו היא דעת יחיד ואינה להלכה.

ועיינתי במה שצינת לי בספר "אור לציון" להגאון רבי ב"צ אבא שאול שליט"א (שביעית עמ' פ - פא'), ואחמה"ר מלפני הדר"ג של המחבר שליט"א, לא זכיתי להבין דבריו, ואכתוב הדברים כקטן שבתלמידים הדין לפני רבו, שמה שכתב למסקנא, שמלבד אשקלון ועזה, גם נתיבות אופקים ותפרח, וכל הישובים שנמצאים ממערב לקו אשקלון - קדש ברנע, לא נכבשו גם ע"י עו"מ או עכ"פ הם נמצאים בבית הספק, ולכן כתב שהספיחים הגדלים שם מותרים באכילה, ותרומ"מ יש לעשר מספק אך ללא ברכה. עכ"ד. הנה את כל ענין הקו אשקלון - קדש ברנע הוא כתב שם עפ"י"ד של האדמ"ק, שכבר כתבנו שהוא דעה יחידאה ואינה להלכה, וכמ"ש שכל הראשונים ס"ל בהיפוך ממנו. וגם אם יפקפק על גבולות עו"ב, הרי עו"מ ודאי שכבשו שם, ולדעת הר"מ ז"ל הקו הוא אשקלון - נחל מצרים, וישובים אלו ודאי בפנים, ואם כן גם אם יקל בספיחים כדין מקומות שכבשום עו"מ, מ"מ לענין מעשר הרי הם חייבים כשאר מקומות שכבשום עו"מ שמפני תקנת

חכמים לא פטרום מן המעשרות, וכמ"ש הרמב"ם להלכה בהל' תרומות פ"א ה"ה, והארכנו בזה במאמרי בגליון הקודם מס' 12. ובכה"ג ודאי שחייבים לעשר עם ברכה וכמו שהוכחתי במאמרי שם. [ובפרט לפי מ"ש הגאון המחבר שליט"א בהקדמתו לאור לציון ח"ב, שבמקומות שלא גילה מרן דעתו יש לנו לילך אחר הוראות הרמב"ם]. וק"ו שכפי הנראה גם עו"ב כבשו מקומות אלו וכנ"ל, וא"כ אסורים גם הספיחים הגדלים שם. ומלבד כל הני יש להעיר, שגם אם כדעת האדמ"ק, מ"מ ע"פ המופיע במפות אופקים ותפרח ודאי אינם מערבית לקדש ברנע, ואפשר שגם נתיבות לא. וכ"ז אחהמ"ר מהגאון המחבר שליט"א רק שתורה היא וללמוד אני צריך.

ז. העולה מן האמור:

מכל הלין נלענ"ד, שאיזור נתיבות, אופקים, והמושבים פטיש, תפרח ושאר כל ישובי הסביבה הסמוכה, נכבשו ע"י עו"מ בודאי, וכך דעתם של רוב ככל הראשונים והאחרונים ובראשם רבינו הרמב"ם ז"ל. [לבד דעת האדמ"ק שלא ס"ל הכי ודעה יחידאה היא, ואינה להלכה. ובפרט שגם לפי"ד נראה שאופקים ותפרח הם בתוך א"י ונכבשו גם ע"י עו"ב, ואפשר שגם נתיבות], וכפי שביארנו בפנים נראה שאלבא דהרמב"ם גם עולי ככל כבשו איזור זה, וזה עפ"י מ"ש הרמב"ם בתשו' וכמו שביארו בדבריו, החזו"א והגרשז"א זצ"ל.

ולכן כל היבולים הגדלים באיזור זה חייבים להפריש מהם תרו"מ עם ברכה כדת, שדי לנו שנכבשו ע"י עו"מ כדי לחייבם בהפרשת תרו"מ עם ברכה, וכמבואר בפנים ע"פ דעת רבינו הרמב"ם. וכ"ז כמ"ש בפתיחה נלענ"ד להלכה, אך למעשה יש לשמוע דעתם של רבותינו פוסקי הדור, ובראשם מרן הראש"ל שליט"א.

הרב אליהו אלחרר שליט"א
רב העיר מודיעין וחבר המכון

איסור חדש - פ"ז חדש במשקין - ח"ג

א. עמדתי ואתבונן בשאלת הגאון מח"ס "תורה לשמה" (סי' קכט) ¹ שנשאל, אודות כפר אחד, בו אדם נכרי שעושה שכר שעורים, אך בשנה ההיא יש בכפר ההוא כמה שדות של שעורים שלא השרישו קודם ט"ז בניסן, שהדין הוא דאין מותרים לאכול אלא עד שיבא עומר הבא, אך ברוב השדות ורוב השעורים הנמצאים שם הם השרישו קודם ט"ז בניסן שהם מותרים, ורק הואיל ובעל המלאכה הנז' הוא נכרי, יש לחוש אולי לקח מאלו השעורים שלא השרישו קודם ט"ז בניסן דאסורים, ומאותם השעורים של איסור נעשה השיכר הזה, וא"כ אסור לקנות ממנו, או דלמא כיון דרובא דשעורים דהיתר נינהו אמרי' כל דפריש מרובא פריש, והותר השיכר לשתותו, דאמרי' נעשה מן השעורים דהיתר שהוא רובא? והשיבם הרב וז"ל: דאיתא בבכורות (כ) רבינא אמר אפילו תימא רבנן, כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה, אבל ברובא דתלי במעשה לא. ופרש"י רובא דתלי במעשה כגון, עיבור הבהמה דתלוי בהרבעה ואיכא למיחש שמא לא עלה עליה זכר, הלכך אע"ג דרוב בהמות מתעברות ויולדות תוך שנתן ה"ז ספק הוא, ע"ש. ועיין בתוד"ה רבינא אמר. ע"ש. וע"כ השתא בנידון השאלה, הגם דרוב השעורים ורוב החנויות המוכרים שעורים, הם של היתר עכ"ז מאחר שאנו באים לדון על השכר להתירו, ולא על השעורים עצמם לא אזלינן בתר רובא דשעורים, משום שהוא רובא דתלי במעשה של מלאכת השכר, שצריך לתלות ולומר דמאלו השעורים של ההיתר נעשה השיכר, וזה אינו, כי אע"פ שבאמת רוב השעורים הנמצאים בכפר ההוא הם של היתר יש לחוש אולי מאותם השעורים לא נעשה שיכר כלל. וכמ"ש רבינא בטעמא דרבנן ולהכי אין להתיר שכר של החנות ההוא מכח רובא. עכ"ל.

ב. ונבאר תחילה מקור דין רוב התלוי במעשה דלא אזלינן בתריה:

גרסינן בבכורות (ט): מתני', הלוקח בהמה מן הנכרי ואינו יודע אם בכרה, רי"א עז בן שנתה ודאי לכהן, מכאן ואילך ספק. ופריך בגמ' ואמאי מכאן ואילך ספק, הלך אחר רוב בהמות ורוב בהמות מתעברות ויולדות, ומתריך רבא ר"י ס"ל כר"מ דחושש למיעוטא, ורבינא אמר אפילו תימא רבנן כי אזלי רבנן בתר רובא, ברובא דלא תלי במעשה. רובא דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא. ע"כ.

¹ בדבר זיהוי מחבר ספר "תורה לשמה" דשו גדולי התורה, ורבים נוטים ליחסו לריש גלותא דבבל רבנו יוסף חיים במח"ס בן איש חי, כ"כ הגר"ד יהודיוף זצ"ל שעסק רבות בכ"י דהגרי"ח. ראה ס' "ידי חיים" הוצ' סאלם (תשמ"ח). והנאמ"ן ס"ט בירחון אור תורה אלול - תשל"ה סי' לח, והגרי"ח סופר שליט"א, ועוד. לעומתם שאלתי למרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א (סיון - תשנ"ו) אם ספר "תורה לשמה" חברו הגרי"ח זצ"ל, ותשובתו: מסופקני מאד אם הגרי"ח חיברו, בפרט שנמצאו בו דברים תמוהים וסתירות לשאר ספריו, "וליבי אומר לי שאין זה ספרו של הגרי"ח (אולי יתכן שחברו הגרי"ח בצערותו ומש"ה נמצאו בו...) בפרט לאור לשונו "בדבר המעתיק" - ע"כ. וכן השיבנו הגאון הגדול ראב"ד דעיה"ק ירושלים הגר"ש משאש שליט"א, והעלה דעתו בספרו שו"ת שמש ומגן (ח"א יו"ד סוס"י ט) ע"ש. וכבר דיבר בזאת נכבדות ידי"ן הרה"ג י. בן דוד נר"ו בקונטרס שבט מיהודה סי' ח' ע"ש באורך.

ב. דעת הראשונים דהכי נקטינן להלכה:

כתב הרא"ש שם. וקימ"ל בהא כר"י דלא אשכחן לרבנן דפליגי עליה בהא עכ"ל. וכ"כ הרמב"ן במלחמות בקידושין (פ"ב) בסוגיא דסבלונות וז"ל: ועוד דהאי דאמרי' דלמא קדיש, רובא גריע הוא דהא תלי במעשה ולא אזלינן בתר רובא דתלי במעשה, כדמסיק רבינא בבכורות. וכ"כ הרשב"א והר"ן בחולין, בתר דמסקינן דאזלינן בתר רובא וז"ל: ומיהו הנ"מ כשהרוב והמיעוט שניהם תלויין במעשה, או שניהם הם ממילא. אבל אם הרוב הוא ע"י מעשה והמיעוט ממילא לא אזלינן בתר רובא דלא עדיף רובא דע"י מעשה ממיעוט דהוי ממילא כדמסיק רבינא בבכורות עכ"ל. וע"ע בשו"ת זב"צ (ס"ס ק"י אות קעג), ובבינת אדם שבס' חכמת אדם (שער רוח אות ד) מש"ב.

ביאור אמאי לא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה:

ועוד ביאור ראיתי במחצית השקל (או"ח סי' ת, אות יא) דביאר דרוב התלוי במעשה הוי כעין ספק ספיקא כיון דמספקינן אם בא עליה זכר או לא, ואפילו את"ל שבא עליה זכר שמא לא נתעברה. ע"ש. (אמנם לטעם זה יקשה מעט דהיכא דתליא במעשה וליכא ס"ס מאי איכא למימר, וזה אינו ראה מש"ב א"א שם אות יא, וקחנו משם).

שיש לחלק בין אם נעשה המעשה כבר או לא:

ומצינו ברא"ש (סוף הל' ציצית) דכתב, גבי בדיקת חוטי הציצית שנהגו שלא לבדקן דאוקי אחזקתייהו אלא שהחרד על דבר ה' יש לו לבדוק עכ"ל, וכתב הב"ח (או"ח סי' ח' בד"ה ויעיין הציצית) דלא אוקמי' אחזקתיה כיון שאין חזקה בטבע ממילא, אלא מכח אדם שתיקן הציצית (ואם גבי רוב לא אזלינן בתריה אם תלוי במעשה, כ"ש גבי חזקה דלא ניזיל בתריה דרובא וחזקה רובא עדיף) עכ"ד.

והמג"א או"ח סימן ח' ס"ק יא, הקשה ע"ד הב"ח, דהכא גבי ציצית שאין אנו יודעים אם בדוקים הם, אף תלוי במעשה כיון דידעינן שנעשה המעשה ותיקן בו ציצית אזלינן מן הדין בתר חזקה עכ"ד. (ועי' בספר חכמת אדם, בכינת אדם שער רוח"ח מ"ש ליישב דעת הב"ח ע"ש), וכמו גבי מקוה שהמשיכו לתוכה מ' סאה שאין צריך לבדוקה בכל עת שטובל בה, או גבי בכורות דאם היה ברור לנו שעלה עליה זכר סוף שתלוי במעשה, הוה אזלינן בתר רוב מתעברות, וא"כ ה"ה הכא בציצית, ודו"ק. ועוד ראיתי בלבושי שרד שם, דכתב לחלק גבי ציצית שא"צ לבדוק חוטי הציצית ויש לילך אחר חזקת בדוק אף תלוי במעשה, כיון דמ"מ אחר שנעשה מעשה הראשון עומד תמיד בחזקתו כמו.. עכ"ל ע"ש. ונמצאנו למדים דכלל היוצא מן האמור הוא, דהא דאמרינן דרובא (וה"ה לחזקה) דע"י מעשה לא אזלינן בתרה, היינו דוקא אם עדיין לא נעשה המעשה אבל אחר שנעשה המעשה שפיר אזלינן, ולכן בבכורות שאין ידוע אם נעשה המעשה (ועלה עליה זכר) אין הולכים אחר הרוב.

ג. והנה על פי הנ"ל, אחר המחילה לא זכיתי להבין דברי הרב תורה לשמה, דאמאי חשיב מעשה עשיית שיכר רוב התלוי במעשה, כיון דהם השעורים המסופקים קודם מעשה השיכר, הם השעורים שנעשה מהם שיכר, ואמאי לא נימא כל דפריש מרובא פריש. ובפרט שאין המעשה דעשית השיכר מונע מלילך ע"פ הרוב, ולא דמי להא דבכורות דהתם אלמלא עלה עליה זכר ליכא רוב, דרוב בהמות מתעברות ויולדות.

והנה ידי"ן גיסי היקר הרה"ג גדעון עטיה שליט"א (בעמח"ס עצי הגפן) שלח לי בזה הענין וז"ל:

לכבוד גיסי היקר והחביב
רבי אליהו אלחרר שליט"א
השלום וברכה אתו!

בדבר מ"ש הבא"ח בספרו תורה לשמה (סי' קכט) והקשה כת"ר דגבי שכר אמאי חשיב רוב התלוי במעשה, כיון שעכ"פ הם הם השעורים, וכל דפריש מרובא פריש, ולא דמי למס' בכורות (דף כ) דהתם יש מעשה חיצוני, והוא הזכר שצריך להרביעו על הנקבה, כדי שיהיה רוב ולכן שפיר לא חשיב רוב משא"כ הכא. וצ"ע.

ולענ"ד נראה דהגדרת רוב התלוי במעשה, היינו שהספק מתעורר בדבר התלוי במעשה, ובלא מעשה לא יוצר ספק, וגבי לוקח בהמה מן עכ"פ כיון שהספק מתעורר בבהמה זו אם נעשה בה מעשה כמו הרוב, בכה"ג הוא ספק במקומו ותרעה מאכל במומה לבעלים, דאפשר דבהמה זו לא נעשה בה מעשה ואיתרע לה רובא, וה"נ בנידון דידן הרי אם ישאר הכל שעורין הרי לא מתחיל הספק, דהא אינן ראויין כך למאכל אדם, ורק מעשה עשיית השכר גורם הספק, וא"כ א"א לטעון שעכ"פ הם הם השעורים. שהרי על השעורין איני דן כמות שהן, ולהכי א"א להתירו מצד רובא. דבשלמא אם היה ברור לנו שהכל מעשה שכר, אה"נ אפשר דיש להקל כיון שכולה ע"י מעשה, ולא דמי ללוקח בהמה שהתם הספק במיעוט אם נעשה מעשה והכא ברור שהכל נעשה בו מעשה ונימא כל דפריש מרובא פריש. אבל כשנעשו מקצת השעורין שכר. מה נאמר דאזלינן בתר רובא, הא ליכא רובא של היתר. דאפשר שכולה איסור, והרוב ליכא, דהא חסר בהו מעשה. ודבריו ברורים. ובתוספת ביאור, דכמו בלוקח בהמה ברוב אין ספק אלא במיעוט הוי כספק שקול, ה"נ במיעוט אע"ג דאיכא מעשה, מ"מ ברוב אכתי ספק אם נעשה מעשה, נהפך כספק שקול ואין להתירו.

ומ"ש כת"ר (אות ב) עיין בתוס' (שם) ד"ה כדינא וכו'. הנה המעיין בתוס' יראה דאפי' בתשמיש דאדם לא חשיב תלוי במעשה, כיון שדרכו וכו', א"כ גם מעשה פורתא דעשיית השכר אמאי חשיב מעשה וצ"ע. לענ"ד נראה דלא דמי, וכמ"ש התוס' ביבמות ביתר ביאור דלא חשיב תלוי במעשה אלא ממילא הוא בא שאדם נזקק לאשתו עכ"ל. אבל הכא לא שייכא ה"ט דממילא הוא עושה שכר, דהא שעורין קיימי נמי לדברים אחרים כגון מאכל בהמה וכו'. א"כ אפי' במעשה פורתא חשיב מעשה, דאין מתייחסים כמה טירחא איכא בהאי מעשה. וכיון שהמעשה גורם ספק, להכי חשיב מעשה ואין להתיר משום כן. וה' יאיר עינינו בתורה אמן.

ממני גיסו המוקירו והאוהבו
ע"ה גדעון עטיה ס"ט.

והנה אף כי דבריו נעמו, בפרט שבא לישיב לכף זכות, דעת הגאון תורה לשמה אולם לא אכחד שיסוד דברי כת"ר במ"ש, שאין השעורין ראויין כך למאכל אדם, ולכן אין דיון עליהם אלא עד שיעשה מעשה השיכר בהם. עכת"ד. ואחמה"ר, דבריו מחודשים, שהרי גם גבי השעורין דנים אנו במה דנפק"מ לגבייהו אם ישתמש בהם לקלייה וכיוצ"ב, - ולא חשיבי אינם ראויים לאכילת אדם

כיון שיש שאוכלים שעורים קלויים כמות שהן. ואמאי פשיטא ליה למימר דאין לדון עליהם, ופוק חזי בספרי דבי רב שו"ת זרע יעקב בכללי הספיקות סי' קיג ס"ב דכתב: ומכאן סמך למה שאוכלים הישראלים אצל העכו"ם קמח שעורים קלויים שקורין בערבי זממאי... ע"ש שדן המחבר זצ"ל אי הוה משום בישולי גויים וכו'. וע"ע בשו"ת איש מצליח ח"ג חיו"ד ס' כו, וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"ג ס' רס"ד, בשעורים שאוכלים אותם כמות שהן שקורין קלייה. שהובא שם. וה"ה לנדוד דאפשר לומר שיש לדון גם על השעורין וממילא זיל בתר רובא.

ומ"ש כת"ר לישב, אמאי מעשה פורתא דעשית השיכר חשיב מעשה כיון שאינו בא ממילא, לאפוקי תשמיש אדם שממילא אדם נזקק לאשתו, ורוב מתעברות עכת"ד. הנה בתחילה היה קשה לי ממ"ש הגאון בינת אדם בס' חכמת אדם (סימן ו') מהא דקימ"ל רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, והקשה שם, דלכאורה הו"ל רוב התלוי במעשה, ותירץ דשאני התם שכן הוא דבר טבעי שאין אדם מתעסק בשחיטה אא"כ הוא מומחה ודמי לרוב תינוקות מטפחים שאינו תלוי במעשה כיון שהוא דבר טבעי עכת"ד ע"ש. ולכאורה אין הדבר בא ממילא שהעוסק בשחיטה או הלומד שחיטה מומחה? אולם בלא"ה לא קשיא, שהרי רוב שוחטים מומחים קאי על השוחט, ולא על מעשה השחיטה אם נשחט כהלכה או לא, וממילא אין כאן רוב התלוי במעשה, וכיון שאנו רואים שרוב השוחטים הם מומחים אמרינן מסתמא גם בשר זה נשחט ע"י מומחה, ואין ברוב זה ענין של מעשה. וכ"כ בס' יוסף דעת (ס"ז ס"א ד') ע"ש. ואכן כת"ר יפה תירץ, לחלק בין דבר הבא ממילא לדבר שאינו בא ממילא.

אולם בעיקר הדבר, אחר המחי"ר מהגאון תורה לשמה, מה שהעלה שאין להתיר שיכר של החנות שהוא מכח רובא. נראה דיש מקום להקל ובפרט לדעת הסוברים, דחדש במשקין אינו איסור תורה (ראה חוברת תנובת שדה 11 מש"ב באורך ומשם בארה) ואם באיסור דרבנן נגעו בה. הרי שלדעת כמה ראשונים, התוס', הרא"ש והרשב"א (חולין ט') רוב התלוי במעשה מועיל מן התורה אלא שחכמים החמירו שלא לסמוך עליו להקל כשהמיעוט אינו תלוי במעשה. (אמנם דעת הרמב"ן והרמב"ם שרוב התלוי במעשה לא חשיב רוב מה"ת) ועכ"פ לשיטת התוס' וסיעתו, בדבר דרבנן מהני אפילו רוב התלוי במעשה וכן החזקה.

וכ"כ המהרי"ט בפתיחה, בביאור דברי הג"מ ערובין לא: א"ר נחמן בשל תורה אין חזקה דשליח עושה שליחותו, בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו. (וכן הלכה, תוס' בשם ר"ת) והקשה בס' שושנת העמקים (לפרמ"ג - כלל י"ב דף כ"ב ע"ב) והא הוי רוב התלוי במעשה וקימ"ל בבכורות דלא אזלינן בתר רוב אלא שאינו תלוי במעשה, ותירץ ע"פ הנ"ל, דבשל סופרים הלך אחר הרוב אף שתלוי במעשה. וכ"מ במהרי"ט אלגזי בס' הלכות יו"ט (פ"ג דבכורות ס' כ"ט בד"ה והנה התוס') ועיין בספר מאור ישראל (למרו הראש"ל שליט"א הנד"מ - ערובין לא): שהביא עוד פוסקים העומדים בשיטה זו, ועפ"י י"ש י"ש את קושית החכמת אדם ע"ד הט"ז יו"ד (ס' ס"ט ס"ק נ"ד) באשה ששכחה אם מלחה הבשר לקדירה קודם בישולו, שיש להקל משום שאזלינן בתר רובא, שרוב הפעמים מולחת הבשר קודם הבישול. ואיך יועיל רוב התלוי במעשה, ולפ"ד הפרמ"ג והפוסקים הנ"ל, לא קשה מידי דהרי בדרבנן שפיר מהני רוב התלוי במעשה, ודם שבישלו דרבנן, וממילא מהני רוב פעמים שמולחת הבשר, להחזיק הבשר שנמלח כהלכה. עכ"ד. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ח (חיו"ד ס' ס' אות ז).

ודין מינה ואוקי באתרין דלדעת הסוברים דחדש במשקין אינו אלא איסור דרבנן, הרי שאף את"ל שבמעשה עשיית השיכר תליא מילתא, מ"מ הו"ל איסור דרבנן ואזלינן בתר רובא דשעורים כשרים שהשרישו קודם ט"ז בניסן, וליכא לגבייהו איסור חדש, אף שהוא תלוי במעשה.

ואף שמדברי הגאון פנ"י יהושע בכתובות (כ"ג ד"ה מאן דמתני לה ארישא), משמע דהא דרוב התלוי במעשה לא חשיב רוב, הוי מן התורה, שכתב בדין שבוייה שאע"פ שרוב גויים פרוצים בעריות, מ"מ לא חשיב רוב גמור מה"ת, דהוי רוב התלוי במעשה דלא חשיב רובא, אלא מדרבנן עשאוהו רוב לחוש שנאנסה ולכן הם אמרו להקל לענין עדות כל דהו, ע"כ. והוא כשיטת רש"י והרמב"ן.

מ"מ הכא איכא כמה ספיקות וספקי ספיקות, ראשית שנתלה ששיכר זה הבא לפנינו בא משעורים דתבואה כשרה (ישנה) שהם ברוב, ואת"ל שהוא משעורים דתבואה חדשה ולא אזלינן בתר רוב דבכר התלוי במעשה, שמא הלכה כאותם פוסקים דבמילתא דרבנן אזלינן בתר רוב אף שתלוי במעשה (כפרמ"ג וסיעתיה), ואת"ל שהלכה כמ"ד שאין הולכים אחר רוב התלוי במעשה אף באיסורי דרבנן, שמא אין נדו"ד חשיב תלוי במעשה וכנ"ל.

עכ"פ כתב מרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יבי"א (ח"ח חיו"ד סי' ה' אות ז') דהאחרונים תפסו עיקר כשיטת הראשונים דס"ל דהוי מדרבנן, (דלא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה), [וע"ע בשו"ת אוהל משה צוויג ח"ג (בקונטרס מי באר פסחים דף קל"ג ע"ב) שכתב ליישב ד' הט"ז בענין אחר, ע"ש]. וע"ע בשו"ת תועפות ראם (חיו"ד סו"ס ט"ו). ובספר מלא הרועים (ערך רוב התלוי במעשה). ובשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ע"ש.

ולכן לענ"ד המיקל יש לו על מה שיסמוך, ויהי רצון שלא נכשל בדבר הלכה, והשי"ת יאיר עיננו בתורתו אמן.

הרב יהודה אדרי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

הלכות ערלה - סימן רצ"ד דיני ערלה, באיזה מקום נוהגת ובשל מי

א. הנוטע עץ מאכל, מונה לו שלש שנים מעת נטיעתו. וכל הפירות שיהיו בו בתוך שלש שנים - אסורין בהנאה לעולם. בין עיקר הפרי, בין הגרעינים, בין הקליפות, כגון: קליפי אגוזים ורימונים, והנץ שלהם, והזגין והגרעינין של ענבים, והתמד העשוי מהם, והפגים, והתמרים שאינם מתבשלים, והענבים שלקו ואינן נגמרים בבישולם, כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי. ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים - אף ברבעי.

שולחן ערוך המבואר

א. הנוטע עץ מאכל - ודוקא עץ מאכל, כמו שנאמר בתורה במקור לאיסור ערלה: "ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא יט, כג) - מונה לו שלש שנים - (אמנם, על פי המבואר בסעיף ז, לא תמיד מונים שלש שנים תמימות, שכן, לעתים אין מונים אלא שנתיים ומ"ד יום, ולעתים אף יותר משלש שנים, וזאת בהתאם לזמן הנטיעה - כמבואר שם) - מעת נטיעתו - ולא משעה שהעץ מוציא פירות, שנאמר: "ונטעתם... שלש שנים יהיה לכם ערלים" (ויקרא שם) [ספרא קדושים פרשה ג' הלכה ג' ובפירושו המלבי"ם שם. תשובות הרמב"ם - פריימן - קל"ז] - וכל הפירות - וכן כל המוגדר כשומר לפרי, וכדלקמן - שיהיו בו בתוך שלש שנים - מעת נטיעתו - אסורין - באכילה, וכדברי הכתוב: "שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" (שם) ו- בהנאה - כגון: להשתמש בקליפות כחומר לצביעה או כחומר להסקה. ואיסור זה הנמצא בפירות הוא - לעולם - ואין אפשרות להתיר את איסורם (לפדותם) בכסף, או (לחללם) על פרי אחר, וכפי שנוהגים בפירות מעשר שני ונטע רבעי. המקור לאיסור הנאה בערלה מבואר בברייתא: "ערלים לא יאכל", אין לי - מן הכתוב הזה ללמוד - אלא איסור אכילה, הנאה מניין? שלא יהנה ממנו, ולא יצבע בו, ולא ידליק בו את הנר? תלמוד לומר: "וערלתם את ערלתו" - לרבות את כולם [קידושין נו, ב. פסחים כב, ב. בבא קמא קא, א.] כלומר, כפילות השרש "ערל" שלש פעמים, שלכאורה הוא מיותר, בא ללמד על כל אופני שימוש והנאה מן הערלה. ועתה מסביר מרן מה נכלל באיסור ערלה: בין עיקר הפרי - והוא החלק הנאכל שלשמו מגדלים את העץ - בין הגרעינים - שבתוך הפירות. וכגון המצוי בתמרים, בזיתים ובאפרסקים (הרמב"ם בפירושו למשנה ערלה פ"א מ"ח). - בין הקליפות, כגון קליפי אגוזים ורימונים, והנץ שלהם - והוא הפרח שבראשו, והם האבקנים המצויים בתוך פטמתו של הרימון - והזגין - קליפות הענבים - והגרעינין של ענבים - והם החרצנים - והתמד העשוי מהם - והוא היין העשוי ממשרת זגים וחרצנים במים - והפגים - פירות בוסר - והתמרים שאינם מתבשלים - באילן, וכדי שיהיו ראויים לאכילה, נותנים אותם במחצלות או בעפר, על מנת שיתחממו ויוכשרו לאכילה. - והענבים שלקו - שנתקלקלו והפילתם הרוח - ואין נגמרים בבישולם, כולם - בין עיקר הפרי ובין הטפל לו, וכדוגמאות המוזכרות, - חייבים בערלה - וחל עליהם איסור אכילה והנאה, וכנזכר לעיל. המקור לאיסור ערלה בחלקים הטפלים לפרי, מקורו בדרשת חז"ל: "וערלתם ערלתו את פריו" - את הטפל לפרי, ומאי ניהו - שומר לפרי (ברכות ל"ו ב. ירושלמי ערלה פ"ג ה"א). כלומר, כל חלק המשמש כשומר לפרי או שהינו חלק אורגני וחשוב לפרי הרי הוא נכלל באיסור ערלה. - ופטורים מרבעי - "רבעי" הינו שם לפירות העץ הגדלים בו בשנה הרביעית לנטיעתו. על פירות אלו כתוב בתורה: "ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קדש הילולים לה" (ויקרא יט, כד). ופירשו חז"ל שדינם של פירות אלו כמעשר שני, שאסורים באכילה מחוץ לירושלים ויש לפדותם, או לחללם על פירות אחרים. וכיום - כמבואר בסעיף ו - פודים אותם בשווה פרוטה. דינים אלו של פירות "רבעי" חלים רק על עיקר הפרי הבשל והראוי לכתחילה לאכילה, ולא על

ב. אבל העלים והלולבים ומי גפנים - דהיינו כשחותכין הגפן נוטף ממנו כמו מים - מותרים משום ערלה.

ג. האביונות והתמרות [והקפריסין*] של צלף, חייבים בערלה. במה דברים אמורים? בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ - האביונות חייבים, ותמרות וקפריסין פטורים.

שולחן ערוך המבואר

הטפל לו והלקוי, בשונה מאיסור ערלה שחל גם על חלקים נוספים ועל כאלה שאינם בשלים וראויים לאכילה. הלכה זו למדו חז"ל: "תני, פרי אתה פודה, ואין אתה פודה לא בוסר ולא פגים" (ירושלמי ערלה פ"א הלכה ה) ופירש שם "בשדה יהושע": "... ואם כן פרי אתה פודה, שיהא פרי שנגמר בשולו לגמרי, ולא בוסר ופגים. דשניא [=שונה] היא מערלה, דערלה אסורה בהנאה, לפיכך אפילו שעדיין אינם פרי לגמרי, מכל מקום הרי נהנה ממנו, ולפיכך אסורין בערלה, אבל "נטע רבעי" אינו אסור בהנאה, וקאמר קרא: "פריו", פרי גמור בעיניו ולא פגים ולא בוסר". ויש מי שאוסר - והוא הרמב"ם בפירושו למשנה (ערלה פ"א מ"ח) - תמרים שאינם מתבשלים - וכנזכר לעיל - אף ברבעי - כלומר, כשם שאסורים הם בערלה כך אסורים הם כפירות "נטע רבעי", ויש לפדותם קודם אכילתם.

ב. אבל העלים - עלי העץ - והלולבים - הענפים הרכים הצומחים בראשי הענפים הקשים (רמב"ם ערלה פ"א מ"ז). ויש שפירשו שלולבים אלו הם הנצנים הרכים של הגפנים (מלאכת שלמה שם) - ומי גפנים - דהיינו כשחותכין הגפן - בימי ניסן - נוטף ממנו כמו מים - ומקור פירוש זה בפירוש הרמב"ם למשנה (שם). כל תוצאות הצמח המוזכרים בהלכה זו - מותרים משום ערלה - ולא חל עליהם איסור אכילה, כשם שחל על הפירות בשלושת השנים הראשונות לגידולם. מקורה, של הלכה זו בדרשת חז"ל לפסוק: "וערלת ערלתו את פריו" (ויקרא יט, כג) - "פריו" - פרט לעלים ולולבים ולמי גפנים (ספרא עה"פ) שאינם תחת הגדרת פרי. וכבר התבאר בסעיף א' שאיסור התורה חל רק על הפרי ומה שנכלל בהגדרת שומר לפרי, ולא - כדוגמאות המוזכרות בהלכה זו - דברים הטפלים לפרי ולעיתים אף לעץ.

ג. הקדמה: סעיף זה עוסק בפרטי הלכות ערלה של צמח הצלף. הצלף הוא שיח קוצני הגדל בא"י בין סלעים ועל קירות, וחלקים רבים ממנו ראויים לאכילה: עלים, תמרות, קפריסין ואביונות. העלים - הם עלי הצלף. התמרות - הם הענפים הרכים שבראשי הצמח שטרם פיתחו עלים וקוצים, והם "מתמרים" ועולים באביב מן הגבעול, ומאוחר יותר מתקשים. הקפריסין - הם ניצני הפרחים בעודם סגורים האביונות - הוא פרי הצלף, ולו צורת חבית קטנה (אביונה - חביונה). כל חלקי הצמח הללו נאכלים לאחר כבישתם במלח או בחומץ. הצלף הוא צמח רב שנתי, ולו מאפיינים בעיקר של עץ אך גם של ירק, ומכאן הספק בהגדרתו - "ספק אילן, ספק ירק". (ראה: יהודה פליקס - "הצמחיה שבסדר זרעים" - קובץ תושב"ע - תשי"ט, ובספרו "הצומח והחי במשנה").

האביונות - והם פירות הצלף - והתמרות - ענפי הצלף הרכים שבראשי הגבעולים - [והקפריסין] ניצני פרחי הצלף בעודם סגורים. כל חלקי הצמח הללו - של צלף - חייבים בערלה - ובשלוש השנים הראשונות לנטיעתם אסור לאכלם. הלכה זו נובעת מהעובדה שצמח הצלף מוגדר כעץ (כנ"ל בהקדמה) וחלקיו המוזכרים כולם נועדים וראויים לאכילה - במה דברים אמורים - שכל חלקי הצלף הנזכרים בהלכה זו חייבים בערלה - בא"י - שבה איסור ערלה נוהג מן התורה (מדאורייתא) - אבל בחוצה לארץ - שאיסור ערלה אסור בה רק מתוקף "הלכה למשה מסיני", ובה נוהג הכלל ההלכתי: כל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוץ לארץ, וידועה דעתו המקילה של התנא ר' עקיבא (מעשרות פ"ד מ"ז) שבצלף האביונות נחשבות לפרי, ולכן - מתוקף הכלל הזה - נוהגים כדעתו בחוץ לארץ ו- האביונות - שהם עיקר הפרי לשיטתו - חייבים - בערלה - ותמרות וקפריסין - שאינם עיקר פרי הצלף - פטורים - מן הערלה, ומותרים באכילה גם בשנות ערלה.

* מילה זו אינה מופיעה בשו"ע דפוס קראקא של"ח - ש"מ (שהוא הדפוס הראשון שבו נדפסו דברי מרן עם הגהות הרמ"א), ומקורה בהגהת "באר הגולה" אות י', ועיין שם מדוע יש הכרח להוסיפה.

הרב ראובן אוחנה שליט"א
עיה"ק צפת ת"ו

בירור אם יש חיוב לתת מעשר ראשון ללוי גם בזה"ז ;

ראשית דבר לפני כשלוש וחצי שנים ראיתי בעלון השבוע "שבת בשבתו" פרשת קרח תשנ"ג בענין תרומות ומעשרות מפסקי הראשל"צ הרה"ג ר' מרדכי אליהו שליט"א וז"ל: מטבל ודאי צריכים לתת מעשר ללוי ומן היפה וכן מעשר עני לעני ומן היפה ואלה שאינם נוהגים לתת ללוי ולעני אף שקיימו דין ת"מ מכל מקום גזל נשאר בידם, עכ"ל. ואודה שהדברים בשעת קריאתם עוררו בי תמיהה טובא שהרי רבים לא נוהגים כעת לתת מעשר ראשון ללוי אפילו מטבל ודאי. וכך מפרסמים כבר שנים כמה גופים תורניים העוסקים בהלכות אלו. ומקור דבריהם הוא, עפ"י החזו"א שביעית (סי' ה' ס"ק י"ב) שאין חובה לתת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה כיון שהכהנים והלוים בזה"ז מוחזקים רק עפ"י עצמן וקיימת טענה של הבא ראייה דלוי את (עיין שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' סק"ו ע"ש) והמוציא מחבירו עליו הראיה.

ואמנם רבים הם עתה שאינם מקיימים מצות נתינה ללוי, וגם ברוב הרבניות בארץ, המשגיחים מטעם הרבנות הממונים על הפרשת תרו"מ בשוק הסיטונאי או במרכולים וכו', אומרים את נוסח ההפרשה אך בפועל לא מפרישים מעשר ראשון, ואינו ניתן ללוי. ולמעשה זוכה בו הסוחר או הצרכן שהמעשר נשאר אצלו עם שאר הפירות. ורק מעטים באמת מקיימים מצות נתינה ללוי ונותנים לו את המעשר ראשון.

ואולם לאחר העיון במקורם של דברים, נראה לענ"ד שנעשתה כאן טעות גדולה. כי ידוע שמרן בשו"ע לא כתב אלא את הדינים הנוהגים בזה"ז. ובהם הל' תרומות ומעשרות, ודין מעשר ראשון לתת ללוי, וכמ"ש בשו"ע יו"ד (סי' של"א סעי' י"ט) וז"ל: ... "ואח"כ מפריש מן השאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי". וע"ע שם בסעי' ד' "הלוקח פירות מהנכרי קדם שתגמר מלאכתו ביד נכרי וגמרן ישראל, חייבים. ומפריש תרומה ומעשר ראשון ותרומת מעשר, ומשייר לעצמו מעשר ראשון והוא שלו, מפני שהוא אומר ללוי אני באתי מכה איש שאין אתה יכול לטול ממנו", ע"ש. והנה הא שהוא אומר ללוי וכו', הוא דוקא כשהוא לוי מיוחס, ואם אינו מיוחס יאמר לו הבא ראייה שאתה לוי וטול, אלא מוכח שמרן השו"ע התייחס ללוים בזמנינו באופן שווה.

והנה עפ"י מ"ש החזו"א זצ"ל שם, פסק בספר "מצוות הארץ" (להרה"ג קלמן כהנא זצ"ל דיני נתינת המתנות סעי' י"ב) שאין היום למעשה דין כהנים ולוים לעניין נתינת תרו"מ להם, ע"ש. (ובמקורות שם אות צ"ה ציין להחזו"א שם). וכ"כ בקצור הלכות תרו"מ (שנספח לקצור שלחן ערוך בהוצאת "אשכול" - קונטרס מצוות התלויות בארץ) עפ"י פסקי החזו"א מהרה"ג קלמן כהנא זצ"ל (סי' ד סעי' ה) וז"ל: בזמנינו אין נותנים תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי, כיון שאין לכהנים וללוים שלנו העולים לתורה עפ"י עצמן אף דין כהני ולויי חזקה, עכ"ל. וכן פסק הגאון הרב בנימין זילבר שליט"א בשו"ת "אז נדברו" (ח"ו ס"י י"ב אות ד') וז"ל: אין חיוב ליתן מעשר ראשון ללוי אפילו מטבל ודאי משום ספיקא בזה"ז, זולת באתרוגים נוהגים להחמיר משום "לכס" (דאין יוצאין באתרוג טבל דלא חשיב "לכס" הואיל ויש להכהן והלוי חלק בו והוי כאתרוג השותפין. ועיין מנחת שלמה סי' נ"ג אות ב'). ע"ש. וכן ראיתי בהלכות תרו"מ להרב יהושע נויבירט שליט"א (המצורף לספר קצושו"ע השלם הוצאת א. בלום ירושלים) סעי' י"א וז"ל: מעשר ראשון גם מטבל ודאי מקילים בזמננו ולא נותנים אותו ללוי ומסתפקים במה שמיחדים צד בפירות לשם קביעת שם המעשר כגון שאומרים בצד צפון של הפירות יהיה מעשר ראשון על כל הפירות, ובסוגרים של חצאי לבנה כתב [ויש מודקדים ליתנם לכהנים או ללוים] עכ"ל.

; מאמרו של הרב הכותב שליט"א נתקבל לפני זמן רב, ומסיבות טכניות לא הודפס עד כעת. ועיין בגליון מס' 11 במאמרו של יו"ר המכון הרש"י רווח שליט"א בענין זה, והעלה שם להלכה כדברי הה"כ שליט"א כאן. ומתוך שני מאמרים אלו נלקטו עיקרי הדברים, והפנינו שאלה זו למרן הראשל"ל שליט"א. וקיבלנו את תשובתו, שחייבים גם בזה"ז ליתן ללוי. והתפרסמו הדברים בגליון מס' 11. העורך.

וכן כתב הרב אברהם הלל גולדברג זצ"ל בספרו "מצוות הארץ כהלכתן" (פרק ה' סעי' י"ג) וז"ל: בזמן הזה מעשר ראשון לא ניתן ללוים מפני שהלוים בזמנינו נחשבים כעולים מפי עצמם ואינם מוחזקים כלוים אמיתיים, לכן אין מבדילים בידיים את המעשר הזה בזמן ההפרשה, אלא מסתפקים בקביעת מקום בלבד בצד צפונם או דרומם של הפירות. והמעשר הזה שנקבע נשאר למעשה בידי המפריש, עכ"ל. וכן ראיתי שכתב הרב אהרן זכאי שליט"א בספר "הבית היהודי" (חלק שמיני מצוות הארץ עמ' 46 סעי' י"ב) וז"ל: היות ובזמנינו מעשר ראשון אינו ניתן ללוים מפני שהלוים בזמנינו נחשבים כעולים ללויה עפ"י עצמם ולא מוחזקים כלוים אמיתיים, לכן מסתפקים בקביעת מקום בלבד, בצפונם או בדרומם של הפירות ואין מבדילים בידיים מעשר זה בזמן ההפרשה. עכ"ל. ושוב ראיתי בספר "איש וביתו" להרה"ג ר' אליהו כי טוב זצ"ל (מח"ס תודעה) בקיצור דיני ההפרשה של תרומות ומעשרות וז"ל: משחרב בית המקדש ובטלה העבודה מן הכהנים והלוים בטלו גם ספרי היוחסין¹ ועד שיבוא אליהו ליחס את כולם על מוצאיהם ויחוס אבותיהם, כל בן לוי שבא ותובע את מעשרו מיד הישראל יכול הישראל לומר לו הבא ראיה שבן לוי אתה וקח מעשריך, וכל עוד שאינו מביא ראיה² אין הישראל נחשב גזלן אם הוא מעכב אצלו את המעשר לוי ואוכלו לבדו, שכך הדין המוציא מחבירו עליו הראיה, עכ"ל. ובמקורות שם ציין לחזו"א שם. אמנם בסעי' י"ד שם כתב, אעפ"כ מצוה מן המובחר שיהא אדם בא בהסכמה עם בן לוי אחד או יותר ויקנה ממנו או מהם את מעשר פירותיו מכל השנה כולה למפרע וכו'. ובסעי' ט"ו שם כתב: מ"מ בודאי מי שאינו מהדר לתת ללוי מעשר ראשון ורוצה להנות מן הספק אינו נחשב לגזלן (וכדלעיל בס' י"ב שם), ע"ש.

מ"מ הראת לדעת שכולם בעלי חזון אחד כתבו, שאין חובה לתת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה, או לא ראוי לתת להם המעשר וכו'. וכמ"ש בחזו"א שם. וכעת ראיתי בספר "שערי יצחק" (יהדות - הוצאת נצח ב"ב תשכ"א מהדורה עברית מהר"ר יצחק זאלר זצ"ל מת"ח של פולין שלפני השואה ומחבר ספר "ילקוט יצחק" על תרי"ג מצוות) בשער התרומות והמעשרות עמ' של"א וז"ל: בזמן הזה אין חייבים לתת את המתנות לכהנים וללוים הואיל והכהנים והלוים שבזמן הזה אין להם דין של כהנים ולוים ודאים ואין כל הוכחה ברורה (שכוחה יפה גם להלכה) ליחוסם, ולפיכך מפרישים "מעשר ראשון" ומשאירים לעצמם. אבל תרומה גדולה ותרומת מעשר הואיל והן אסורות באכילה מפרישים ושמים במקום שיכלו מעצמן שירקבו או ישרפו וכו', עכ"ל. א"כ אלה שאינם נוהגים לתת את המעשר ראשון שלהם ללוי נתלים באילן ברבא עפ"י החזו"א ז"ל,

ואולם לענ"ד י"ל שהחזו"א שם רק מסתפק וסיים שם בסוף דבריו בצ"ע, ע"ש. וכך נראה שהבין הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א בספרו "ההלכה במשפחה" (הלכות תרומות ומעשרות שכתב בסעי' ט) וז"ל: אשרי מי שמקיים המצוה כהלכתה עם נתינת מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני. ובהערות שם כתב: בחזו"א שביעית ספ"ד **מסתפק** אם בזה"ז, יש ליתן, שעל ידי כן יחזיקו עצמם בזה לודאי, ע"ש. ודבריו שם צ"ב טובא שגם בכהנים מתיר לתת לפדיון הבן רק מפני שמחזירים, והפוסקים תפסו שבזה"ז שמעשרות דרבנן, הלוים בחזקתן וכן המנהג, עכ"ל. וכן ראיתי בקיצור הלכות תרומות ומעשרות מהרב יהודה בויאר (פ"י סעי' א) וז"ל: מעשר ראשון מצותו להנתן ללוים. וי"א דבזמן הזה אפשר לתתו גם לכהנים, אבל מאחר והלוים והכהנים כיום אינם מיוחסים ועולים עפ"י עצמן, יש להסתפק אם ראוי לתת להם. (ואם אינו נותן מ"מ צריך להעלותן בדמים כמ"ש ביו"ד סי' ס"א ס"ו) וכ"ז בטבל ודאי אבל ספק פטור מנתינה, עכ"ל.

ובזמנו לאחר שראיתי את הדברים בעלון השבוע "שבת בשבתו" כתבתי בזה להרב אברהם הלל גולדברג זצ"ל מח"ס "מצוות הארץ כהלכתן" והנה תשובתו ככתבו וכלשונו: מכתבו מיום כ"ט בתמוז

1) עיין בשדי חמד דבפרק עשרה יוחסין אמרינן כל המשפחות בחזקת כשרות עומדות ותנן בסוף עדויות אין אליהו בא לא לקרב ולא לרחק אלא להשות המחלוקת, כלומר שכל המשפחות בחזקתן עומדות והכהן והלווי בחזקתו עומד ר.א.

2) החזו"א גופיה כתב שמ"מ צריך להעלותן בדמים והיינו משום ספק גזל השבט ומטעם זה צריך לשים אותם בשוים דוקא אבל פחות מכאן איכא גזל השבט (ע"י בכה"ח שם). ר.א.

הגיעני והנה מעלה מע"כ את ענין מעשר ראשון שכנהוג היום שאיננו נותנים אותו ללוי כדין תורה, האם אין חשש גזל בנוהג זה? מע"כ מחזק את שאלתו מהנאמר בשו"ע יו"ד בהל' מתנות כהונה (זרוע לחיים וקיבה) בסי' ס"א סעי' י': אם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלם ונותן הדמים לכהן. ולכאורה הוא הדין במעשר ראשון? אף מביא את דברי החזו"א בהל' שביעית סי' ה', י"ב, אף שלדעתו אין מן הראוי לתת האידנא ללוי מ"מ מזכיר את דברי מרן בשו"ע (כנ"ל) שיש להעלותן בדמים. והנה נראה לענ"ד לברורם של דברים, הדין הנ"ל בהלכות מתנות כהונה בסי' ס"א בשו"ע מתחיל בסעי' א' שם: חייב ליתן לכהן הזרוע הלחיים והקיבה ולכן אם חייב לתת לכהן, ברורים דבריו בהמשך שם בסעי' י', אם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלם כי אין שום קדושה במתנות הנ"ל ונותן הדמים לכהן (בהזדמנות הראשונה שתבא לידו) וזה עפ"י גמ' מפורשת בחולין ק"ל, ב, ע"ש. הוא הדין כשמרן פסק בשו"ע (יו"ד סי' של"א סעי' יט) ונותנו (את המעשר) ללוי והיות שגם במעש"ר אין קדושה, נראה שלדעתו שאם אין שם לוי נוהג אותו הדין שמותר לאוכלו, ויש להעלותו בדמים ולתתם לאחר מכן ללוי, ויתכן שכך נהגו בדורות קדומים. אלא שבזמיננו תוך כדי חיפוש דרכים לאפשר קיום המצוה ע"י חוגים רחבים, והיות שדין הפרשת תרו"מ בזמן הזה אינו מן התורה אלא מדברי חכמים (עי' רמב"ם תרומות פ"א, כ"ו) והיות שמרן החזו"א העלה (שם) עפ"י הגמ' בכתובות כה, א דאין מעלין לכהונה וללויה עפ"י עצמם, והגיע למסקנה ברורה שלא ליתן להם (ללוים) ולאותן שעולים עפ"י עצמן, וכיון שכבר חלפו דורות שעלו עפ"י עצמן ואין בידינו אפשרות לתקן הדבר ואין לנו סמכות לכך, ע"ש. וכן מעיד שם שכך נוהגין, שאנו סומכים הלכה למעשה על מסקנה זו שלא לתת ללוי בזה"ז, הרי ברור שאין מקום להלכה שיש להעלותן בדמים, שנאמרה אם אין שם כהן, הרי הוא ישנו ואיננו נותנים לו. ולכאורה נראה שכאילו חוזר מרן החזו"א מדבריו הקודמים וכותב שם: "אמנם אכתי צריך להעלותן בדמים", אך נראה מהמשך דבריו שרק מעלה אפשרות כזאת, שבכל זאת חייבים לתת את הפירות או הדמים, מכיון שהלויים האמיתיים ודאי יסכימו שיתנו לכל לוי אף מספק, ברם הוא דוחה מיד את הרעיון הזה "כיון דחכמים לא ניחא להו, לא מהני ניהותא דידהו" ומסיק שם: "שאם יתנו להם יתרבו העולים עפ"י עצמן בשקר ותקנת חכמים שאין עולים עפ"י עצמן קיימת (בזמנינו) ואין נותנים להם, ע"ש. אגב, ידוע שבתחילת בית שני קנסו ללוים שלא לתת להם מעש"ר ותקנו למסור את המעשר לכהנים (ע"י כתובות כ"ו א' וכן יבמות פ"ו ב' וכן ברמב"ם הל' מעשר פ"א, ד') ובודאי אם קנסו אין בדבר משום גזל. אף רכוש פרטי כידוע, בשעת הצורך יש כח ביד חכמים להעבירו מאחד למשנהו והפקר בי"ד הפקר, עכ"ל.

והנה מ"ש החזו"א "שאם יתנו להם יתרבו העולים עפ"י עצמן בשקר" אינו מובן אטו ברמאי עסקינן? ומה שכתב החזו"א ואע"ג שנותנין פדיון הבן לכהן, אפשר שאין בזה ריוח, שנוהגין שהכהן מחזיר. הנה בחזו"א (מעשרות סי' ח' סק"ה) כתב דיש בזה משום כהן מסייע דאסור בכל גוונא. ועיין באר היטב (אהע"ז סי' ג' סק"א) שכתב ויש לחקור אם נאמן ליתן לו ה' סלעים בשביל פדיון הבן ואם אינו נאמן הואיל דאיכא איסורא דאורייתא והוא נהנה וכסברת הב"ש. א"כ קשה למה נאמן לקרות בתורה ראשון ולישא כפיו בזמן הזה דליכא תרומה הא איכא חשש זה דפדיון הבן והשאיר בצ"ע. (והחזו"א שם בעצמו סיים שם וצ"ע). [ועיין עוד בט"ז סי' קס"ד סק"ו, ע"ז שהכהנים מחזירים פדה"ב לאבן].

ובספר "חיי נפש" (ח"ה יו"ד סי' של"ד) הביא בשם שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קנ"ה) בענין מה שנוהגין להחזיר דמי הפדיון, "שנכון הוא בעיני וטוב וישר לנהוג כן תמיד, אעפ"י שכתבו ז"ל שלא יהא הכהן רגיל בכך, הני מילי בכהני דידהו, אבל בכהני חזקה כי האידנא, אע"ג דלחומרא אזלינן בהוא לכל מילי ופרקינן בכורים על ידיהו, משום דלא אפשר באחרני מיהא להקל לא. היינו להוציא ממון מחזקתן, וכמעט שאני אומר דמדינא צריך להחזיר וכו', ומשום האי טעמא על האב לפדות בנו מכל כהנים שיוכל למצוא, דילמא מיתרמי ליה כהן מיוחס" עכ"ל. ועיין בספר מנחת כהן (ח"ג סי' כ"ג) שכתב שגם לגבי אבי הבן יש אותו הספק אולי כהן הוא, ואם לוקח בחזרה אולי מפסיד ממון כהן שלא כדין ע"ש. ועיין בחזו"א (מעשרות סי' ח' סק"ג) וז"ל: כתבו תוס' דאין להיות רגיל להחזיר, דכל שישראל נותנו, בתקנתו שיחזירונו, הוי ככהן המסייע בכה"ג, כדאמר בקידושין בלוקח ע"מ להחזיר, ומיהו לעני מותר, ע"ש. ובחזו"א (שם סק"ה) כתב דאף בנותן לכהן ובטוח בו שיחזירונו אסור משום כהן מסייע, ע"ש.

ובספר "מנחת כהן" (מהרב מרדכי משה הכהן קרפמן שליט"א סימן כ"ג) כתב דלפי מה שכתב מרן השו"ע

בהל' פדיון הבן (סי' ש"ה סעי' ח') שלא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל כדי שלא להפסיד לשאר כהנים שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו, לפי"ז לא אשתני דינא גם האידנא משום כהני חזקה, דלא כמו שיצא היעב"ץ לחלק וכו', ע"ש. וע"ע בשדי חמד (מערכת כ' כלל צ"ב) שהוכיח, שהרי גם בזמן מרן לא היו כהנים מיוחסים (עיין להלן).

ועתה ראיתי בתשובות וכתבים (זרעים) ממרן החזו"א סי' א' קונטרס בהלכות תרומות ומעשרות (מכתי"ק) סעי' ד' וז"ל: כשנותן תרומה לכהן או מעשר עני לעניים הרי הן מותרים לאכלן מיד ואין צריך להפריש מחלקם כלום, אבל כשנותן מעשר ראשון ללוי, ואין הלוי רשאי לאכלן עד שיפריש מעשר מחלקו שניתן לו מעשר מן המעשר, ונותנו לכהן וזה נקרא תרומת מעשר וכו'. ובסעי' ו' כתב, תיקון הטבל נעשה בהפרשה ואין הנתינה מעכבת, וכיון שיחד בפיו את התרומה והמעשר מותר לו לאכול את פירותיו, אף שלא נתנם עדיין לכהן וללוי ולעני. ואף אם דעתו לעכבם לעצמו וקא עביד עבירה שמבטל מצות נתינה, מ"מ אין זה מעכב בהיתר הפירות, שמצות נתינה ואיסור טבל הן שתי מצות, ואיסור טבל מתוקן בהפרשה, והנתינה מצוה אחרת. ואף אם בשעת הפרשה דעתו שלא ליתנם פירותיו מתוקנים, עכ"ל. ועיין עוד שם סימן ב' סעי' ו' הדרך הנכונה להפריש תרומה יקח מהכרי כדי שיעור תרומה ותרומת מעשר וכו' ויתנו לכהן ותשעה חלקים של מעשר ראשון שבצפוננו של הכרי נותן ללוי וכו' עכ"ל. ואמנם בהקדמת המו"ל שם כתב, דבר פשוט וברור שאין לסמוך למעשה בדברים שלא הדפיס מרן החזו"א זצ"ל בעצמו וכו'. ובהלכות מעשרות שם בהערות אות ו' כתב: לפי ההשערה לסדר ההלכות וכו' אבל לא גמרו ולא צוה להדפיסו וגם יתכן שהיו הדברים שעדיין היה לתקנם ולכן אין לסמוך ע"ז למעשה כי לא סמך ידו עליו להורות ממנו, וגם כפי הנראה חיבר רוב ספריו על זרעים לאחר מכן, ולפום ריהטא יש כאן דברים שאינם תואמים עם הכתוב שם וכו', עכ"ל. ולענ"ד איני מבין למה לא נסמך על דברים מפורשים והלכות ברורות

של החזו"א רק משום "שלפי ההשערה וכו'" ו"שכנראה" ולכן אין לסמוך על זה למעשה".⁽³⁾ ושוב ראיתי בחוברת "הארץ ומצוותיה" מאת הרב שלמה מן ההר (הוצאת השכל) עמ' 30 הפרשת תרו"מ בזמן הזה וז"ל: בזמן הזה נוהגים רוב ישראל שמפרישים תרומות ומעשרות כדי להתיר פירותיהם באכילה ואינם נותנים אותם לבעליהם, אלא מאבד את התרומה ותרומת מעשר שהם אסורים באכילה ובהנאה של כילוי לישראל, ואת מעשר הלוי מעכבים לעצמם, שהרי מעשר זה מותר לזרים, ולמה אין נותנים להם מתנותיהם? לפי שאין להם עדויות ברורות על יחוסם, ופדיון הבן שהוחזקו בו הם ואבותיהם שהיו נוהגים בו בחוצה לארץ נוטלים מתוך חזקת כהונה, אבל תרומות ומעשרות שלא הוחזקו בהם אומרים להם: הביאו ראיה וטלו. וטענה זו מספיקה בקושי לתרומות ומעשרות אך בודאי אינה מספיקה למעשר עני, עכ"ל. ובאמת החילוק הזה שמחלק בין פדיון הבן לתרו"מ באמת מיוחד הוא אצלי וקלוש.

וראיתי בשו"ת "יחווה דעת" (ח"ו סי' נ"ט) למרן הראש"ל שליט"א שהביא משם הרב הגאון יוסף צבי הלוי בספר עשר תעשר שכתב שמכיון שתרומה ניטלת באומד ובמחשבה וגם אין נתינה ללוי דליהוי אין לברך, ע"ש. ולא ברר בזה דבריו מרן הראש"ל צ. אבל בסידור חזון עובדיה השלם (הוצאת אל המעיין) הזכיר ענין הנתינה לעני, אך לא הזכיר כלום מענין הנתינה ללוי. ושוב ראיתי בסידור "יחווה דעת" השלם (מתוקן ומוגה) בסדר הפרשת תרומות ומעשרות סעי' ג' אחר הפרשת תרו"מ, צריך לזרוק ולאבד מן העולם את מה שהפריש לתרומה גדולה ולתרומת מעשר, ואינו נותנו לכהנים, מפני שאסורים באכילה שלא בטהרה, ולוקח מעשר ראשון ונותנו ללוי, ולוקח מעשר עני ונותנו לעני, ואם רצה לאוכלם ולתת תמורתם לאחר מכן ללוי ולעני רשאי, ובלבד שלא ישהה עד שיעבור זמן ביעור מעשרות וכו', עכ"ל. וכאן כתב גם לתת ללוי. אך לא כתב שאם לא נתן נחשב הדבר לגזל כמ"ש בסידור חזון עובדיה שם לגבי מעשר עני.

(3) ויש להעיר על הה"כ, שהרי החזו"א הזכיר בדבריו גם נתינה לכהן, והלא בזה ודאי שא"א בזה"ז, וא"כ בע"כ שלא דיבר מרן החזו"א מענין הנתינה בפועל בימינו, וממילא אין הכרח גם על מעשר ראשון ללוי. **העורר**

והנה בספר חרדים להרב הקדוש האלקי אליעזר אזכרי צוק"ל כתב, בדיני תרומות ומעשרות וז"ל: ובבית ראיתי שערוריה, שתיים רעות, א' הקונה מעם הארץ אינו מעשר דמאי וכו', ובסעי' י"ח כתב וכן יש רעה שנית בהפרשת המעשרות, אין נותנין מעשר ראשון ללוי ולא מעשר עני לעני, ואומרים על מעשר עני הריני מפקיר נכסי וזוכה בהם כעני וכו' עכ"ל. ובסעי' י"ט סדר הפרשת תרומות ומעשרות, כתב אחרי שמפריש תרומה גדולה וקורא לה שם וכו' מפריש מעשר ראשון וקורא לו שם וכו' ונותן ללוי וכו' ע"ש.

ועתה ונשוב לברר אם בכלל מתקיימת מצות הפרשה בלא נתינה, ראיתי בשו"ת הר צבי זרעים סי' מ"ד שתמה באמת "על פי הנהוג במושבות שאפילו הטובים שבהם שנוהרים לקיים מצות הפרשת תרו"מ ושומרים נפשם מלהכשל באכילת טבלים מכל מקום לענין מצות נתינה רובם מקילים ומחזיקים את המעשרות לעצמם וכו' דיש לחשש גם על עיקר הפרשה אם הוא כדין" והאריך בזה ומסקנת דבריו דהפרשה על מנת שלא לקיים מצות נתינה, הפרשה מעלייתא היא ותרומתו תרומה, ולכאורה לפי שיטת הרמב"ם (במניין המצוות מ"ע קכ"ז, וברמב"ם הל' מעשר פ"א ה"ב, ע"ש) והחינוך, שמנו מצות הפרשה ומצות נתינה למצוה אחת וחדא ניהו משמע דחדא תליא בחדא, ואם לא קיים מצות נתינה או שהפריש לא על מנת לתת יש לפי"ז לפקפק על על חלות הפרשה בכלל. ואכתי נשאר הפירות טבולים למעשר ראשון. (4)

ודוקא לדעת הרמב"ן ז"ל בספר המצוות בסוף שורש י"ב שמנה מצות הפרשה ונתינה לשתי מצוות נפרדות וזו אינה תלויה בזו (עיין שו"ת יחוד ח"ו סי' נ"ט) ומצות הפרשה היא רק כדי לתקן את פירותיו ואם הפריש שלא על מנת לתת, קיים אמנם מצות הפרשה וביטל מצות נתינה. (ועיין בספר מצוות השם סי' תק"ז, ע"ש). ועי' בדרך מצוותיך סוף חלק ראשון השאיר בצ"ע למה לא מנה הרמב"ן מצוות נתינת תרומת מעשר כמצוה בפ"ע, ע"ש. (5)

ובספר "מנחת שלמה" להגאון רש"ז אויערבך צ"ל סימן נ"ג אות א' כתב: ידוע שמצות הפרשת תרומות ומעשרות נחלקו לשתיים הפרשה ונתינה וכו' גם ידוע שנוהגים למעשה כדעת המקילים, שאף המפריש תרו"מ בכוונה מוחלטת שלא על מנת לקיים בהם מצות נתינה אפי"ה אמרינן שהפירות מתוקנים עכ"פ מאיסור טבל ומותרין באכילה. אך נראה פשוט דכל זה דווקא בכה"ג שע"י הפרשה, שפיר זכה בהם השבט ונעשה באמת ממון כהנים ולוים או ממון עניים, אלא שהבעלים עוברים על דין התורה ואינם מקיימים מצוות נתינה ליתן להם מה שכבר זכו תיכף ע"י הפרשה, וכו', אלא שבאיסור גזילה משאירים הבעלים פירותיהם של אחרים אצלם ומוכרים או אוכלים בגזילה ואם הלוי או העני תפסו מה שמגיע להם ודאי לפי דין התורה אין מוציאין מהם, למ"ד טובה"נ אינה ממון, ולדעת התוס' בב"מ דף ר' ע"ב גם למ"ד טובה"נ ממון, משא"כ אם הפרשה היא בכה"ג שאם ירצה הלוי או העני לתפוס, יוכל הבעלים למונעם בדין מחמת איסור גזל, בכה"ג ודאי מסתבר דאין זה חשוב ככל הפרשה והפירות הם עדיין ביטבלם כבתחילה. וכו'. ועו"כ שם "אבל כל זמן שאינם יודעים טיבה של הפרשה זו וקריאת שם מעשר ראשון ומעשר עני, רק יודעים שהמשגיח מפסיד אחד ממאה מפירותיהם, וגם אומר איזה נוסח של הפרשה, וחושב שהוא מין נוסח של תפילה, אין זה קרוי כלל הפרשה והפירות נשאר טבל גמור כבתחילה", עכת"ד.

ונשוב עוד בדין מתנות כהונה (זרוע לחיים וקיבה) שכתב מרן בשו"ע (יור"ד סי' ס"א סעי' י'): אם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלם ונותן הדמים לכהן. ובסעי' ט"ו (שם) כתב לא נתן המתנות לכהן

(4) ואמנם אפשר לפרש בשיטת הרמב"ם שמצות הפרשה ומצות נתינה הם פרטים באותה מצוה ולכן לא מנאן לשתי מצוות בפ"ע ואם הפריש ולא נתן, רק לא קיים המצוה בשלמותה. ועיין עוד להלן. ר.א.

(5) ועי' בספר "ביכורי שדה" להרש"ז רווח שליט"א, בפ"ב הע' 3 שהביא בשם הרב מרגניא טבא, שהרמב"ן חזר בו, ולמעשה ס"ל כדעת הר"מ שזה נמנה למצוה אחת. ועי' בהע' שם שהוכיח כדברי המרגני"ט מתוך דברי הרמב"ן גופיה. **העורך.**

אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם, אלא כדי לצאת ידי שמים צריך לפרוע דמיהם. והטעם כתב מרן בב"י שם (הביאו בכה"ה) שס"ל משום דהוי ממון שאין לו תובעים, אין לו בעלים שיוכלו לתובעו בדין, שזה יכול לומר לכהן אחר אני נותנם ולא לך. ובכה"ה שם אות ג' כתב שאין מברכים על מצוה זו משום דאין ישראל נותן משלו אלא כהנים משלחן גבוה קא זכו ולפי"ז נראה דיש חילוק בין מתנות כהונה דמובדלין לעצמן והמתנות עצמן אסור לישראל לאוכלן אלא ברשות כהן - עיין ברמב"ם הל' ביכורים פ"ט הי"ד דמשמע דיש חילוק בין מתנות כהונה לבין טבל דתרו"מ דכל זמן שלא הפריש את המתנות והבדילן בידיים משאר הפירות, עומדים באיסור טבל, (6) דאי אפשר לומר דע"י אמירת הנוסח הפרשה וקריאת שם המעשר בלבד כגון מעשר ראשון בצד צפון ומעשר עני בצד דרומו, שהפירות תוקנו והמתנות כמו שהורמו דמיין, דדוקא במתנות כהונה אמרינן הכי שהזרוע והקיבה והלחיים ניכרים בפני עצמן משא"כ בתרו"מ אינם ניכרים כשהם עם שאר הפירות. (7) ועיין שו"ת מהרש"ם או"ח ח"ו סי' כ"ד ד"ה והנה, ע"ש].

ובזמנו ראיתי מאמר הלכתי שכתב הראש"ל הרה"ג ר' אליהו בקשי דורון שליט"א בדין מתנות כהונה בזמן הזה, (בחוברת "מהדרין" י"ג שבט תשנ"ג), ובעניין הברכה כתב, מה שאין מברכין על מתנות כהונה, כתב הרשב"א (ח"א סי' י"א) לפי שהמתנות ממון כהן ומשלחן גבוה קא זכו ולא משל בעלים ואין כלל מצות נתינה או הפרשה שיש לברך עליה שהמתנות שהורמו, כמי שהורמו דמיין. ואם אין מצות הפרשה הרי שאין גם מצות נתינה, שממון כהן הוא משלחן גבוה קא זכו.

ומצאנו בזה מחלוקת ראשונים, בדין מזיק מתנות כהונה שפטור, לפי שהוא ממון שאין לו תובעים, וכתב רש"י הטעם שאין כהן מבורר שיכול לתבוע חלקו, כלומר אעפ"י שהמתנות ממון כהן והמזיק הזיק ממון שאינו שלו, כיון שאין כהן מבורר שיכול לומר לאחר אני רוצה ליתן ולא לך, ואין כאן תובעים פטור. ואולם הר"ן שם פירש שהמתנות עצמן אין להם תובעים, לפי שממון בעלים הן, ואין לבעלים רק מצות נתינה, וכהנים משלחן בעלים קא זכו ולא משלחן גבוה. (ולפי דברי הר"ן ברור שיש לברך על הנתינה כמו על פדיון הבן). ונראה לברר דעת הרשב"א שבמתנות כהונה אין על הבעלים מצות נתינה כלל, רק שהתורה קבעה שהזרוע הלחיים והקיבה ממון כהן הם, ועל כן לבעלים אסור להשאירם בידו, וצריך לדאוג שמתנות הכהונה יגיעו לידם ולא יהיו גזול בידו, אבל אין בעצם נתינתם מצוה, לפי שמשלחן גבוה קא זכו, רק שלבעלים אסור לעכבם בידו בכדי לא לגזול הכהן. ומה שהתורה זכתה לבעלים הוא רק טובת הנאה לקבוע למי לתת המתנות, ועל כן אין מברכים על הנתינה שאין כאן אלא זכות הבעלים שיש להם טובת הנאה ולא מצוה מעשית.

והנה יסוד זה שבארנו בדעת הרשב"א שאין כל מצות נתינה במתנות, כיון דהכהנים משלחן גבוה קא זכו, מפורש בדברי "הנתיבות" בסי' רמ"ג וכו' וז"ל: (חור"מ שם סי' י"ד סק"ח) ומתנות כהונה הא דמשגרין לחש"ו, והטעם הוא דכתב רחמנא ונתן, לאו משום שיש חיוב על הבעלים, רק שרחמנא זיכה לבעלים בטובת הנאה, שהם יכולים ליתן לאיזה כהן שירצה ואם רוצים להפקיר הטובת הנאה, אין עליהם שום חיוב נתינה לכהן וכו', עכ"ל. ע"ש. וזו סברת הרשב"א שאין לברך כלל על הנתינה לפי שמשלחן גבוה קא זכו, ואין אפילו מצות נתינה ויכול להפקיר המתנה לפני הכהן, והעיקר שלא יעכב בידו ממון הכהן. ולפי"ז יש לבאר המנהג ליתן מראש סכום לכהן, שמחל על המתנות, שאעפ"י שגם האחרונים פקפקו במנהג, וכן יש להבין שלא הקפידו לקיים המצוה כהלכתה, שסמכו בזה על דעת הרשב"א, שאין כל מצות נתינה לכהן. והתורה זיכתה המתנות מראש לכהן

(6) ועיין באנצ' תלמודית ערך ביעור מעשרות "מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע זמן הביעור צריך לקרות להם שם, היינו שיזכה אותם לבעלים ויקרא שם הבעלים עליהם וכו', אין אצלו כהן או לוי שיזכה להם, יזכה להם ע"י אחר. ואם אינו יכול לזכות גם ע"י אחר והפירות הם טבל ואי אפשר לו לקיים מצות ביעור יקיים עכ"פ מצות הפרשת מעשרות על ידי שיקרא שם המעשרות עליהם, ויקבע להם מקום בצפון או בדרומו של הכרי. וע"ש בציונים ציון 45 שציין לפיהמ"ש להרמב"ם (מע"ש פ"ה מ"ט). ולפי"ז צריך ליישב בדעת הרמב"ם שמצות הפרשה ומצות נתינה הם פרטים באותה מצוה ויכול לקיים מצות הפרשה אעפ"י שלא קיים מצות נתינה וצ"ע. ר.א.

(7) ועי' בדברי מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהובאו בפנים, שכתב שהענינים והלויים זוכים במתנותיהם, תיכף ע"י הפרשה, ושם הרי מדובר לאותם המקילים שאינם מפרישים בפועל משאר הפירות. **העורך.**

ומשלחן גבוה קא זכו, וכשם שלא מברכים כך גם אין כל מצוה לזכות לכהן, והחיוב הוא שלא להשאיר ממון כהן ביד הבעלים, וכיון שהכהנים ספיקות ואינם (אלא) כהני חזקה ויש מקום לטענה שכל המוציא מחבירו עליו הראיה, אעפ"י שדרך כלל בכהני חזקה מקיים המצוות כהלכתן כפדיון הבן וכדומה, בנידון זה מספיקה מחילת הכהן אעפ"י שלא נותנים לו דבר ואינו זוכה במתנות, כיון שמחל נפקע החיוב. (לעני"ד לא מהני מחילה בזה להפקיע החיוב, אבל יש לעיין אחר שכבר נהגו לא לתת לכהן מתנות כהונה ולווי מעש"ר, והם יודעים שאין נותנים להם, והו"ל כיאוש בעלים שלא מדעת. ר.א.) ואין זה ממון כהן, מיהו כל זה לבאר המנהג, אולם לכתחילה בארץ יש להשתדל בקיום המצוה כהלכתה, עכ"ל. ומה שכתב שהכהנים ספיקות וכו', הנה לדעת מרן השו"ע שכתב דין מתנות כהונה בשו"ע, משמע שסובר שנוהג גם בזה"ז, ואין זו מצוה שכתב רק למהדרין. ואעפ"י דהאידינא אין לנו כהני ודאי. ועיין במנח"ח (מצוה תק"ו) שם כתב, דהאידינא דל"ל רק כהני חזקה, אפשר דאינו יכול לכוף ליתן, כיון דאינו כהן ודאי וכו'. וכן כתב הרש"ל (ביים של שלמה סי' ה') שהאידינא נהגו להקל בזה לפי שאין לנו כהן מבורר שהוא ודאי כהן, ואם אין כהן מבורר אין למעשה מצות נתינה וכמו שנחלקו הפוסקים בזה, כמ"ש הראש"ל לעיל. ואמנם עיין ביים של שלמה (פרק ראשית הגז סימן ה') וז"ל: והאידינא אין לנו כהן מבורר לסמוך עליו שהוא כהן ודאי, ע"כ נהגו להקל, כמ"ש לעיל בריש פרק כ"ה (סי' ד') גבי חלה בזמן הזה. ומ"מ נראה דכל ירא שמים השוחט לעצמו יתן המתנות לכהן, ויכול אח"כ לפייסנו שיחזיר לו אם אין כאן כהן עני, דלא עדיף מפדיון בכור. אבל הקונה בהמה מן הטבח שהחיובא על הטבח א"צ להחמיר בשלו, שאם יתן יפסיד שהרי לא ינכה לו הטבח מדמיו וכו' עכ"ל. (ועיין בספר מקור חיים השלם ח"ה הל' מתנות כהונה סעי' י"ב ובהערה 28 שם. מש"כ בשם החזו"א, ודלא כמו שכתב הרה"ג אברהם הלל גולדברג זצ"ל שהחזו"א "רק מעלה אפשרות כזאת שבכל זאת חייבים לתת אם הפירות או הדמים" וכו').

ומה שכתב היש"ש שבמתנות כהונה הקונה בהמה מן הטבח שהחיובא רמיא על הטבח, א"צ להחמיר בשלו. הרי שבנדוד הקונה פירות בשוק החיובא רמיא על הקונה להפריש תרו"מ, ובה"ז שאין לנו דין דמאי כמו שהיה בזמן המשנה שרוב ע"ה מעשרין, וכל שלא ידוע שהפרישו תרו"מ חייב להפריש כדין⁸.

ומ"מ לעניין מצות מתנות כהונה ברור שלדעת הרי"ף והרמב"ם ומרן השו"ע נהגו גם בזמן הזה אעפ"י שהכהנים בזמנינו אינם "מיוחסים". ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ע"ב דף פא - ב טור א') אי סמכינן אחזקה לגבי כהנים וכתב, חלילה להוציאם מחזקתם ולבטל המצוה ע"ש. ובודאי שהגאון מהרש"ם שהיה כהן לא בעד עצמו יצא, ועיין שם סי' ע"ה בדין בכור שנפל בו מום, והתירוהו אם מחוייבין ליתן לכהן בזמן הזה, שאין לכהנים יחוס ברור, והשואל כתב דהרב בקהילתם הורה דכיון דביו"ד סי' שכ"ג מבואר באחרונים דבזה"ז אין ליתן החלה לכהן, ובמג"א סי' ר"א כתב, דאין נוהגין ליתן קדימה בכל הדברים, וכתב דאפשר משום שאין בקיאיין ביחוס, ועמג"א סי' תנ"ג, וה"נ בזה א"ל ליתן לכהן כלל וכו'. ובתשובה כתב וז"ל: והנה גוף הדין מבואר בתשובת מהרי"ט (ח"א סי' קנ"ט) דגם בזה"ז דהוי רק כהני חזקה מ"מ בכור בהמה חייב ליתן לכהן ול"א המע"ה וכו', ומילתא דפשטא היא כמו בכור אדם שפודין אצל כהן. והמהרי"ט הוכיח מזה דגם בעלמא סמכינן אחזקה לגבי כהנים והוכיח ממעשים בכל יום וכו' עכ"ל.

ועיין בשדי חמד (מערכת כ' כלל צ"ב), כהנים בזה"ז אי חשיבי כהנים ודאים או ספק כהנים כיון שאין להם כתב יחוס, שהביא חבל פוסקים מרבני הספרדים ומהם מרן החיד"א ז"ל, וכולם שוים בהסכמה אחת שהכהנים בזמן הזה דינם שווה לכל דבר. והביא בשם כנסת יחזקאל (סוף סי' ס"ו) שכתב חלילה להוציא לע"ז על יחוס כהונה בזמן הזה, (הביאו הבאר היטב בסוף סימן קכ"ח ס"ק פ"ג על

8) ואחמ"ר מהה"כ, נראה שאין כל שייכות מדין הקונה בהמה מהטבח, לדין הקונה פירות בשוק, שהרי לעצם מצות הפרשה, ודאי שחייב, שהרי בימינו זה ספק טבל ולא דמאי וכמו שכתב הה"כ, אך לענין הנתינה בפועל הרי קיי"ל שהמע"ה, ויאמר ללוי הבא ראה שפירות אלו אינן מעושרין וטול מעשרותיך. ובשלמא במעשר עני יש לצדד להחמיר כיון שספק ממון עניים לחומרא, מלבד בדמאי שרוב ע"ה מעשרין, וכמו שהאר"י בזה הרש"ז רוח בספרו ביכורי שדה בפ"ד סעי' ד וע"י בהערה 8 שם. אך במעש"ר לית מאן דפליג, שלא חייב לתת ללוי רק בטבל ודאי דבלא"ה אומר לו הממע"ה. העורך.

מ"ש המג"א בסי' ר"א סק"ד למה אין העולם נזהרים להקדים הכהן לכל דבר שבקדושה, מאחר שקדימה זו היא מן התורה דהיינו לפי שאין אנו בקיאים ביחוס הכהונה ע"ש. גם הרב מוהרא"ן ארול"א בספרא דמר בריה מים החיים בקונטרס מי הברכה סי' ח' הביא דברי הרב מג"א שם והתפלא על זה דאם כן איך מחזיקים אותם בחזקת כהנים לתרומה בזמן הזה כגון תרומה טמאה בשמן שריפה דאיתא בזמן הזה, וכן בבכור אדם ובבהמה, דחייב ליתן לכהן ולא אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה כדאמרינן בכל ספק בכורות, ועל מה אנו סומכים להניחם לברך ברכת כהנים. ושוב מצא למוהרימ"ט בסי' קמ"ט שקרא תגר על התוקעים עצמם בהלכה וינאמו נאום שהכהנים שבזמנינו אין להם חזקה וחלייהו מדברי הריב"ש סי' צד, אבל חלילה להרב שבא להפקיע חזקת כהונתם כגון לתרומה בזמן הזה וכו' אף שהן מותרין להדיוט ואין בהם משום גזל וכו' דודאי אי לאו דקים לן דכהנים הם, לא היו נותנים אלא מעשרן והן שלו וכו'. וכן בכור אדם ובכור בהמה וכו' ומדסמכין נמי אחזקה לנשיאות כפיים הכי נמי בחזקתייהו קיימי וכו'.

ועיין עוד שם שכתב שהסכמת רב רבני האחרונים שכתב מרן החיד"א שהכהנים שבזמנינו ודאים הם חשובים ואין להקל בשום דבר על סמך שאין להם כתב יחוס וההוכחות שהוכיחו מקדשי הגדול ומברכת כהנים וכיוצא הן חזקות ואין עליהם תשובה, ע"ש. גם מרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"ב סי' ע"ז נשאל אם כופין בארץ ישראל לכהנים שבזמנינו שנשאו נשים בעבירה מדרבנן כשבויה וחלוצה, והשיב שכבר עמד בזה הגאון מר זקנו בחקרי לב ואחר שהאריך העלה שהכהנים שבזמנינו הם כהנים ודאי. וסיים בחיים ושלום וזה לך האות כי בשלחן ערוך אינו מביא אלא דינים הנהוגים בזמן הזה וכו'. והרי גם הוא שר המסכים לדעת הרבנים הנז"ל. ועוד הביא בשו"ת שם יעקב (אהע"ז סי' ג"ן) דנראה לו אדרבא כיון דבזמן הזה ליכא שום כתב יחוס עדיף טפי, דבימייהו שהיו כתבים המתייחסים, לכן מי שלא היה לו כתב איתרע חזקתו, אבל לא בזמן הזה דאין שום כתב יחוס. ובזה יש לפקפק לענ"ד דכיון שבזמננו נכנסו לבית הספק והוצרכו לכתב היחוס, אם כן מאז והלאה כל שאין לו כתב יחוס נשאר בספק והרי כולם בכלל הספק. ואחר זמן ראיתי שכיוונה דעתו לדעת הגאון חקרי לב וקלסיה הרב פתח דביר דנראה לו דודאי הכהנים האמיתיים הם הרוב, רק שאפשר נתערב בהם כהנים שאינם מיוחסים, ובדאי הם מיעוט אם כן בכל כהן יש לומר דמרוכב פריש, ואין שייך קבוע כיון שאין הקביעות ניכר במקומו. כדאיתא בסי' ק"י והוי רוב וחזקה שהוא כהן. ולפום ריהטא דבריו נכונים.

ועוד הביא בשם ספר שאילת יעבץ (והוב"ד בפתחי תשובה ביו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב) על מה שכתב מרן בסעיף ח' דאם רצה הכהן להחזיר הפדיון יחזיר ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד לשאר כהנים. וכתב על זה בשאלת יעבץ, דהאידנא אישתני דינא, דמה שאמרו שלא יהא רגיל בכך הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו, אבל בכהני חזקה כי האידנא, אף דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי ופרקינן בכורים על ידיהו משום דלא אפשר באחריני, מיהו להקל לא, וכמעט שי"ל דמדינא הם צריכים להחזיר, ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן, ומשום האי טעמא נראה דשפיר אית למיעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחילה, גם נראה כי לצאת ידי כל ספק האפשרי יש גם כן על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיוכל למצוא, דילמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי, ומהאי טעמא נמי בן הכהנת והלויה יש לפדות עכשיו מספק, דמאי שנא מכל ספיקא דאורייתא דמאי דאפשר לתקוני מתקנינן עכת"ד. וכתב על זה הרב פתחי תשובה שבחתם סופר סוף סי' רצ"א כתב בקיצור שדברי שאילת יעבץ בזה אין נראים לו.

והרב שדי חמד שם כתב על דברי השאלת יעבץ, ואני הדל עם שאיני כדאי להשיב על דברי הגאון יעקב דרב גובריה וחיליה לאוריתא, לא אחשוך מלכתוב מה שיש להעיר בדב"ק, במה שכתב דמה שאמרו שלא יהא רגיל להחזיר היינו בכהנים דידהו וכו', איך נחה דעתו לומר כן בדין שכתבו מרן, והלא בזמן מרן לא היו כהנים ודאים ומיוחסים, שהרי אף בזמן הריב"ש לא היו מיוחסים כדכתב בסי' צ"ד, ובכל זה כתב שלא יהא הכהן רגיל בכך, גם מה שכתב דאף דלחומרא אזלינן בתרייהו לכל מילי אבל לקולא לא, קשה שאם כן היה להם להפוסקים לומר שבזמן הזה פודים את הבכורות

בלא ברכה, דאף דאזלינן לחומרא צריך לפדותו מספק אבל לא יברך משום חשש לא תשא דמ"ש מכל מצוות שבתורה שאם מסתפק אם עשה המצוה או לא עשה אותה, עושה אותה בלא ברכה משום דברכות אינן מעכבות, ועוד הו"ל לבאר וליישב מה שקשה לדבריו איך יברכו הכהנים על נשיאות כפים בכל יום דמלבד החשש איסור לזר הנושא את כפיו הרי איכא חשש ברכה לבטלה דשמא לא כהן הוא, וברכתו לבטלה ואין זה מברך אלא וכו', דמזה מוכח דמחזקינן להו בכהנים ודאים, וחזר הדין דלא יהא הכהן רגיל להחזיר, וממילא יש לפקפק ולא ליטול מה שחידש בכל הפרטים הנז"ל. ודבריו צריכים עיון לדעתי הקצרה. וכתב: **"המורם מכל האמור הוא שדעת הרבה מרבנן בתראי מסכמת להלכה ולמעשה דהעיקר הוא דהכהנים בזמן הזה הם כהנים ודאים ובקדושתם וחזקתם הם עומדים לכל דבר מדיני כהונה"**

ועוד הביא בשם שו"ת צמח צדק אה"ע"ז סי' י"א שכתב לעניין בת כהן לעם הארץ שיש לומר כיון דהאידינא אין אוכלים בתרומה דאורייתא כדכתב הרמב"ם בריש פרק עשרים מהלכות איסורי ביאה לכן אין להחמיר כל כך בתלמיד חכם ועפ"י זה כתב להקל קצת בנישואי בת כהן, ע"ש. והרב שדי חמד שם כתב על זה ועם שיש לתמוה על גאון גדול שכמותו שלא זכר שר מכל המבוכה הגדולה שבדברי רבותינו קמאי ובתראי הנז"ל והוא פלא, מכל מקום הדבר קשה על כל הרבנים הנז"ל מה יענו למה שהכריח הרב מדברי הרמב"ם ממה שכתב דכהנים בזמן הזה אין אוכלים בתרומה דאורייתא, ולעומת זאת יש לתמוה איך מברכים הכהנים על נשיאות כפים בזמן הזה לדעת הרבה פוסקים שסוברים שדעת הרמב"ם דאיסור לא תשא בברכה הוא מדאורייתא וכו',⁹ אבל באמת אין מדברי הרמב"ם שום סתירה דפיסול אכילת תרומה של תורה אינו אלא מדרבנן משום דמעלה עשו ביוחסין, אבל בעלמא מוקמינן להו בחזקתיהו וגדולה חזקה ששורפין וסוקלין על החזקה וכו'.

וכתב עוד אחר כל אלה הדברים ראיתי למופת דורינו הרב פתח הדביר (בח"א סי' קכ"ח אות ד' דף קכ"א ע"ד בד"ה מעתה) שהביא בשם הרב מור וקציעה דכל הכהנים ספק נינהו ולא מיחייבי בנשיאות כפיים אלא מדבריהם. וכתב על דבריו לא ידעתי אמאי קרי להו כהני ספק דאדרבא כהני חזקה מיקרי וגדולה חזקה לכל מעלות הכהונה וכו'. גם הרבנים מוהרי"ט בח"א סי' קמ"ט וחוט השני סי' י"ז האריכו על מוהרשד"ם בזה והעלו דמדין תורה כהנים גמורים הם, דאוקי אחזקתייהו, ופיסול אכילת תרומה של תורה אינו אלא מדרבנן דמעלה עשו ביוחסין ע"ש. עוד תשוב ותראה למוהרי"ט (בסי' פ"ה) בעניין הפרשת תרומה ומעשר שכתב, מרגלא בפי ההמון לומר לכהן וללוי הבא ראה שאתה כהן ולוי וטול. וזה טעות שהכהן והלוי בחזקתם הם עומדים. ואם לחלה דאורייתא שהיא בעוון מיתה סמכינן אחזקתיה וכו', כל שכן לעניין מעשרות שראוי ליתן שאנו חייבים משום גזל השבט. וכו' והכהן והלוי בחזקתו עומד, ותימה על עצמם איך הם נותנים המתנות הזרוע וכו' לכהן, ואין מצריכין אותו להביא ראה על יחושו אלא הא מילתא בורכא היא, עכ"ל. הרי דכל הרבנים הנ"ל קיימי בחד שיטה דהכהנים שבזמנינו הם בחזקתם כבזמן הבית לתת להם כל המתנות כהונה, ולדברי הרב מוהרי"ט אם לא יתנו להם בטענת הבא ראה יש בזה גזל השבט. ושוב הביא שהרב חקרי לב הרבה להשיב על הרב שבות יעקב וכתב שם, סברא אלימתא דלא לאורועי חזקת הכהנים דזמן הזה מצד שאין להם כתב יחוס דלא חשיב ריעותא. והאריך והעלה דכהני זמנינו כהני ודאי הם. וסיים הרב פתח הדביר הרי הדת נתונה מפום רבנן קדישי דחזקת כהנים בזמן הזה חזקה גמורה לכל דיני כהונה דנהיגי האידינא. וודאי אין בידינו להקל בשום דין. עכת"ד הרב שד"ח.

⁹ עיין באה"ט אבה"ע"ז סי' ג' סק" בשם ספר ישועות יעקב סק"א שכתב לחלק בין זמן המקדש שהיו מברכין בשם המפורש איכא איסור עשה משא"כ בזה"ז ושוב מצא חילוק זה בתשובת מהרי"ט ח"א סי' קמט ולכן מסיק דהעיקר כדברי הרמ"א ז"ל שנאמן לנ"כ ומנהגן של ישראל תורה הוא, ע"ש.

והנה בחזו"א זצ"ל לא זכר מכל המבוכה הגדולה שבדברי רבותינו קמאי ובתראי, ומכל הרבנים שהביא הרב שדי חמד שדעתם מסכמת להלכה ולמעשה, דהעיקר הוא דהכהנים בזמנינו בחזקתם הם עומדים, ולא איתרע חזקתייהו לכל דבר מדיני כהונה, ומה יענה אחריהן? וההוכחות שהוכיחו הן חזקות ואין עליהם תשובה.

ועיין עוד בשו"ת "באר שבע" (סי' ז' ח) על הא דאיתא בפרק כל כתבי (דף ק"ח ע"ב) דאמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דעת חברי, יודע אני בעצמי, שאיני כהן ואם היו אומרים לי חברי עלה לדוכן הייתי עולה. וכתבו התוספות לא ידע ר"י מה איסור יש בזה העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל ע"כ והקשה הגאון באר שבע שם ואני שמעתי ולא אבין היאך לא ידע מה איסור יש בזר העולה לדוכן הלא גמרא ערוכה בפרק האשה שנתארמלה מפרש בהדיא דאיסור עשה הוא? ועוד קשה היאך לא היה חושש רבי יוסי מלעלות לדוכן משום ברכה לבטלה? לכן נראה לי לפרש דה"ק רבי יוסי יודע אני בעצמי שאין אני כהן ואסור לי לעלות לדוכן ואעפ"כ אם היו אומרים חברי עלה לדוכן כלומר עלה לדוכן משום שאנו אומרים שאתה כהן הייתי עולה על פיהם, ע"ש. ובודאי לפי פרושו עדיפא כהני דידן דקיימי בחזקתייהו וסמכינן אחזקתייהו לכל מילי וגדולה חזקה כמ"ש הגאון גופיה בשו"ת באר שבע סימן ע"ד משום דחזקה חשובה כמו עדים, ע"ש. ועיין עוד שם סי' ע"ה שאין אדם משים עצמו רשע ואין לך רשע גדול מזה שבכל פעם שהיה נושא את כפיו היה עובר בעשה כדאמרינן בפ"ב דכתובות.

ומכל הלין מוכח דלא כמ"ש"כ מרן החזו"א זיע"א שמא יתרבו העולים ע"פ עצמם. ולהיפך ישנו חשש שאם לא יתנו להם תרו"מ מבטלים כל פעם מצות נתינה, ונכשלים באיסור גזל. וגם מה שחשש שאם יתנו להם יחזיקו עצמן לוודאי, כל זה היה נכון בזמן שהיו רוב הכהנים מיוחסים היה מקום לחשוש למיעוט שאינם מיוחסים, אבל בזה"ז שאין לנו כהנים מיוחסים לית לן ביה.

והנה אחר כל מה שהביא הרב שדי חמד מדברי רבותינו הספרדים, שרובם ככולם פסקו דכהנים בזמן הזה דינם שווה לכל דבר, ומהם החיד"א ז"ל ובראשם מרן השו"ע, "זה לך האות כי בשלחן ערוך אינו מביא אלא דינים הנהוגים בזמן הזה". הוא הדין נמי לעניין מעשר ראשון שצריך לתת ללוי גם בזמן הזה, דתרו"מ דרבנן. כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ב' וז"ל: בזמן הזה אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה אלא מדבריהם מפני שנאמר כי תבואו, משמע ביאת כולכם ולא ביאת מקצתן כמו שהיה בימי עזרא. ובסעי' י"ט שם כתב הרמ"א בהגה', לעניין תרומה גדולה בזה"ז שיכול לתת לכל כהן שירצה, אפילו לכהן שאינו מיוחס רק שמוחזק לכהן, והוא שורפה. ובביאור הגר"א שם ס"ק מ"א כתב דלדעת הרמב"ם בפ"ו מהל' תרומות ה"ב וש"ע שם סעי' ב' אפילו אם היתה נאכלת אין צריך מיוחס ודוקא תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס אבל כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהם לבד. והוא גמ' דכתובות כ"ה א', עכ"ל. וזהו שמרן בשו"ע (שם סעי' י"ט) כתב, "ואח"כ מפריש מן השאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי". ופשוט שאין צריך להיות מיוחס שהרי מרן אינו מביא אלא דינים הנהוגים בזמן הזה ואין לנו כהנים ולוים מיוחסים בזמן הזה.

והנה הט"ז שם סק"י כתב, ואע"ג דעזרא קנס את הלויים בזה היינו לבני דורו דוקא. כן כתב ב"י לדעת הרמב"ם עכ"ל. ועיין בזה למרן בכ"מ שדייק כן מתיבת "בזמנו" שכתב הרמב"ם (בפ"א ה"ד מהל' מעשר) שעזרא קנס את הלויים "בזמנו" שלא יתנו להם מעשר ראשון משמע שלא קנס אלא דוקא את הלויים בדורו בלבד ע"ש, אבל לענ"ד תיבת "בזמנו" שכתב הרמב"ם קאי על אותו זמן "שם" קנס עזרא את הלויים ולא שבדורו בלבד, כמו שפירש הרמב"ם בעצמו בפ"י המשניות מע"ש פ"ה מט"ו. וכך גם פירושו כאן, והוי כאילו כתב, עזרא בזמנו קנס את הלויים וכו'. וכעת ראיתי בספר "כפתור ופרח" ח"ב (בהוצאות בית המדרש להלכה בהתישבות מהדורה חדשה - פכ"ה עמ' שט"ז) שכן הבין בדעת הרמב"ם ז"ל: כתב רא"ם פרשת קרח וכי יהיבין מעשר ללויים מקמי עזרא, אבל מימות עזרא ואילך לא יהיבין להו משום דקנסיהו עזרא ע"ש. ובציונים שם 12 ומה שכתב הרמב"ם בזמנו

אין הכוונה ללויים שבזמנו בלבד, ע"ש. ועיין בשו"ע העתיד (הל' מעשרות סי' ר"ב סעי' ט-י) שגם הוא הבין ברמב"ם דהקנס היה רק לזמנו, ולא לעולם ומכמה מקומות בש"ס משמע דהקנס היה לתמיד, ע"ש. ועיין בצבי לצדיק שהקשה מהא דתנן (פ"ה דמ"ש מט"ו) דיוחנן כה"ג העביר הודיות המעשר מפני שלא נתנו ללוי, והוא היה לאחר דורו של עזרא, והרמב"ם גופיה כך ביאר בפיה"מ שם, וא"כ יש סתירה ברמב"ם לדעת ב"י ע"ש. אבל לענ"ד לפי מה שפירשנו תיבת "בזמנו" לא קשיא ולא מידי. וכן נראה שהבין הרדב"ז שם שהקנס שהטיל עזרא בזמנו על הלויים היה אף על הדורות הבאים, וע"כ תמה היכי מצי למקנסיהו וז"ל: נהי דמצי עזרא לקנוס את הלויים שבאותו הדור לפי שלא עלו עמו אבל הדורות הבאים אחריהם היכו מצי למקנסיהו, אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה ואפשר שעל פי הדבור עשה וכו' עכ"ל. ועיין עוד בזה להרב חזו"א (דמאי סי' ב' סק"ג) וז"ל: ואפשר לפרש לדעת הר"מ דהקנס היה, דרשאין ליתן לכהן ולא ללוי, ומיהו אי יחבינן ללוי ליכא איסורא, וכדמשמע בגמ' כתובות כ"ו, א', וכמש"כ תוס' שם. וברוב הימים נהגו ליתן ללוי ולא לכהן וזה מנהגינו, אבל הדין שאם נותנים רק ללוי אפשר להתודות, ואפשר להנשאים בארץ ככל לא היו בכלל קנס עזרא, והם היו נותנים מעשרותן ללוי, ואח"כ שנתערבו ונתבלבלו חזר המנהג ע"פ הבבלים שהיו נוהגין ליתן ללוי ולא לכהן, עכ"ל. (ועיין עוד במנחת שלמה סי' ס"ב אות י' ע"ש ואינצ' תלמו' ערך ודוי מעשר וציון 193 שם, ע"ש.) (10)

10 הנה בגליין 11 כתב הרש"ז רווח שליט"א, במאמרו העוסק בד"ז, לרחות את דברי הה"כ נר"ו, והביא שכבר המהר"י קורקוס על הר"מ שם, הביא אפשרות של ביאור זה בר"מ, וכמו"כ הביא את הכפתור ופרח הנ"ל, אך המהר"י ק"ק קשה על פ' זה, וממהלך דבריו שם נראה שלא ס"ל כפי זה בר"מ. ועוד כתב במאמרו שם, שמהר"מ בפיהמש"נ (מע"ש פ"ה ט"ו) נראה להדיא שבזמנו היינו בדורו, שכתב שם "וזהם היו נותנים באותו זמן" עכת"ד. והה"כ שלח את תשובתו לדברים הנ"ל וז"ל:

הנני להשיב על דברי כת"ר בחוברת תנובות שדה (גליין 11 עמ' 10) מה שרצה להוכיח להיפך מדברי מפי' המשניות להרמב"ם שם. והנני חוזר להעתיק דבריך וכו'. הנה במחילת כת"ר, אמשיך את לשון הרמב"ם שם, במקום שכב' הפסיקם וזה המשכם... וזה היה בגזירת בית דינו של עזרא הסופר, לפי שכשעלה עזרא לא הלך עמו לוי, כמו שביאר הכתוב ואמר (עזרא ח, ט"ו) ואבינה בעם ובכנהנים ומבני לוי לא מצאתי" שם קנס הלויים שלא יתנו להם מעשר ושינתן לכהנים". עכ"ל. והיכן מפורש בר"מ שבזמנו היינו באותו הזמן בלבד, ומדבריך נראה שאתה מבין ומפרש ש"בזמנו" וב"אותו הזמן" הם אותו הזמן, אך הם שני זמנים שונים, "בזמנו" שכתב הרמב"ם בהל' מעשר (פ"א ה"ד) היה בתקופתו של עזרא או על הלויים שבדורו כמ"ש מרן בכ"מ שם. וב"אותו הזמן" שבפי' המשניות שם היה אחר דורו של עזרא, והרי הדברים מפורשים בדברי הרמב"ם "לפי שלא היו יכולין לומר באותו הזמן... והם היו נותנים אותו באותו הזמן... וזה היה לאחר דורו של עזרא. מוכח שהקנס היה או הגזירה היתה גם לאחר דורו של עזרא ולא על הלויים שבדורו בלבד. ועיין שוב מה שהקשה בצבי לצדיק (שו"ע יו"ד סימן של"א סעי' י"ט סק"י) מהא דתנן במס' מע"ש שם דיוחנן כה"ג העביר הודיות המעשר מפני שלא נתנו ללוי, והוא היה לאחר דורו של עזרא, וא"כ יש סתירה ברמב"ם לפי מה שפי' מרן בכ"מ בדעת הרמב"ם שהקנס היה רק על הלויים שבדורו ע"ש. ושוב עי' באנצ' תלמודית ערך ודוי מעשר ציון 193 שהרמב"ם (מעש"ר פ"ט ה"א) כתב שיוחנן כה"ג היה אחר שמעון הצדיק, ובהקדמתו לפיהמ"ש כתב שהיה בנו של מתתיהו חשמונאי, ע"ש. ובהכרח לומר שתיבת בזמנו שכתב הרמב"ם קאי על אותו זמן שם קנס עזרא את הלויים שלא יתנו להם מעשר ושינתן לכהנים כמו שמפורש בפי' המשניות שם. ואי אפשר לפרש שהקנס היה רק על הלויים שבדורו. כנ"ל. ואמנם אכתי צריך עיון מ"ש מרן בשו"ע (יו"ד סימן של"א סעי' י"ט) שמעשר ראשון נותנו ללוי שאם דעתו היתה לפסוק כמו שהבין ופי' בדעת הרמב"ם שם שהקנס היה רק על הלויים שבדורו, ולכן פסק בשו"ע שם שבוזה"ז דליכא גזירת עזרא נותנו ללוי. אך נראה דלא היה לפניו פי' המשניות שם אותה עת כשכתב את פי' בכ"מ, דלא היה מניח סתירה ברמב"ם שם לפי פירושו עם פרוש המשניות להרמב"ם שם. ומ"מ אחר שמרן פסק בשו"ע שם שמעשר ראשון נותנו ללוי יש לקיים הלכה למעשה ולתת מעשר ראשון ללוי גם בזה"ז.

ושוב נתקבל מכתב נוסף מהה"כ ותמצית דבריו הם: שנראה אמנם דיוחנן כה"ג שביטל וידוי מעשר וגזר על הדמאי

מ"מ ברור שדעת מרן השו"ע די ש לתת מעשר ראשון ללוי גם בזמן הזה. ואפילו אם קונים פירות במקום שישנה השגחה מהרבנות אם לא ידוע בוודאות שמפרישים בפועל מעשר ונותנים אותו ללוי כדין, חייבים הם להפריש ולתת מע"ר ללוי, ולא אמרינן המע"ה בזה"ז, דאין לנו דין דמאי בזה"ז.¹¹) ונראה הדבר דהחזו"א זצ"ל לא ראה לכל אותם פוסקים שהביא "בשדי חמד" שם וגם בין גדולי רבני האשכנזים עד זמנינו תפסו כדעת השו"ע. וגם החזו"א עצמו בכמה מקומות מראה פנים לכאן ולכאן, ובחזו"א שביעית לא נראה דכתב דרך פסק ולא הכריע בזה. ושאלתי את הרב שאול ריכנברג מביהמ"ד להלכה בהתישבות על סמך מה הם מפרסמים כן בשם החזו"א, והשיב לי במכתבו שזה עפ"י הדברים שהתפרסמו בקצור הל' תרו"מ בקצור שו"ע "אשכול" שהיה כנראה לעיני החזו"א.

והנה הארכתי למעניתי ולא מן הנמנע אם ימצא המעיין בדברי כמה חורים וסדקים, ולא ימצא סדר במשנה, כי הדברים נכתבו לאורך זמן. ואני יודע בעצמי כי בעניין תרו"מ מי שאינו בקיא בדיני תרו"מ מוטב שלא יהא לו עסק עמהם מכל מקום אמרתי להעיר ולעורר ככל אשר כתבתי ואספתי בזה מפני סופרים והספרים שהשיגה ידי יד כהה. וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו ובא לציון גואל בב"א.

אינו יוחנן כה"ג בן מתתיהו הידוע, אלא הוא יוחנן כה"ג ששימש בכהונה גדולה אחר שמעון הצדיק כמו שפי' הפני משה שם, וכך גם צריך להבין מ"ש הרמב"ם שם "שהיה אחר שמעון הצדיק", דאל"ה מאי קמ"ל הר"מ. והרמב"ם כייל להו בתיבת "בזמנו" שכתב שם פ"א ה"ד "ועזרא קנס את הלויים בזמנו" ולכן דקדק לכתב בזמנו דייקא, ולפי זה גם יושבה קושית הצבי לצדיק שם מה שהקשה על הרמב"ם לפי מה שפירש הכ"מ בדעת הרמב"ם שם כנ"ל. עכ"ד תשו' הה"כ.

11) אההמ"ר דבריו כאן הם תימה, ואינם נכונים כלל להלכה. וכמ"ש לעיל הערה 7. שסוכ"ס ענין הנתינה ללוי הוא דין ממוני, ובממון קי"ל להלכה שהממע"ה. ואין לזה כל שייכות אם יש היום דין דמאי או לא, שהרי גם אם רוב ע"ה אינן מעשרין, הרי קי"ל שאין הולכין בממון אחר הרוב. ומ"ע שאני שי"ל שספק מ"ע לחומרא. ועי' לעיל הע' 7 ובמקורות שם. **העורך.**

הרב יחזקאל מוצפי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

בדין שטחי עמון ומואב, מצרים וסוריא - לענין תרו"מ בזה"ז

א. מצות התלויות בארץ, כלשונם כן הם, דאין חיובם אלא בארץ ישראל כי כן נצטוונו. ותרומות ומעשרות בכלל חיובי המצוות התלויות בארץ, וכבר הגדיר הש"ך (יו"ד סי' של"א סק"א) שכל מצוה שהיא חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ ע"כ.

והארץ שנוהגים בה חיובים אלו היא א"י אשר כבשו אבותינו, ונחלקה הארץ לפי חלוקות, האחד כיבוש עולי מצרים שהוא כיבוש יהושע שכבש את א"י לגבולותיה. וכיון שגלו ישראל בזמן בית ראשון בטלה קדושת הארץ לענין הפרשת תרו"מ, וזהו שאמרו בגמ' ערכין (דף לב:): קדושה ראשונה קדושה לשעתה בלבד כיעו"ש. והשני הוא, כיבוש עולי בבל, שעלה עזרא וכבשו את רוב א"י (ויש מקומות שהניחום אע"פ שהיו בכלל כיבוש עולי מצרים). וכיון שכבשו קידשו אותה גם לעתיד לבוא.

והנפק"מ ביניהם, שמקומות שהיו בכיבוש עולי מצרים חיובם הוא מדרבנן. ומקומות שבכיבוש עולי בבל חיובם מד"ת. וכ"כ הרמב"ם (בפ"א מהל' תרומות ה"ו) וז"ל: נמצא כל העולם כולו לענין מצות התלויות בארץ נחלק לשלש מחלוקות, א"י, וסוריא, וחור"ל. וא"י נחלקת לשנים, כל שהחזיקו עו"ב אחד, וכל שהחזיקו עו"מ שני וכו' ע"כ. הרי דא"י שונה מחור"ל, ושונה מסוריא.

כתב הרמב"ם (בפ"א מהל' תרומות ה"א) התרומות והמעשרות אינם נוהגות מהתורה אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ונביאים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל הולכים ושבים לשם. וחכמים הראשונים שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות א"י. עכ"ד. ומקור דבריו ממסכת ידים (פ"ד משנה ג') ע"ש. וכ"פ בטוש"ע (יו"ד ר"ס של"א) בארץ שנער תקנת נביאים שיפרישו תרו"מ. ומצרים עמון ומואב תקנת חכמים היא ע"ש. ובחור"ל והיינו כל העולם כולו לבד מארצות אלו, פטורים לגמרי מתרומות ומעשרות. וכמש"פ הרמב"ם הנ"ל. וסוריא מעלתה טפי ממקומות אלו וכדלקמן בעזה"ת.

ומ"מ ק"ק שהרי הוזכר פעמים רבות בש"ס, ענין תרומות חור"ל, וכמו ששינונו בגמ' בברכות (דף לו.) לענין צלף. וכן הגמ' ביצה (ט.) ובבכורות (דף כז.) ובנדה (דף לב.) בענין תרומת חוץ לארץ כיעו"ש. וכבר הקשו כן בתוס' בע"ז (דף נח) וע"ש מה שכתבו לישב. ורבינו הטור (ר"ס של"א) כתב וז"ל: אע"פ שמצינו בכמה מקומות בתלמוד שהיו מפרישים תרו"מ בחור"ל, פירש רבינו יצחק "דהיינו דוקא במקומות הקרובים לארץ ישראל כמו עמון ומואב ומצרים ובבל" שחיובם חכמים בתרו"מ גזירה אטו א"י. אבל באלו המקומות הרחוקים מא"י לא חייבום עכת"ד ע"ש. וע"ע בירושלמי בחלה (פ"ד ה"ד) א"ר יוחנן רבותינו שבחור"ל היו מפרישים תרו"מ עד שבאו הרובים ובטלום וכו' ע"ש.

ב. והנה בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרנ"ט) כתב לדון בענין מתנות כהונה בחו"ל, ובתוך דבריו כתב וז"ל: אבל לא נהגו כן "כאשר לא נהגו העולם להפריש תרומות ומעשרות אפילו במקומות הסמוכים לארץ ישראל" ולא חזינו דמחו בהו. ואין לך מנהג גדול מזה, עכת"ד. הרי דגברא רבה קמסהיד דהמנהג שלא להפריש בארצות אלו תרו"מ.

ושו"ר שכבר קדמוהו רבותינו הגאונים והראשונים. כתב בתשובת רב צמח גאון (הובא באוצר הגאונים ביצה יב): וז"ל: ששאלתם תרומה בזה"ז נהגה אי לא (והוא בבבל היה כידוע) ...כך ראינו שבודאי לא נהגא תרומה בזה"ז וליכא מצות הפרשת תרו"מ בחו"ל, אלא רבותינו הראשונים שאנו אומרים הלכה מפייהם, היו מחמירים על עצמם בכל דבריהם. ובכמה מקומות שהיו מחמירים על עצמם לענין טומאה וטהרה. ואע"פ שהיו שרויים בכל מקום טומאה היו נוהגים טהרה וקדושה בעצמן והיו אוכלין חוליהן בטהרה. וכו', "ואף פירותיהן היו מפרישין מהן תרומה ומעשרות כישאל ששרויים על אדמתן בא"י". ואין להביא ראיה מחכמים שהיו רוצים להחמיר ע"ע, ולא היו מתערכים עם ע"ה וכו'. וכך מצינו לענין מתנות ענים, ומעשים בכל השנים ובכל הדורות הללו שאין מתנות ענים לא בבבל ולא בשאר ארצות". אלא לוי רצה להחמיר ע"ע וכו' עש"ב. הרי שדעתו שתרו"מ בבבל אינו אלא משום מנהג חומרא וחסידות, וסרך של ענין תרומה וקדושה נגעו בה. וכ"כ המאירי (נדה לב). וזת"ד: לפי דרכך למדת שהתרומה נוהגת בחו"ל בדגן תירוש ויצהר. וזה שאין אנו נוהגים בעינים אלו כתבו הגאונים שלא נהגו כן אלא במקומות הסמוכים לא"י, והיא רמוזה במכסכת ידים. "ואף זו דוקא בדורות הראשונים" שהיו נוהגים טהרה אף במקום טומאה, ובאכלת חליהם על טהרת הקודש, או על טהרת תרומה, והיו נוהגים במתנות עניים ומתנות כהונה וכו' עש"ב.

וכ"כ בספר המכתם (ביצה דף יד): ע"ש. וע"ע בספר העיטור (הל' חמץ ומצה דף ק"ל) במש"כ בזה ע"ש. וכ"כ במהר"י קורקוס (בפ"ה מהל' ביכורים ה"ז) ע"ש. וע"ע בשו"ת התשב"ץ (ח"ג ס"ו ר) דמשמע שם דלענין תרו"מ יש לחלק בין בבל שהיא אינה סמוכה כ"כ לא"י, שכל החיוב שם הוא ענין חומרא, כדכתבו הגאונים. לבין מצרים עמון ומואב יתחייבו המעשרות מדין סביבות א"י עש"ב. אמנם דעת רובה"פ הראשונים כדפסק הרמב"ם הנ"ל, דגם בזה"ז תקנת חכמים בעינה עומדת ויש להפריש תרו"מ במקומות אלו. וכ"כ הסמ"ג (עשין קל"ג) ע"ש, והרשב"א (בחולין ו). ע"ש. וברמב"ן (חולין ו) ע"ש. ובריתב"א (ברכות לו): ע"ש. ובתוס' ר"י החסיד (ברכות לו). עש"ב. ובמהר"ם חלוואה (פסחים דף מו). ע"ש. וכ"כ בספר החינוך (סוף מצוה תקנ"ז) וז"ל: בזה"ז מי שלא הפריש תרו"מ מפירות סוריא "וכן מפירות שנער מצרים עמון ומואב" ביטל מצות עשה דרבנן ע"ש. וכ"כ בכל בו (סימן נ"ג) שהאוכל כזית טבל במקומות הללו מכין אותו מכת מרדות ע"ש. וכ"פ מרן בש"ע (הנ"ל) והוא ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל. וכ"נ שהוא דעת הראב"ד (בפ"א הכ"ב) ע"ש. וכן פשוט הוא בדברי האחרונים וכדלקמן. וע"ע בביאור הגר"א (בשו"ע אות ב) דכן הלכה, דאף בזה"ז ארצות אלו חייבים מדרבנן ע"ש. והן אמת שכן נראה שהוא מצד הדין שיש חיוב ודאי במקומות אלו. אלא מצד המנהג הוא שכתב הרדב"ז שאין להפריש. וכ"כ בספר כרם ציון (הל' פסוקות פ"א ס"י) ע"ש.

אמנם על המנהג שכתב הרדב"ז, יצאו לערער מקדמת דנא, וה"ה הגאון הר"י צייאח זצ"ל (והוב"ד בשו"ת אבקת רוכל למרן הר"י קארו סימן י"א) שיצא לחלוק על המנהג שבחו"ל סביבות א"י, לא היו נותנים מתנות כהונה, והוא ז"ל חזר לחזק וליסד, דיש לנהוג ולהפריש מתנות כהונה. ובתוך דבריו

הזכיר בפשיטות דאף בזה"ז תקנת חכמים שמפרישים תרו"מ בסביבות א"י עודנה עומדת, וכן יש לנהוג להפריש מתנות כהונה בסביבות א"י וכל שכן תרומות ומעשרות עש"ב. וכן משמע בשו"ת מהרי"ט (ח"א סימנים מ"ב-מ"ג) ע"ש. ובשו"ת מבי"ט (ח"א סי' יא - כ"א) ע"ש. ובשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' רמז' - ח"ג ריז) ע"ש. דפשיטא להו דבזה"ז נוהג תרו"מ בסביבות א"י. ומדברי המהר"י צייאח הנ"ל משמע, דכן צריך לנהוג, והיפך ממה שכתב הרדב"ז הנ"ל. ולפי"ז ה"ה בימינו אנו, יש להפריש תרו"מ מהפירות הבאים משטחי עמון, מואב ומצרים וכ"ש סוריא, מפני תקנת חכמים.

ג. ואמנם כפי הידוע הלכה למעשה מקילים במקומות אלו ולא מפרישים תרו"מ, ואפשר להסביר כך, והוא משום דקיימ"ל, דתרומה בזה"ז גם בא"י אינה אלא מדרבנן, וכמש"פ הרמב"ם (בספ"א מהל' תרומות) ע"ש. וכן הוא דעת רוב הראשונים. וכ"פ בטוש"ע (יר"ד סי' של"א). והטעם, שבעינין ביאת כולכם לארץ ישראל. ואפשר שמשום זה נהגו להקל, שבשלמא בזמן הבית ולפני כן, היה נוהג מד"ת, ולכך תיקנו חכמים ונביאים תרו"מ בסביבות א"י, בשביל שלא יבואו להקל בא"י שהוא מד"ת וחמיר טפי, משא"כ בזה"ז דבא"י תרו"מ מדרבנן, וי"ל דאין מקום לתקנה.

ושו"ר שכ"כ הגרש"ז אויירבך זצ"ל בספרו מעדני ארץ (תרומות פ"ב ה"ז א') דמהטעם שתרו"מ בזה"ז דרבנן בא"י, אפשר דבחור"ל במקומות הסמוכים פטור לגמרי. ואע"ג דבשבעים שנה של גלות בית ראשון היו מפרישים תרו"מ בבבל, כדאיתא בגמ' כתובות (דף כה), היינו משום דכתיב "הציבי לך ציונים ביהודה" כדאיתא בירושלמי (פ"ד דקידושין), וכיון דבכל נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה והיה הכל שמם, וכמ"ש בגמ' שבת (קמ"ה:) לכך היו מפרישים בבבל, משא"כ בזה"ז. ועכ"פ מוכח מהירושלמי הנ"ל, דרק משום טעם הצבת ציונים היו מפרישים תרו"מ בבבל, אבל גזירת הנביאים שגזרו על שנער לחייב המעשר בטלה כשגלו מהארץ, וכיון שכן י"ל, דה"ה נמי דבטלה בזה"ז וכו' עכת"ד ע"ש. וע"ע בספרו שו"ת מנחת שלמה (סימן ט"ז בהערה) שכתב עוד בזה, והביא שם את דברי המדרש באיכה על הפסוק "קראתי למאהבי והם רימוני" שהנביאים תיקנו להפריש תרו"מ בבבל גם לאחר החורבן, ואע"פ שבטלה כבר קדושת הארץ, ע"י שגלו, מ"מ תיקנו להם הפרשת תרו"מ. וכן הוא באבות דר"נ (סוף פ"כ) על הפסוק "שמוני נוטרה את הכרמים" שהתקינו נביאים שיהיו מפרישים תרו"מ בגולה וכו'. ולפי"ז שטעם תקנת נביאים וחכמים הוא משום הצבת ציונים לא"י, (והן אמת שהמעין בדברי אדר"נ יראה דלאו דוקא מהאי טעמא הוא ואכמ"ל), א"כ כיון שלא שייך ענין הצבת ציונים בזה"ז, י"ל דפטור ע"ש.

וראשית יש להעיר, שמשום שהיו כתרי דרבנן, אין זה מספיק להתיר שלא להפריש תרו"מ, ואף אי נימא שהוא רק מטעם הצבת ציונים. שהרי הרמב"ם וכן מרן הש"ע, שפסקו שתרו"מ בזה"ז מדרבנן, מ"מ פסקו שבסביבות א"י חייבים מתקנת נביאים וחכמים להפריש תרו"מ. ואע"פ שבא"י גופא אינו נוהג אלא מדרבנן. ועוד י"ל שמש"כ דכל הטעם הוא משום הצבת ציונים, יש מקום רב לעיין בזה, שהרי מדברי הרמב"ם וטוש"ע משמע, דאינו אלא גזירת חכמים משום קירבתם לא"י, וחייבים משום שלא יבואו להקל בא"י החמורה. ועי' במהר"י קורקוס (ספ"א מהל' תרומות) ע"ש. ואף שהוא טעם לשבח ענין הצבת ציונים אפשר שעדיין לא בטלה התקנה במקומות הסמוכים לארץ, דהא חלה בזה"ז שנשרפת באר"י, מ"מ בחור"ל תקנו ב' חלות, כדי שלא תשכח תורת חלה מישראל, ואף שבזה"ז אין חיובה אפי' בארץ אלא מדרבנן, ובחור"ל גם בזמן הבית חיובה רק מדרבנן, מ"מ אף שירדה בקדושתה, נשאר בחור"ל אותו הדין דיפרישו ב' חלות ודו"ק. וכ"כ לחלק בין תרו"מ

לחלה בספר כפתור ופרח (ר"פ ט"ו) עש"ב. וע"ע בערוך השולחן (י"ד סי' שכ"ב סי"ג) במש"כ להשוות דיני חלה לתרומה ע"ש.

ועוד י"ל דאף אי נימא דהוי כתרי דרבנן, מ"מ הלכה לא זזה ממקומה שהרי שטח כיבוש עולי מצרים שאף בזמן הבית היה מדרבנן, מ"מ בזה"ז נמי נוהג מדרבנן. ¹ ואף שבנ"ד לכאורה י"ל דכל ענין הפרשת תרו"מ, סביבות א"י הוא משום תקנה, וכיון שהסתלק העיקר אין מקום לתקנה. זה אינו משום דחזינן שהראשונים השאירו תקנת חכמים במקומה, וכמו שחכמים השאירו תקנת נביאים. ודמי לענין כתמים שהם מדרבנן ותיקנום חכמים דוקא לענין טהרות, ולענין אשה לבעלה, תיקנו אגב טהרות. מ"מ אע"פ שבזה"ז בטלו טהרות תקנה במקומה עומדת ודו"ק.

ועוד יש להוסיף מש"כ המל"מ (בפ"ז מהל' תרומות הי"ז) דאפי' שתרו"מ בזה"ז מדרבנן מ"מ חמורים הם יותר משאר דיני דרבנן. וכ"כ בספר שערי צדק (פ"א ה"ג) דאפי' אם נאמר דתרו"מ בזה"ז דרבנן מ"מ דינם כשל תורה לכל ענין הספיקות, דאזלינן לחומרא, לבר מדיני התערובות, ע"ש. ואע"ג דלא קי"ל הכי להלכה, מ"מ צד חומרא יש כאן. וע"ע בזה בשד"ח (מערכת ת' אות כ"ג) ומשם בארה. ואיך שיהיה מבואר להדיא בדברי הראשונים, וכך פסק מרן הש"ע, וכ"ה בביאור הגר"א דאפי' שבזה"ז תרו"מ דרבנן, מ"מ תקנת חכמים ונביאים להפריש תרו"מ בסביבות א"י עומדת.

ד. ואולי אפשר למצוא טעם אחר, למנהג שנהגו היתר בפירות הגדלים סביבות א"י, והוא משום דקימ"ל דבא"י אין קנין לנכרי להפקיע מתרו"מ, אבל בסוריא יש קנין לנכרי להפקיע מן המעשרות. וכמבואר ברמב"ם (פ"א ה"י) ובטוש"ע (של"א ס"ג) ע"ש. ואם בסוריא יש קנין לעכו"ם להפקיע משום דהוי מדרבנן, כ"ש בעמון, מואב, מצרים ושנער, דקיל טפי ויש קנין לעכו"ם להפקיע מן המעשרות. והיינו שדה שהיתה במקומות אלו בבעלות ישראל, וקנאה עכו"ם, אע"פ שחזר ישראל וקנאה, הפקיעה ממעשר. ולכך הקילו בזה, משום די"ל, שהקרקע אינה בבעלות ישראל, ומשום דהמלך פורע מהם מיסים, ואין השדות נקראים על שם ישראל. אולם כ"ז דוקא במקומות מושבות היהודים במצרים וסוריא וכו', וכשמשלמים מס וכו', אבל כאן בא"י אשר יש בה הרבה שטחים שהם עמון ומואב, וכן סוריא, והם בבעלות גמורה של ישראל לא, שהרי פסק הרמב"ם (שם פ"א ה"ט) דיחיד שקנה קרקע בסוריא אפי' דהוי ככיבוש יחיד חייב בתרו"מ, ומקורו מהגמ' בגיטין (דף ח.) דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרוורי ירושלים ע"ש.

והנה בד"ז עברו בה רבנן קשישאי, וראש המדברים בה ה"ה הרה"ג ר' שלמה רפאל לאניידו זצ"ל רב דק"ק סוריא (לפני למעלה מארבע מאות שנה), שדן בספרו הבהיר שו"ת בית דינו של שלמה (סוף סימן ג') בשאלה שנשאל מאת המהר"ם גלאנטי זצ"ל, וז"ל: עוד דריש לן מר הא לן והא להו, על דבר הגפנים ושאר האילנות הנטועים בחצרות היהודים, ואתמוהי קא מתמה, איך הם אוכלים פירותיהם דרך קבע בלא הוצאת תרו"מ, מאחר שבסוריא חייבים בתרו"מ? ויש מי שר"ל שהקרקע הוא למלך והעריץ שפורעים הוא כמו שכירות, ומשום הכי פטורים מתרו"מ, ולא נתחוו זה בעיני. לזה אני אומר דשפיר קא מותיב והדין עמו שבאמת חייבים בתרומות ומעשרות. ולית דין צריך בושש. וכבר ידענו זאת בביתו של מרן א"א, היה עושה את הגפן הפקר בזמן שמוציאה פירות, והיה מגיד שהרב

1 ע"י במאמרו של הרש"ז רווח שליט"א יו"ר המכון, בתנובות שדה גליון מס' 12 מש"כ על החיוב בזה"ז במקומות שנכבשו ע"י עולי מצרים. ע"ש. **העורך.**

שמואל פינטו זצ"ל היה כן עושה והיו מפקירים בפני ג', וגם כשהלך הרב לעזו ונתאכסן בבית הצראף, שיש לו שדות, ולא רצה לאכול מפיתו לפני שלא הוציא תרו"מ. וגם אנוכי אשתקד הלכתי לשם בחלתי לשנות את האויר, ולא אכלתי מפיתו ושוב הוצאתי תרו"מ, וסדרתי להם בכתב סדר תרו"מ. ובעירנו אין נזהרים בזה, כי אם החכמים. ובהיות כי מימי קדם בזמן הרבנים הראשונים לא הקפידו עליהם. גם עתה אין אנו מקפידים שאין נביא רשאי לחדש דבר. מעתה באמרם מה שהיה שהימים הראשונים טובים מאלה. ואי ישר חילה דמור יתקן להם סדר תרו"מ, ויבוא שכמ"ה עכ"ד. ע"ש.

וע"ע בשו"ת נבחר מכסף (לר' יאשיהו פינטו זצ"ל סימן כ"ג) דתרו"מ נוהגים מדרבנן אף בזה"ז בסוריא, ואין להקל. (ורק צדד להקל בקדושת פירות שביעית בתרי דרבנן כיעו"ש), והביא שם את דברי שו"ת ב"ד של שלמה דגם בסוריא חייבים בהפרשת תרו"מ, ושכ"כ בספר קהלת משה (דף מ"ג ע"א) עש"ב. הרי דגם פתח היתר זה נסגר ע"י רבותינו מראשוני האחרונים, וכן נראה שפסק בשו"ת מהר"ם גלאנטי (סימן נ"ז) דאף בזה"ז יש חיוב הפרשת תרו"מ בסביבות א"י, ואפי' שמשלמים מס וארנונה למלך כיעו"ש, הרי דשני הטעמים הנ"ל שאפשר להקל, חלפו הלכו ואינם ענין לנו.

ה. העולה מן האמור:

מכל הנ"ל נראה להלכה דכל היבולים המגיעים משטח שהוא בכלל עמון ומואב, או מצרים וסוריא. חייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן. וכ"כ בספר חכמת אדם (כפ"א סעיף י') ע"ש. וכ"כ בספר ארץ חפץ (עמ' ג:) עש"ב. ובספר התרומה והמעשר (להגרח"ז גרוסברד זצ"ל - פ"א ס"א) דיש לנהוג כשיטת הגר"א שפסק לחייב מקומות אלו בתרו"מ ובפרט סוריא, והסתמך ע"ד שו"ת ב"ד ש"ש הנ"ל ע"ש. וכ"כ בספר עשר תעשר (שער הלכה ה"א) לקיים דברי החינוך וספר הכל בו, דכל מי שאינו מפריש תרו"מ במקומות אלו ביטל מ"ע דרבנן וכו' ע"ש.

ואמנם כ"ז אינו אלא במינים החייבים מדאוריתא דגן תירוש ויצהר, (ולדעת רבינו הרמב"ם כל כיוצא באלו נמי והיינו בשאר אילנות ומיני קטניות) משא"כ בירקות, שהם פטורים מתרו"מ במקומות אלו, משום דעישורם מדרבנן בא"י ולא גזרו בהו תרו"מ בחו"ל. וע"ע בספר מנחת ירושלים (מבוא לפי"א הלכה י' י"ב) שהביא את דברי שו"ת הרדב"ז הנ"ל וכתב שנהגו (בכד"ץ ירושלים) כדעת הגר"א דיש להפריש תרו"מ בעמון ומואב מצרים וסוריא, ורק במינים החייבים ע"ש.

הרי דרוב הפוסקים הראשונים ועד האחרונים ס"ל, דמקומות אלו חייבים בתרו"מ מדרבנן בדברים החייבים וכנ"ל, וכן יש לנהוג וליסד ולחזק המנהג. וכדעת הרמב"ם, מרן השו"ע והגר"א. ואפי' הרדב"ז לא קאמר אלא כיצד הוא המנהג. ולכך נראה דמהדין יש להפריש, ומ"מ אין למחות בחזקה ביד המקילין וכמ"ש הגרש"ר לנייאדו זצ"ל רבה של סוריא, שלא הקפידו על המקילין.

אגרונום יהורם דנינו הי"ו
המכון למצוות התלויות בארץ

תוצאות ביניים תצפית בפלפל הסודני (Capsicum cninese.)

בתנובות שדה מס' 5 נדון בהרחבה נושא הפלפלין ונפסק להלכה כפי המנהג שמותר לאכול פלפל ללא חשש ערלה.

והובאו שם כמה טעמים הלכתיים לכך. לאחד הטעמים, מאחר שמקבלים את הפרי בתוך השנה הראשונה מהזריעה ע"י גרעין, הרי שהגדרתו ההלכתית תואמת לירק. וכך המצב גם לגבי הפלפל הסודני, שנותן את פריו כבר בשנה הראשונה.

ואמנם הובאו שם דעות שמצריכות בנוסף להנ"ל גם ירידה בכמות ובאיכות הפירות, כדי להחשיב את הצמח לירק, וכפי שכבר הוזכר שם בכל סוגי הפלפלין שערכנו עליהם תצפית ממושכת הירידה באיכות ובכמות נראית לעין כל.

היתה בעיה עם הפלפל הסודני שהראה יכול יפה גם לאחר שנים רבות ללא ירידה באיכות. אך, תוצאה זו התקבלה רק לאחר גיזום הירק בעונת החורף.

בתצפית שנערכה על פלפל זה בשטח שליד המכון נבדקו הדברים ומתברר, שגם בפלפל הסודני ישנה ירידה משמעותית בכמות כבר בשנה השניה. אך זאת בתנאי שהירק אינו עובר גיזום. לאחר גיזום אכן, היכול טוב יותר מללא גיזום.

התפרצות ענפים חדשים ללא גיזום מתרחשת כאשר קודקוד הצמח מגיע לגובה וגיל המבוגר. כל עוד, הצמח צעיר בקודקוד הצמיחה, ישנם הורמונים שמדכאים את התפרצות הענפים הצדדיים. ע"י גיזום נעשה סילוק ההורמונים בצורה מלאכותית ע"י חיתוך קודקוד הצמיחה. ובכך מתאפשרת התפרצות ענפים צדדיים בשנה לאחר מכן.

אך, בכל מקרה רואים בבירור שבאופן טבעי בלי להתערב בחיי הצמח ישנה ירידה משמעותית מאוד ביכול בענפים החדשים שפורצים כבר בשנה השניה. בעזה"י בתום שלב בדיקה נוספת ופרטנית על כל שטח הגידול, נביא את התוצאות והיקפם, במפורט.

תגובות

תגובה בדין נתינת מעשר עני ע"י קטן
מהגאון רבי שלמה שלוש שליט"א אב"ד חיפה

עש"ק לסדר "בזאת יבא

לכבוד

אהרון

הרה"ג ר' שניאור רווח שליט"א

הרב המקומי בית עוזיאל

ויו"ר המכון

שלום וישע רב!

קבלתי בברכה את החוברת "תנובות שדה" וקראתי בעיון את מאמרו החשוב בענין הקנאת המעשר לעני ע"י קטן. וכן עקבתי אחר המו"מ בהלכה עם הרב הגאון ר' י. אריאל מרמת גן, וכן מאמרו של כבוד ידידי וחביבי הרה"ג ר' שלמה עמר שליט"א שחזק ואימץ את ידכם שאפשר לזכות על המעשר. דהגמ' העמידה במעשר שני בעציץ שאינו נקוב, ומזה הוכחתם דהגמ' לא חזרה בה ממה שהעמידה במעשר בזה"ז. ורק הוקשה לה מאמה עבריה והעמידה במעשר שני בעציץ שאינו נקוב וכו'.

ראשית לא רואה בזה שום ראייה דלכך העובדא דהגמ' העמידה בעציץ שאינו נקוב משמע דוקא בכיה"ג דאין לן עיקר מהתורה, וכך פסק הרמב"ם בפ"ב ממעשר שני הלכה ו' נתן לשפחתו העבריה אם מעשר שני זה מדבריהם כגון שהיה מעציץ שאינו נקוב דבריו קימים וכו'. הרי דהרמב"ם העמיד רק בעציץ שאינו נקוב שאין לו עיקר מהתורה ומדברי הריטב"א והרש"ש בסוגיא משמע בדבר שיש לו עיקר מהתורה לא מהני זכיה. וכן בעירובין פסק מרן דין הגמ' ומשמע רק עירובין.

ועיקר היסוד דהנה כת"ר ציין מחלוקת פר"ח וקצות בס' רמ"ג לענין מתנות כהונה ולפי דברי שניהם מהני או משום דעת אחרת או ממון השבט ומהני. מ"מ הנתיבות שם חולק וכ"כ בשו"ת עונג יו"ט סו"ס צ"ט, דמחלק בין תרומה למעות פדיון הבן. מ"מ בקטן בדעת אחרת מקנה, אם זוכה מדאו' או דרבנן נחלקו התוס' ורש"י. וע' רא"ש קידושין פרק מ"א סי' כ"ה בסוגיא דאומר אדם לבתו צאי וקבלי, דהראב"ד מדין זכיה נחתה עליו. והעלה הרא"ש מדין שליחות בדבר שנוגע לו. והדברים ידועים.

והטעם דדעת אחרת מקנה, כי קטן אין לו יד לזכות ובזכיה וקנין בעינן רק דעת מקנה, כמו שהוכיח הנ"י בב"ב פרק חזקת מ"א. בסוגיא דרב ענן שקל בידקא (נ"י דף כב' ברי"ף) "ושמענין מהכא דאילו הוה ידע המזכה אע"ג דלא ידע רב ענן שהוא הזוכה קנה" הרי בדעת אחרת המקנה פועל בכל הקנין, ולכן היות וקטן אין לו יד מהכי תתי לזכות לאחרים אפי' בדבר דרבנן שיש לו עיקר.

וכן מה שהביא משו"ע רמ"ג וש"ך ס"ק ז' אדרבא משם משמע הפוך דרק בעירוב יכול לזכות. ובפרט דקימ"ל כדעת הרמב"ם בפ"י י"ב מתרומה דטובת הנאה אינה ממון. וכן פסק מרן בשו"ע חו"מ ס' פ"ז. ואפילו שבמעשר עני יש ב' דינים המתחלק בגורן ובבית, ובבית יש לו טובת הנאה, מ"מ דעת הרמב"ם שדינו כתרומה שאינו ממון. ויש לעיין בדברי הרדב"ז דלא כתב כך. ועי' "אמרי בינה" תרומות סימן ד' ד"ה וראיתי, דהעלה כמו שכתבנו. וחוזרים לכלל של טובת הנאה אינה ממון ואין מה להקנות, ואפי' לפי מה שכת"ר חידש לפי הרב רש"ש. מ"מ יש לחלק בין לעצמו לבין לאחרים. ודו"ק. לכן קשה לי איך ומנין כת"ר הגיע לעובדא דאפשר לזכות מעשר עני ע"י קטן שמבין.

וכן ראיתי במנ"ח מצוה תע"ד דכתב בפשטות דלא מזכין, ואפי' למ"ד דנותן לקטן מתנות כהונה או פדיון הבן יצא, היינו משום דקטן קונה בדעת אחרת מקנה אע"ג דאין לו יד ומופקע מכל הקנינים שאינם לצורך כדי חייו. אבל לזכות לאחרים לא.

החותם בברכת התורה ולומדיה
ע"ה ש. שלוש

תשובת מו"ר הגאון רבי שלמה מ. עמאר שליט"א לתגובה הנ"ל

לידידי וחביבי
דיתוב בתוונא דלבי, רב חביב"א ורב אהב"ה.
הרב הגאון המפורסם לשם טוב ותהלה, מיחידי סגולה
כש"ת כמוהר"ר שלמה שלוש שליט"א
ראב"ד מקודש בעי"ת חיפה ת"ו.
החיים השלום וברכות לעד יחולו לראשו והסובבים הודו
הע"י ואחדשו"ט כמשפט.

הנה הראני ידידי כמהרש"ז רווח שליט"א את אגרתו המלאה דברי תורה כיד ה' הטובה עליו, ושמתתי שמעכ"ת מעיין בחוברות "תנובות שדה". ועיינתי בהערותי החשובה במה שהעלתי שם דבשעת הדחק אפשר לזכות המעשר עני לעניים, או לגזבר של עניים ע"י קטן. והוכחתי כן מסוגית הגמרא דגיטין (ס"ד ע"ב) ומדברי המפרשים שם. וכת"ר כתב שאינו רואה בזה שום ראייה, שהרי במסקנת הגמ' אוקמוה בעציץ שאינו נקוב. ומשמע דרק בזה הוא דאין לו עיקר מן התורה.

ושבתי לעיין שוב בכל הסוגיא ונראה לענ"ד שהיא ראייה טובה ונכוחה, דמתחילה אמרו שם דשיתופי מבואות אין להם עיקר מן התורה ובכה"ג הוא דאפשר לזכות ע"י קטן, אבל דבר דרבנן שיש לו עיקר מה"ת אינו יכול לזכותו ע"י קטן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. והקשו מהמשנה דמעשר שני, שאמרו שיכול לפדות מעשר שני ע"י שפחתו העבריה שהיא קטנה כידוע. ותירצו דשם מדובר במעשר בזה"ז שהוא דרבנן, וש"מ דמעשר בזה"ז דינו כשיתופי מבואות שנחשב שאין לו עיקר מה"ת. דאי לא"ה אין מקום לתירוץ זה מעיקרא. ומ"ש כת"ר דבמסקנא דחו את זה והעמידה בעציץ שאינו נקוב, אינה דחיה. דאמנם הגמ' דחתה התירוץ הזה, אבל לא משום שמעשר בזה"ז נחשב שיש לו עיקר מה"ת, דע"ז לא אמרו כלום, אלא שהואיל והמשנה דיברה באמה עבריה לא נוכל להעמידה בזה"ז, דאמה עבריה בזה"ז לא נוהגת דזה תלוי ביובל. ובעל כרחינו שהמשנה מדברת על זמן הבית, וע"כ הוכרחנו להעמידה בעציץ שאינו נקוב.

ואין לומר דבאמת יכול לדחות התירוץ הנז' מטעם דמעשר בזה"ז יש לו עיקר מה"ת, אלא שבלא"ה א"א להעמיד המשנה בזה"ז משום דדיברה באמה עבריה. וכמו שכותבים כן הפוסקים בכמה וכמה מקומות כידוע. דבכה"ג אין מקום לומר כן. דאי סלקא דעתך דמעשר בזה"ז יש לו עיקר מן התורה א"כ לא היו מתרצים כן מלכתחילה, שהרי כבר אמרו בפירוש דבמילתא דרבנן שיש לה עיקר מה"ת חשיבא כדאורייתא, ואין הקטן יכול לזכות לאחרים. ואין כאן מקום לתירוץ זה כלל ועיקר. ולא היו צריכים לדחותו מכוח אמה עבריה דבה מיירי במשנה. דאין כאן שום תירוץ בכלל.

תדע שאפילו הפני יהושע שהזכרתי בתשובה ההיא, דס"ל דמעשר בזה"ז חשיב שיש לו עיקר מן התורה. ומתוך כך הוקשה לו איך אמרו שם, הב"ע במעשר בזה"ז, והרי יש לו עיקר מה"ת. ודחק הסוגיא כל כך להעמידה שלא כפשוטה, וכתב דלרש"י ז"ל מיירי בקטן שזוכה לעצמו ולא לאחרים. כיע"ש. וגם בשיטת התוס' דחק ואוקמה בקטן שהגיע לעונת הנדרים. הנה הוא ז"ל נאלץ להעמידה באוקימתות רחוקות ורחוקות כל כך, ולא עלה על דעתו לומר דבאמת יכלו להקשות דזה יש לו עיקר מה"ת, אלא שהעדיפו להקשות מהמשנה גופה שדיברה באמה העבריה, דלא נהוגת בזה"ז. ובע"כ צרי' לומר דמפשט פשיטא ליה להפנ"י דאם מעשר בזה"ז יש לו עיקר מה"ת, לא היו מתרצים כן כלל ועיקר, ולא היה שייך לומר שהקשו דעדיפא מינה. וע"כ הוכרח להעמיד הסוגיא באוקימתות הנ"ל.

וְלֹא אֶחָד שֵׁשׁ בְּפוּסְקִים פְּעָמִים רְבוּת שִׁמְכֵנִים דְּבַר שֵׁשׁ לֹו עֵיקֶר מֵהַתּוֹרָה לְדַבֵּר שֶׁהִיא פְּעַם חֵיּוֹב מֵהַתּוֹרָה אֲפִילוֹ שֶׁהַיּוֹם כּוֹלוֹ נוֹהֵג רַק מִדְּרַבְּנָן. וְרָאָה לְדוֹגְמָא בְּדַבְרֵי הַרְמַב"ם פ"ה בְּהַל' בִּיכּוּרִים ה"ט וְכֵן בְּש"ךְ הַל' חֲלָה רִישׁ ס' שִׁכְג' וּבִשְׂאֵר הַנּוֹכ"כ שֵׁם. מ"מ בְּסוּגִין רְאִינוּ שֶׁלֹא עָשׂוּ בֹזֵה כְּעֵין דְּאוֹרִיחָא, אֲלֵא בְּכַה"ג דְּנוֹהֵג בְּאוֹתוֹ זְמַן מֵהַתּוֹרָה].

וְכַבֵּר הַזְכֵּרֵי דְּבָרֵי הַמְּאִירֵי שֵׁם, שִׁכְתָּב שִׁבְגַמ' פִּירֻשָׁה (לְמִשְׁנֵה הַנּוֹז') בְּמַעֲשֵׁר שְׁנֵי דְּרַבְּנָן כְּגוֹן עֲצִיץ שְׁאִינוּ נְקוּב. שְׁגַם זֶה אֵין לֹו עֵיקֶר מֵה"ת כִּלְלֵל. אֲבָל א"א לְפָרְשָׁה בְּמַעֲשֵׁר בֹזֵה"ז דְּאִמְהָה הַעֲבֵרִיָּה בֹזֵה"ז לִיכָא, עִכ"ל. וּמְפֹרֵשׁ בְּדַבְרֵיוֹ דְּאֵי לֹא שְׁמִדוּבֵר בְּאִמְהָה הַעֲבֵרִיָּה, הֵינּוּ מְפֹרְשִׁים מִשְׁנֵה בְּמַעֲשֵׁר דְּזֵה"ז. וְכֵן עוֹלָה מְדַבְרֵיוֹ לְהַדִּיא שְׁמַעֲשֵׁר בֹזֵה"ז נֶחֱשֵׁב שְׁאֵין לֹו עֵיקֶר מִן הַתּוֹרָה, מִשּׁוֹם שֶׁבֹזֵה"ז אֵין מְעַשֵׂר דְּאוֹרִיחָא כִּלְלֵל, וְע"כ דִּינוֹ שׁוֹה לְשִׁיתוּפֵי מְבֹאוֹת.

וְכַבֵּר מִצְּאֵתֵי הַדְּבָרִים מְפֹרְשִׁים כְּמוֹ שִׁכְתָּבֵי בְּעוֹנֵי, בְּדַבְרֵי הַגְּאוֹן אֲרַעָא דְּרַבְּנָן מְעַרְכַת מ"ם (אוֹת תי"ד) שִׁכְתָּב בְּפִירוּשׁ עַל הַגְּמָרָא הַנּוֹזְכֵרֵת. דְּס"ל לְש"ס דְּכִיּוֹן שֶׁבֹזֵה"ז אֵינוֹ חֵיּיב בְּשׁוֹם מְעַשֵׂר (מֵה"ת) לֹא מִיִּקְרֵי דְּבַר שֵׁשׁ לֹו עֵיקֶר מֵה"ת. עִכ"ל. וְע"ש שִׁכְתָּב לְהוֹכִיחַ כֵּן מִיִּבְמוֹת (ע"א). וְאִדְרַבָּה הַקְּשָׁה שֵׁם עַל עֲצִיץ שְׁאִינוּ נְקוּב, לְמָה נֶחֱשֵׁב שְׁאֵין לֹו עֵיקֶר מֵה"ת גַּם בְּזְמַן שֵׁשׁ מְעַשֵׂר מִן הַתּוֹרָה. ע"ש בְּד"ק.

וּמ"ש עוֹד שֵׁם דְּאֵע"ג דְּלְדַבְרֵי הַפְּר"ח וְגַם הַקְּצוֹת (סִימָן רמ"ג אוֹת ד') מֵהַנִּי לְהַקְּנוֹת מִתְּנוֹת כְּהוֹנָה לְכַהֵן קָטָן, לְהַפְּר"ח מְכוּחַ דְּדַעַת אַחֲרַת מְקַנְהָ לֹו. וְלַהַקְּצָה"ח שֵׁם מִשּׁוֹם שֶׁהוּא מְמוֹן הַשְּׁבֵט (יע"ש שִׁכְתָּב בֹּזֵה עוֹד דְּרִכִּים אַחֲרוֹת). מ"מ הַנְּתִיבוֹת שֵׁם חוֹלֵק. וְכ"כ בְּשׁוֹת עוֹנֵג יו"ט וְכו'. הֵנָּה הַנְּתִיבוֹת שֵׁם מוֹדָה דְּאֵם אֶכֶל הַכֵּהֵן הַקָּטָן אֶת הַחֲמִשָּׁה סְלַעִים, מֵהַנִּי לִי הַפְּדִיּוֹן, וְרַק אִם נֶאֱבַד מֵהַכֵּהֵן הַקָּטָן אִז הַפּוֹדָה חֵיּיב לִיתֵן אַחֲרָיִם וְע"ש.

וְעוֹד דְּהַחֲת"ס הַכְּרִיעַ כְּהַפְּר"ח בֹּזֵה, כ"נ מִתְּשׁוּבְתוֹ בִּיּו"ד (סִימָן רנ"ב) וְהוּבָא בְּפ"ת לְש"ע יו"ד (ס' ש"ה סק"ד). וְאֵע"ג דְּכַתָּב שֵׁם וְאֵפ"י נִימָא אֵין קְנִיָן לְקָטָן מֵה"ת, מ"מ בְּמִתְנ"כ לֹא כְּתִיב בְּהוֹ נְתִינָה ע"ש. נר' דְּרַק לְרוּחָא דְּמִילְתָא כְּתָב כֵּן. וְע"ש. וְאוֹלָם הַחֲת"ס הַעֲלָה דְּלֹא לְפָדוֹת לְכַתְּחִילָה ע"י שְׁלִיחַ שֶׁל כֵּהֵן וְלֹא ע"י כֵּהֵן קָטָן, וְזֹאת מִשּׁוֹם שֶׁהַגְּאוֹנִים תִּיקְנוּ שֶׁהַכֵּהֵן אֹמֵר לְאֲבֵי הַבֵּן, בְּמֵאֵי בְּעִית וְכו'. וְדַבְרֵיהֶם דְּבָרֵי קְבֻלָּה וְתוֹרָה, וּמִשְׁמַע מִזֶּה שֵׁשׁ לְכַהֵן עֲצָמוֹ כַּח בְּמַעֲשֵׂה הַפְּדִיּוֹן, וְהַסִּיק דְּע"כ טוֹב לְהַבִּיא כֵּהֵן מִמְּקוֹם אַחֵר, עִכ"ל. הֵנָּה זֶהוּ טַעַם אַחֵר לְגַמְרֵי. אֲבָל נר' דְּמוֹדָה וְאִזֵּיל בְּעֵיקֶר הַדִּין עִם הַפְּר"ח.

וְעוֹד יַע"ש בְּחִידוּשֵׁי רַעְק"א ז"ל עַל גְּלִיּוֹן הַש"ע (מְאוּרוֹת ס"ג) שִׁכְתָּב. נוֹתֵן לְכַהֵן, אֲפִילוֹ כֵּהֵן קָטָן אִם הוּא בְּכִלְלֵל צְרוּר וְזוּרְקוֹ אֲגוּז וְנוֹטְלוֹ. תְּשׁו' מִים חֵיּיִם לְהַפְּר"ח. וּבְשִׁיּוּרֵי כְּנַה"ג כְּתָב, הַעִיד הַרְבַּ מוֹהֲר"א לְפָנָי זצ"ל שְׁדַעַת הַרְבָּנִים וְכו' דְּאֲפִילוֹ כֵּהֵן קָטָן פּוֹדָה הַבֵּן, וְכֵן עָשָׂה מַעֲשֵׂה הַרְבַּ מוֹהֲר"א מוֹטְל. עִכ"ל. וְהֵנָּה עֲדוֹת גְּדוּלִים שֶׁעָשׂוּ כֵּן. וְרַעְק"א הִבִּיאָם בְּסַתְמָא ע"ד הַש"ע, לֹוֹמֵר לְנוֹ שִׁכְן

העיקר להלכה.

עוד ראיתי לכת"ר שמפלפל בזה כטובת הנאה דקי"ל אינה ממון וא"כ איך יכול לזכות לכהן וכמ"ש הקצות החשן שם, ואפילו לפי דברי הגר"ש שקאפ ז"ל שהביא הרש"ז רוח נר"ו בתשובתו, כתב כת"ר דיש לחלק בין לעצמו, ובין לזכות לאחרים, וסיים בזה הלשון, לכן קשה לי איך ומנין כת"ר הגיע למסקנא דאפשר לזכות מעשר עני ע"י קטן שמבין. עכ"ל.

ובאמת דברים אלו נותנים מקום גדול לפלפל ולסלסל כדרכה של תורה. ואולם לפי עניות דעתי כל המו"מ של הפוסקים בזה הוא בעיקר הדין דתרומות ומעשרות מן התורה, וראה בראיתו של הפר"ח מיבמות (צ"ט) עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ואלו הן חרש שוטה וקטן וכו'. דכל זה הוא בזמן דהמעשרות נוהגים מה"ת, ובזה יש מקום לומר דע"י דעת אחרת זוכה הכהן הקטן, ויש מחלוקת הראשונים אם הוא זוכה מה"ת או לא, ובזה שייך לפלפל בטוה"נ אי חשיבא ממון או לאו. אבל אנן בדין דמיירי במעשרות של זמנינו שהם מדרבנן בלבד. ואין מעשרות דאורייתא בזה"ז כלל. והוכחנו מהגמ' דמעשר דזה"ז נחשב לדבר דרבנן שאין לו עיקר מה"ת. שבזה פסקו שם דמוכין אותו ע"י קטן, דלאו כעין דאורייתא תקון בזה. אלא הרי הוא כשיתופי מבואות ממש. וכנ"ל. מעתה פשיטא דכו"ע יודו בזה דקטן זוכה בו גם לאחרים. מלבד לדעת הפנ"י שהיא שיטה דחוקה ונוגדת לדברי הראשונים.

ומ"ש כת"ר דמהש"ך בח"מ (סי' רמ"ג סק"ז) משמע דרק בעירוב הוא דהקטן יכול לזכות. במחכ"ת אינו מוכרח כלל, שכתב שם. ואינו זוכה לאחרים, היינו במילי דאורייתא משא"כ בשיתופי מבואות דרבנן. כן הוא בש"ס וכו'. עכ"ל. המעיין יראה דמחלק בין דבר שהוא דאורייתא למילי דרבנן. ונקט שיתופי מבואות שמוזכר בגמ' גיטין שם, והוא דוגמא ללמד בכל מילי דרבנן, אלא רק בדומה לשיתופי מבואות שאין לו עיקר מה"ת. והוא פשוט וברור בעהית"ש. וכי יעלה בדעת לומר שהש"ך לא יודה בעציץ שאינו נקוב שאפשר לזכות ע"י קטן, משום שהזכיר בדבריו רק שיתופי מבואות.

ועיין מגן אברהם (סימן שס"ו ס"ק ט"ז) שכתב, בדבר דרבנן קטן זוכה לאחרים. עכ"ל. נמצא דהכל תלוי בכך שהוא דרבנן, אלא דבעי' שאין לו עיקר מה"ת כמפורש ומבואר בגמ' שם, וקיצרו בזה שהוא פשוט. וע"כ גם מ"ש בסוף דבריו בשם המנחת חינוך (מצוה תע"ד), אינו סותר מ"ש במאומה, דגם הוא מדבר בדברים דאורייתא, או דרבנן שיש להם עיקר מה"ת.

נמצא דמלבד דגדולי עולם פוסקים בזה כהפר"ח וכנ"ל. הנה לפי מ"ש אין אנו צריכים ליכנס לענין זה כלל. בדברבנן שאין לו עיקר מה"ת כו"ע יודו דמזכה לאחרים ע"י קטן וקטנה. וכבר הוכחתי בכירור שמעשר דזה"ז אין לו עיקר מה"ת, ואדרבה הרב ארעא דרבנן פשיטא ליה במעשרות דזה"ז שאין להם עיקר מה"ת, ונדחק בעציץ שא"נ למה החשיבוהו בגמ' שאין לו עיקר מה"ת (גם בזמן שהיה נוהג המעשר מה"ת), וכנ"ל.

ומ"מ לא התרנו שם לזכות ע"י קטן אלא בשעת הדחק, שאין גדול מצוי לפניו, והוא משום שיטת הפנ"י, וגם שלפעמים יקח גם קטן שלא בא לכלל צרור וזורקו וכו'. זהו הנלע"ד, והמקום ב"ה יאיר עינינו בתורתו ויזכינו ללמוד תורתו לשמה בתשובה ובנחת. וכסא כת"ר ירום ונשא וגבה מאד. ושלמה ישב על כסא מלכותו ותיכון מלכותו מאד, אמן.

אוהבו ומוקירו כרו"מ

ע"ה ש.מ. עמאר

מפתח נושאים שנידונו בחוברות 1-13

עמוד	חוברת	שם הכותב:	הנושא:
הלכות ברכות:			
27	1	הרב ש.ז. רווח	הברכה על פרי הגדל בעציץ שאינו נקוב
8	2	הרב מאיר מזוז	ברכה על הגדל בצמר סלעים
10	2	הרב שלמה עמאר	ברכה על הגדל בצמר סלעים
7	3	הרב מאיר מאזוז	ברכה על הגדל בצמר סלעים
11	10	הרב שלמה עמאר	דינים ומנהגים לט"ו בשבט
הלכות יום טוב:			
9	13	הגר"צ עוזיאל זצ"ל	בענין יו"ט שני ביישובי דרום א"י
הלכות פסח:			
39	5	הרב וקחי דוד	בדיקת חמץ כלול תרנגולים
8	7	מרן הראש"ל שליט"א	יציאת י"ח במצה של טבל
הלכות ארבעת המינים:			
7	1	מרן הראש"ל שליט"א	אתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב
8	1	הרב בקשי דורון	גידול ושיווק ערבות למצוה בעציצים
27	1	הרב ש.ז. רווח	כשרות אתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב
32	8	הרב אליהו ראש	בדין אתרוג של טבל
36	8	הרב יעקב יעקב	דין ערלה בהדסים למצות ארבעת המינים
דין איסור חדש:			
27	6	הרב אליהו אחרר	בדין איסור חדש (ח"א)
42	7	הרב אליהו אחרר	בדין איסור חדש (פ"ב)
23	8	הרב אליהו אחרר	אי חדש חשיב דבר שיש לו מתירין
40	10	הרב אליהו אחרר	בדין קבוע ופריש באיסור חדש
27	11	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"א)
28	12	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"ב)
29	13	הרב אליהו אחרר	חדש במשקין (ח"ג)

ערלה ונטע רבעי :

8	1	הרב בקשי דורון	איסור ערלה בעציץ שאינו נקוב
27	1	הרב ש.ז. רווח	ערלה בגדל בעציץ שאינו נקוב
17	2	הרב שלמה מחפוד	עלי הקאת לענין ערלה
37	3	הרב יואל פרידמן	בדין הנ"ל - תגובה
15	4	הרב יצחק רצאבי	עלי הקאת לענין ערלה
7	4	הרב שלמה עמאר	ערלה בהרכבה על גבי כנה זכרית
7	5	הרב שלום משאש	פלפל חריף לענין ערלה
18	5	הרב משה לוי	פלפל חריף לענין ערלה
29	5	הרב ש. ז. רווח	פלפל חריף לענין ערלה
61	7	הרב משה לוי	פלפל חריף לענין ערלה - תגובה
63	7	הרב ש. ז. רווח	פלפל חריף לענין ערלה - תשובה להנ"ל
8	5	הרב שלמה עמאר	מה היא חנטה לענין ערלה ותרו"מ
36	8	הרב יעקב יעקב	דין ערלה בהדסים לריח
34	13	הרב יהודה אדרי	דיני ערלה - שולחן ערוך המבואר

כלאים :

6	6	הרב שלמה עמאר	קיום אילנות המורכבים
18	6	הרב דוד וקחי	דין בן נח באיסור כלאי אילן
22	6	הרב יעקב יעקב	הרכבה באילנות סרק
52	7	הרב דוד וקחי	טעם ומהות איסור כלאים
57	7	הרב יעקב יעקב	דין ביטול ברוב בכלאים
7	10	הרב יהודה אדרי	דיני הרכבת אילן - שו"ע המבואר
25	11	הרב יהודה אדרי	דיני הרכבת אילן - שו"ע המבואר
34	11	הרב יעקב יעקב	סיכום שיטות הפוסקים בכלאי הכרם
8	12	הרב שלמה עמאר	קיום עץ המורכב על ענפיו כמה זני הדר
11	12	הרב שלמה עמאר	נטיעה בגוש לענין כלאים
39	12	הרב דוד וקחי	הרחקה בין מיני תבואה הזרועים בעיגול

הפרשת חלה:

14	1	הרב שלמה עמאר	שיעור הפרשת חלה
34	3	הרב יצחק לוי	האם יש להפריש חלה מעיסת הסופגניות
34	3	הרב יצחק לוי	הפרשת חלה מעיסת הבלינצ'ס והלחוח
30	4	הרב דוד וקחי	עיסה העשויה ליחלק בעודה בצק

תרומות ומעשרות:

27	1	הרב ש. ז. רווח	הגדל בעציץ שאינו נקוב לענין תרו"מ
17	2	הרב שלמה מחפוד	עלי הקאת לענין תרו"מ
15	4	הרב יצחק רצאבי	דיני עלי הקאת לענין תרו"מ
20	2	הרב ש. ז. רווח	גדרי תבלין לענין תרו"מ (ונפ"מ לנענע)
35	9	הרב סעדיה אריבי	בדין הנ"ל - תגובה
37	9	הרב ש. ז. רווח	בדין הנ"ל - תשובה
22	3	הרב ש. ז. רווח	נוסח הפרשת תרו"מ עפ"י שיטת מרן
36	9	הרב סעדיה אריבי	בדין הנ"ל - תגובה
37	9	הרב ש. ז. רווח	בדין הנ"ל - תשובה
22	4	הרב ש. ז. רווח	תרו"מ מפרי הגדל בחצר ונאכל ע"י אורח
34	4	הרב יעקב יעקב	הפרשת תרו"מ מהדלורית על הדלעת
8	7	מרן הראש"ל שליט"א	מצות עשה ולא תעשה של טבל
10	7	הרב שלמה עמאר	מירוח ע"י פועל נכרי בכרם ישראל
22	12	הרב ש. ז. רווח	מקומות שנכבשו ע"י עולי מצרים - תרו"מ
48	13	הרב יחזקאל מוצפי	תרו"מ בזה"ז בשטחי עמון ומואב וסוריא

מעשר עני:

34	6	הרב ש. ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"א)
29	7	הרב ש. ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ב)
17	8	הרב ש. ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ג)
15	9	הרב ש. ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ד)
22	10	הרב ש. ז. רווח	הל' מעשר עני (פ"ה)
6	8	הרב שלמה עמאר	דרכי הקנאה במעשר עני באופן מעשי
7	9	הרב עזריאל אריאל הרב שניאור ז. רווח	נתינת מעשר עני מהיכול שברשות המדינה מכתב שאלה שהופנה להגר"ש עמאר

9	9	הרב שלמה עמאר	נתינת מעשר עני מהיבול שברשות המדינה
13	9	הרב שלמה עמאר	הקנין המועיל להקנות את הפירות לעני
14	11	הרב ש.ז. רווח	הקנאת המעשר לעני ע"י קטן
15	11	הרב יעקב אריאל	הקנאת המעשר לעני ע"י קטן
16-19	11	הרבנים הנ"ל	בדין הנ"ל - חליפת מכתבים
22	11	הרב שלמה עמאר	בדין הנ"ל
54	13	הרב שלמה שלוש	בדין הנ"ל - תגובה
55	13	הרב שלמה עמאר	בדין הנ"ל - תשובה

מעשר ראשון:

8	11	מרן הראש"ל שליט"א	חיוב נתינת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה
9	11	הרב ש.ז. רווח	חובת נתינת מעשר ראשון ללוי בזמן הזה
36	13	הרב ראובן אוחנה	בדין הנ"ל

גבולות הארץ:

19	12	הרב ש. ז. רווח	רמלה והמושבים הסמוכים - בכיבוש עו"ב
18	13	הרב ש. ז. רווח	הגבול הדרומי

שביעית:

27	1	הרב ש. ז. רווח	הגדל בעציץ שאינו נקוב לענין שביעית
10	3	הרב שלמה עמאר	הדלקת נר חנוכה משמן זית של שביעית

מתנות עניים:

46	1	הרב ש. ז. רווח	פרט ועוללות בכרם ומתנו"ע בזה"ז
33	12	הרב יהודה אדרי	מתנות עניים - שו"ע המבואר

פדיון פטר חמור:

12	13	הרב ש.ז. רווח - מכתב	חמורה שנמכרה לגוי ללא ידיעת הבעלים
13	13	הרב שמחה הכהן קוק	בדין הנ"ל
14	13	הרב שלמה עמאר	בדין הנ"ל

מאמרים מדעיים :

42	1	יהורם דנינו	סוגי המצעים המשמשים לגידול צמחים
44	1	שמעון אילוז	גידול ירקות במבנים
29	2	יהורם דנינו	צמר סלעים כמצע לגידול צמחים
35	3	שמעון אילוז	הדמיון בין הדלעת לדלורית
36	4	יהורם דנינו	זהוי מינים - מדע והלכה
27	5	יהורם דנינו	פלפלת הגינה
53	13	יהורם דנינו	תוצאות ביניים על תצפית בפלפל הסודני
25	6	יהורם דנינו	האגס, סקירה על יחסי כנה ורוכב
60	7	יהורם דנינו	ניסוי בכנות אגס נוספות
39	8	יהורם דנינו	תפוח אדמה ותפוח אדמה מתוק
53	10	יהורם דנינו	ירקות המתחדשים מזמן לזמן
39	11	יהורם דנינו	עץ "רב תכליתי"

מהנעשה במכון

במכון:

* בס"ד זכינו והושלמו עוד שני ספרים, להדפסה. 1. קיצור הלכות תרומות ומעשרות, הכולל את סדר ההפרשה הלכה למעשה, בלשון קלה ובהירה, לתועלת הכלל. 2. ספר שו"ת "חלקת השדה" בסוגיות שונות במצוות הארץ. מאמרים ותשובות, בסוגיות אקטואליות, הנוגעות הלכה למעשה. שני הספרים הם פרי עטו של הרב שניאור ז. רווח שליט"א הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון. נקוה בעזה"י שנוכה ובשבעות הקרובים, יהיו הספרים מוכנים לאחר הדפסתם, ויעלו לתועלת על שולחנם של רבנן.

בית המעשר:

* לאחר שנה של זיכוי הרבים, בסיוע לצרכנים, חקלאים וסיטונאים, בנתינת המעשרות בפועל למקבליהם, אם למעשר עני שהצטרפו, מאות רבות של אנשים להסדר שעשה המכון עם ארגון החדש "חסדי נעמי". ואם למעשר ראשון, שהצטרפו להסדר שנעשה במכון עם הלוי, וכפי הוראת מרן הראש"ל שליט"א. הוחלט לאחר התלבטויות רבות [הלכתיות וטכניות], לסייע ביד הציבור, גם בשמירת המטבע לחילול מעשר שני ונטע רבעי, ובכך להקל מעליהם את הכנת ושמירת מטבע זו, על כל הגבלותיה. בעזה"י בקרוב יקבלו כל המנויים על המעשר עני וראשון, ומנויי החוברות הודעה על כך לבתיהם. לאחר ההצטרפות, יקבלו המנויים 1. נוסח הפרשת תרו"מ ע"פ מרן השו"ע [דבר שהיה גורם חשוב בהחלטה הנ"ל]. 2. חוברת מהודרת על סדר הפרשת תרו"מ וקיצור ההלכות הבסיסיות.

מתן יעוץ ופיקוח הלכתי:

* כפי שפירסמנו כבר, המכון מנהל את המחלקה למצוות הארץ בהבד"ץ "נוה ציון" העומד תחת פיקוח הגאון רבי שלמה מחפוד שליט"א. וב"ה במהלך הקיץ האחרון בלבד, זכינו להכניס הרבה הידורים נוספים שרק מוסיפים לרמת הכשרות שהיתה גבוהה ממילא. העמדנו, משגיחים בתוך שטחים חקלאים, כך שהפרי יוצא מוחתם לענין ערלה [ובשטחים מסוימים גם לענין תרו"מ כולל נתינת המעשרות]. כמו"כ הוספנו משגיחים בשוק הסיטונאי בת"א, בבתי אריזה שונים. יש לציין שהפירות נקנים רק ממטעים, שאגרונום המכון והבד"ץ, סייר שם ונתן את אישורו. כל החנויות העומדות תחת פיקוח הבד"ץ, נכנסו להסדר המיוחד, שעשינו עם "חסדי נעמי" עבור חנויות. [גם בספק טבל]. ישנם סיטונאיות שההשגחה שם מוגבלת רק, לסחורה היוצאת חתומה בלבד ע"י המשגיח, ועל הצרכן לשים לבו על כך.

משתלות:

* ב"ה בתום שנה של פיקוח הלכתי על המשתלות, רואים אנו סיעתא דשמיא, גדולה בעבודה זו, שב"ה רבים החקלאים הקונים ממשתלות אלו, ובכך אנו מפחיתים את החשש לשיווק פרי ערלה. המשתלות שתחת הפיקוח ההלכתי של המכון הם: משתלת דב טל - בעיקר שתילי גפן. משתלת י.ל. - בעיקר אתרוגים מזן תימני.

מעבדה לבדיקת חרקים:

* בחודשים האחרונים, עורכת המעבדה בדיקות אחת לשבוע עד שבועיים, בדיקות נקיות מחרקים, לתוצרת היוצאת מחברת חסלט - גוש קטיף, [מלבד הבדיקות וההקפדות הגדולות שגופי הכשרות האחרים עושים] וב"ה ע"פ מימצאי הבדיקות, הסחורה נקיה מחרקים, [לפעמים נמצאים חרקים גדולים הבולטים לעין, שיוורדים בקלות בשטיפה - ומכאן שיש לשטוף תמיד את הירקות קודם השימוש בהם]. מלבד זה עורכים אנשי המעבדה פיקוח תקופתי בחממות הגידול. וכל זה ע"מ לוודא מקרוב את רמת הנקיות של הירקות הנמכרים, בחנויות העומדות תחת פיקוח הבד"ץ "נוה ציון".

מדרשיית לה"ב:

* ב"ה בתום שנת הלימודים, שמחים אנו שמאות רבות של תלמידים, למדו והוסיפו דעת, בנושאים שונים של מצוות הארץ. בימים אלו מסתיימת ההערכות לקראת שנת הלימודים הבאה. הושלמו שני סרטוני וידאו על מצוות הארץ, אחת העוסקת במתנות עניים בכרם ובשדה. ואחרת העוסקת בארבעת המינים. כמו"כ הוכנו ערכות שקופיות חדשות ומרהיבות, חומרי עזר ולמידה ועוד. וכאן המקום להודות להרב יעקב חמד שליט"א, על הסיוע הגדול, של שילוב המדרשייה בבתי"ס ובתתי"ס של רשת "מעין החינך התורני". ולעוזרו הקרוב הר' בנימין אלחרר הי"ו, שפעל רבות לחיזוק ענין חשוב זה. לסמנכ"ל הרשת הרב שלומי אטיאס, וליתר הגורמים. מן השמים יבואו על שכרם.